

د افغانستان معاصر تاریخ

(له احمد شاه بابا تر اشرف غني)

لیکوال:

ښوونیار شمس الدین شمس

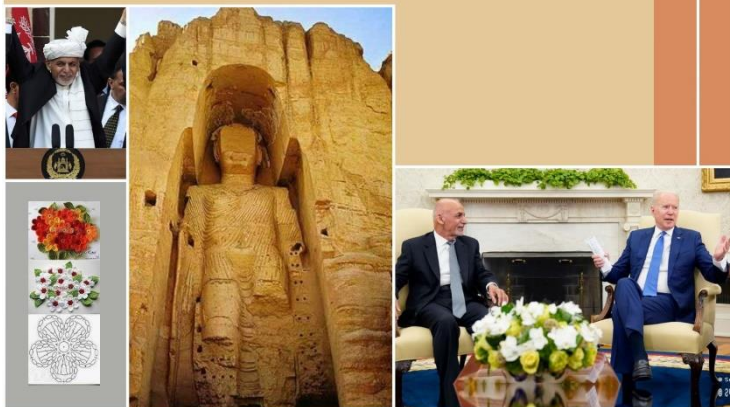
ترتیب او ډیزاین چارې:

حکمت الله یوسفزی

Ketabton.com

د افغانستان معاصر تاريخ

(له احمد شاه بابا تر اشرف غني)

ليکوال:

ښوونيار شمس الدين شمس

ترتيب او ډيزاين چارې:

حکمت الله يوسفزی

موضوع	لړ لیک	مخ
تقریظ	۱	
تقریظ	۳	
د لیکوال سریزه	۵	
لومړی فصل ۷		
د افغانستان تاریخي نومونه	۷	
۱- اریانان:	۷	
۲- خراسان:	۷	
۳- افغانستان:	۸	
د افغانستان اوسني سرحدات	۹	
۱. شمالي سرحدونه:	۹	
الف- شیرعلي خان سرحدي کرښه:	۹	
ب- د امیر عبدالرحمن خان سرحدي کرښه:	۱۰	
لومړي د ریځوي سرحدي کرښه:	۱۰	
د پامیر سرحدي کرښه:	۱۰	
دویمه: ختیځه سرحدي کرښه:	۱۰	
درېیم: غربي سرحدي کرښې:	۱۲	
الف- د مگمهان سرحدي کرښه:	۱۲	
ب- د فخری سرحدي کرښه:	۱۳	
شمال ختیځه سرحدي کرښه:	۱۳	
دویم فصل ۱۵		
د احمد شاه بابا ژوند او واکمني	۱۵	
د احمد شاه بابا فتوحاتو ته لنډه کتنه	۱۷	
د پانې پت جگړه:	۱۷	

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب ځانګړنې:

- کتاب نوم: د افغانستان معاصر تاریخ
- لیکوال: ښوونیار شمس الدین "شمس"
- خپرندوی: حکمت خپرندویه ټولنه جلال آباد
- چاپ شمېر: یوولس سوه ټوکه
- لومړی چاپ: ۱۳۹۳ هجري لمريز
- پېښم چاپ: ۱۳۹۵ هجري لمريز
- شپږم چاپ: ۱۳۹۷ هجري لمريز

د ترلاسه کولو ځای:

حکمت کتاب پلورنځی، اسحاق زی مارکېټ، لاندینی پوړ جلال آباد.

ارپکشمېرې: ۰۷۹۷۸۰۹۱۱۲ / ۰۷۷۴۴۹۵۸۲۵ / ۰۷۸۴۰۷۵۰۲۲

برېښنالیک: Hikmatbook ۲۰۱۰@gmail.con

د چاپ او ترجمې حقوق یې خبرندوی ادارې سره خوندي دي.

موضوع	لړ لیک	مخ
د احمد شاه بابا شخصیت او مړینه	۱۹	
د تیمور شاه واکمني	۲۰	
د سکانو بغاوت	۲۱	
د کشمیر والي ازاد خان بغاوت	۲۱	
د بخارا پاچا جګړه	۲۲	
د تیمور مړینه	۲۲	
د شاه زمان واکمني	۲۳	
د شاه محمود لومړی ځل پاچاهي	۲۸	
د شاه شجاع لومړی ځل سلطنت	۳۰	
د شاه محمود دویم ځل واکمني	۳۲	
د دویم فصل		
د محمد زایانو د حکومت پیل یا د سدوزیانو سقوط ګډوډي او ګډوډی دوره	۳۵	
د امیر دوست محمد خان لومړی ځل امارت	۳۹	
په افغانستان باندې د انګلیسانو لومړی یرغل	۴۲	
د شاه شجاع دویم ځل واکمني او د انګلیسانو لومړی یرغل	۴۳	
امیر دوست محمد خان دویم ځلی واکمني	۴۸	
لومړی د پېښور تړون	۴۹	
د هرات یو ځای کیدل	۵۱	
امیر دوست محمد خان - سرچان لارنس	۵۳	
د امیر دوست محمد خان دوری ته یوه لنډه کتنه	۵۴	
د امیر شیر علي خان لومړی ځل سلطنت	۵۵	
د امیر محمد افضل خان واکمني	۵۸	
امیر محمد اعظم خان	۵۹	

موضوع	لړ لیک	مخ
د امیر شیر علي خان دویم ځل پاچاهي	۶۰	
د امیر شیر علي خان کورنۍ ستونزې	۶۲	
د سیستان موضوع	۶۳	
د سملی کنفرانس: ۱۸۷۳م - ۱۲۹۰ش کال	۶۴	
د پېښور کنفرانس ۱۸۷۷م - ۱۲۹۴ش	۶۴	
د امیر شیر علي خان دربار ته د روسي هیئت راتګه	۶۵	
د انګریزانو لخوا د امیر شیر علي خان سره د جګړې اعلان	۶۶	
د امیر شیر علي خان د ماتې لاملونه	۶۷	
لاندې عوامل د امیر شیر علي خان د سبب ماتې شو:	۷۳	
د امیر محمد یعقوب خان واکمني	۷۴	
د میوند جګړه (۱۸۸۰م) کال د جولای (۲۷) نېټه	۷۷	
امیر عبدالرحمن خان	۸۱	
د امیر حبیب الله خان واکمني	۸۳	
د امیر حبیب الله خان مهم کارونه	۸۵	
د امیر حبیب الله خان مړه کیدل	۸۶	
امیر امان الله خان	۸۷	
د امان الله خان واک ته رسیدل	۸۸	
د خپلواکۍ اعلان او د خپلواکۍ جګړه	۸۸	
د امان الله خان اصلاحات او خدمتونه	۸۹	
د امانی دولت د ړنګیدو لاملونه	۹۰	
عنایت الله خان واکمني	۹۲	
حبیب الله خان بچه سقاو	۹۳	
د بچه سقاو د را پرځولو پیل	۹۵	
د امیر محمد نادر خان واکمني	۹۷	
اداري تشکیلات	۹۹	

لړ لیک

موضوع

مخ

- د محمد نادر شاه ناڅاپي قتل: ۹۹
محمد ظاهر شاه: ۱۰۱

څلورم فصل ۱۰۴

- سردار محمد داود خان: ۱۰۴
د نور محمد تره کي ژوند مخکې له واکمنۍ څخه: ۱۰۷
د نور محمد ترکي واک ته رسيدل او د اووم نور کودتا: ۱۰۸
حفيظ الله امين: ۱۱۱
د ببرک کارمل واکمني: ۱۱۲
د ډاکټر نجيب الله واکمني: ۱۱۲
حضرت صبغت الله مجددي: ۱۱۸
د قيادي شورا او د برهان الدين حاکميت: ۱۲۲
طالبان: ۱۲۳
په افغانستان کې د ملا محمد عمر مجاهد واک ته رسېدل: ۱۲۵
د طالبانو سقوط: ۱۲۷
حامد کرزي: ۱۳۰
د ډاکټر اشرف غني احمدزي لټوه پيژندنه: ۱۳۴
دندي: ۱۳۵
ميلمه پروفيسور: ۱۳۵
ماخذونه: ۱۳۸

د افغانستان معاصر تاريخ

۱

تقريظ

تاريخ داسې علم دی چې هدف يې انسانان د نېکمرغۍ خواته سوق کول دي د تيارو، کړنو په يادولو په نېکيو امر او له بدۍ نه په منعه کولو سره يو حقيقي هدف چې د انسانانو د دواړو جهانونو کاميابي پکې نغښتی ده، د تاريخ په برکت حاصلېږي. د تاريخ هدف او گټه دا ده چې انسان د هوسا ژوند لرونکي او له ورځني ټولو اختراعاتو او کشفیاتو نه گټه واخلي او ټول سهولتونه چې امکان لري، د ځان او ټولنې لپاره برابر کړي، هغه نېمگړتياوې چې په ټولنه کې موجودې دي هغه ترميم او ابتکاري نړۍ رامنځته کړي، ترڅو د زمانې غوښتنو ته مثبت ځواب ووايي، د افغانستان تاريخ د پنځه زرو کلونو سابقه لري، چې د لوړتيا او ځورتيا مختلف پړاونه يې طی کړي، ځکه د تاريخ مسير د انسانانو لخوا د همدغه هدف درلودونکی دی کله چې يوه ټولنه د خوشبختۍ او کله د زوال خواته بيايي او دا حالت يې د ټولنې افرادو پورې تړلي، خوښه يې چې خپله ټولنه کوم مسير په لور بيايي افغانستان په تېرو پنځه زرو کلونو کې مختلفو تړاکونو سره مخامخ شوی چې د هغوی له جملې څخه د سکندر مقدوني، د اسلام راتگ، چنگيزيانو، د مغلو او صفويانو يادونه کولای شو، چې هر وخت افغانانو خپله مېړانه او مقاومت ښکاره کړی دی او د خپلو سرونو په بيه يې خپل وطن او ټولنه له غلامۍ او بدبختۍ څخه ژغورلی، د افغانستان معاصر تاريخ د ډېرو ښو او مثبتو واقعاتو درلودونکی دی، چې افغانستان خپل ځان په سيمه او نړۍ کې ثابت کړ او حتی د وخت ستر قدرتونه يې د برطانيه او روسيه په وېره کې واچول، چې دغه لړۍ ډېر دوام ونه کړ او د تېمورشاه په مړينې او شاه زمان په ړندېدو پای ته ورسېده او

خپل منځي اختلافات پېل شو او افغانستان د بدبختۍ په لور روان شو، خو دغه بدبختي د سدوزيو او بارکزيو د اختلاف له امله نور هم زيانمن شو او هغه لويه امپراطورۍ چې له احمد شاه بابا څخه په ميراث پاتې و، ورځ تر بلې کمېده، تر دې چې د امير عبدالرحمن خان په وخت کې د روسيې او برطانيې ترمنځ حایل شو، ترڅو د دواړو سترو قدرتونو ترمنځ ټکر رانشي او په خپل حال پاتې شو، په دې موده کې درې ځلې انگليسانو پر افغانستان يرغل وکړ او هر ځل د ناکامۍ سره مخامخ شول، په شلمه ميلادي پېړۍ کې شرايطو روسان هم د پټه وهڅول، چې په دغه سپېڅلې خاوره او خلکو يرغل وکړي او د خپلو ګوډاګيانو په مرسته يې يو ځل بيا افغانان د غم په ټغر کېنول، په ميلونونو شهيدان په ياده سيمه کې د خپلو کورونو څخه مهاجرت ته اړ کړل، له موخه څخه په استفادې غداري امريکا د افغانانو د ملاتړ کولو په خاطر کافره نړۍ له ځان سره کړه او په افغانستان يې يرغل وکړ چې په دغه موده کې په افغانانو د هيڅ نوعه تشدد او ظلم څخه دريغ ونه کړ او خپل هره نوعه اسلحې يې وازمايلې چې دغه لړۍ تراوسه دوام لري.

په درنښت

بنوونيار عبدالصير حکمت
د ننګرهار عالي دارالمعلمين
د ټولنيزو علومو د څانګې امر

تقريظ

د افغانستان معاصر تاريخ يو ګټور، په زړه پورې او جالب مضمون دی، د نړۍ معاصر تاريخ په عمومي توګه د فرانسې د ستر انقلاب نه چې په کال ۱۷۸۹م کال کې شروع کېږي او تر اوسه پورې دوام لري، د افغانستان معاصر تاريخ د امير حبيب الله خان له جلوس څخه چې په کال ۱۹۰۱م کال په تخت کېناست شروع کېږي، د نړۍ د نوو پېړيو تاريخ د ختيځ روم د امپراطورۍ د سقوط څخه يا قسطنطنيه د فتحې څخه چې نوموړی ښار په کال ۱۴۵۳م د سلطان محمد فاتح په واسطه فتحه شوه، شروع کېږي، البته سلطان عثماني امپراطورۍ امپراطور وو چې عثماني امپراطورۍ څخه اوس د ترکيې جمهوري هېواد جوړ شوی دی د افغانستان د نوو پېړيو تاريخ د احمد شاه بابا د سلطنت د جلوس چې په کال ۱۷۴۷م پېښ شروع کېږي، احمد شاه بابا د افغانستان هغه ستر سياسي شخصيت وو چې افغانستان يې د هند د مغولي امپراطورۍ څخه ازاد کړ، معمولاً د نوو پېړيو تاريخ د معاصر پېړيو سره يو ځای په پوهنځيو او ښوونيزو مرکزونو کې لوستل کېږي، نو د افغانستان په عالي دارالمعلمينو کې هم دواړه تاريخونه د يو مضمون په توګه لوستل کېږي، د افغانستان معاصر تاريخ د تاريخي پېښو، وياړونو، جګړو، اختراعاتو او اکتشافاتو څخه ډک دی، په دغه پېړيو يعنې نوي او اوسنۍ پېړيو کې افغانستان د مغولي هند امپراطورۍ څخه ازاد شوی، د افغانستان نوم د خراسان څخه په افغانستان بدل شوی دی، د افغانستان او انگلستان ترمنځ درې خونړۍ جګړې پېښې شوي دي، افغانستان د روسانو د تېري سره مخامخ شوی دی او هغوی ته يې غاښ ماتونکی ځواب ورکړی او د افغانستان د جهاد په

نتیجه کې په نړۍ واله سطحه کمونیزم د ماتې او سقوط سره مخامخ شوی دی، په افغانستان کې نامتو علماء او پوهان زېږېدلي او نړېوال شهرت ته رسېدلي، لکه علامه سید جمال الدین افغان، علامه صلاح الدین سلجوقي، علامه عبدالحی حبیبی، محمود طرزي، عبدالرحمن پژواک، عبدالباري جهاني او داسې نور.... هر افغان چې د خپل وطن او اسلام سره مینه لري، باید د افغانستان معاصر تاریخ ولولي او د هغه په رڼا کې کولای شي خپل گران هېواد او خپل مقدس دین ته واقعي خدمت وکړي ځکه چې هغه د خپل هېواد د تاریخ څخه خبرېږي، اتلان او خاینان پېژني، د تمدن ترقي او عالي فرهنگ په مفهوم باندې پوهېږي، د سیاست او سیاسي نظریو او شخصیتونو سره اشنا کېږي، نو موږ ته لازمه ده چې دغه دلچسپ او ښکلی مضمون مطالعه کړو، اوس د ښووالي شمس الدین شمس د لیکنې په باره کې خبرې کووم د استاد معاصر تاریخ گټور او په زړه پورې اثر دی د موضوعاتو تسلسل پکې مراعت، د معتبرو ماخذونو څخه استفاده کړې ده. د اصطلاحاتو وضاحت یې کړې دی موضوعات په مختصر او مدلل ډول لیکل شوي، ژبه یې فصیحې او روانه ده او هر سړی چې په پښتو ژبه پوهېږي ترې استفاده کولای شي، زه د دغه اثر په لیکلو کې استاد ته مبارکي وایم او د هغه د نورو کتابونو د لیکلو په هېله او د هغه د دغه اثر لوستل ټولو افغانانو ته توصیه کوم.

په ډېره مینه او ادب
ښوونمل استاد عبدالملک فیضان
د ننګرهار د عالي دارالمعلمین
د ټولنیزو علومو د ډیپارټمنټ د علمي کدر غړی

د لیکوال سريزه

د افغانستان د پخوانیو پېړیو او معاصرو پېړیو تاریخ د افغانستان په عالي دارالمعلمینو کې د ټولنیزو علومو په ډیپارټمنټ کې یو مهم مضمون دی، دغه مضمون د ټولنیزو علومو په څانګه کې څلور کریډټونه لري یعنې په ۲۴ ساعتونو کې تدریس کېږي، دغه مضمون په نورو څانګو کې په ۳۲ ساعتونو تدریس کېږي، د افغانستان د معاصر تاریخ میتودونه عبارت دي له لکچر میتود، سوال او ځواب میتود، مباحثې او مناقشې میتود، د مسابقې میتود، د فکري مشورې میتود، د سیر علمي میتود او داسې نور.... دغه کتاب په څلور فصلونو کې لیکل شوی دی
د دغه اثر پیل د احمد شاه بابا د جلوس څخه شروع او د اشرف غني د جمهوري ریاست تر دورې پورې دی، د دغه کتاب مهم موضوعات په لاندې ډول دي:

د افغانستان تاریخي نومونه، د احمدشاه بابا ژوند او د هغه پاچاهي، فتوحات او خدمتونه د تیمور شاه سلطنت او د هغه د زمانې مهمې پېښې، د شاه زمان، شاه محمود، شاه شجاع سلطنتونه د افغان او انګریز لومړۍ جګړه، محمدزایانو د سلطنت انتقال د امیر دوست محمد خان، امیر شیر علي خان، امیر عبد الرحمن خان او امیر حبیب الله خان اماراتونه د افغان او انګلیس دویمه او درېیمه جګړه، د افغانستان خپلواکي، د امان الله او نادر شاه سلطنت، د سردار محمد داؤد خان جمهوري دوره، د ثور خونړۍ کمونیستي کودتا او د کمونستان واکمني او د روسانو پرضد د افغانانو جهاد، د جهادي رهبرانو منځته راتګ، د طالبانو اسلامي تحریک او د

هغوی سقوط، د بن کنفرانس او د حامد کرزی او اشرف غني جمهوري دورې دي.

د کتاب په کتلو کې د ننګرهار د عالي دارالمعلمين قدرمنو استاذانو هر یو ښوونیار عبد البصير حکمت او ښوونیار عبد المالك فیضان څخه یوه نړۍ مننه کوم او د چاپ په برخه کې د حکمت خپرندويې ټولنې له مشر کمال الدین حکمت څخه مننه کوم، چې د دې کتاب د چاپ چارې یې په خپله غاړه واخیسته او د زده کوونکو خدمت ته یې وړاندې کړ. او په پای له درنو لوستونکو څخه هیله کوم که چېرې په دې کتاب کې مو کومه نېمګړتیا تر سترگو شوه د مهرباني له مخې حکمت خپرندويې ټولنې ته خبر ورکړئ، ترڅو په راتلونکې چاپ کې اصلاح کړي.

په درنښت

ښوونیار شمس الدین شمس

د ننګرهار عالي دارالمعلمين ټولنيزو علومو استاذ

لومړی فصل

د افغانستان تاريخي نومونه:

افغانستان يو لرغونی هېواد دی، د تاريخي او جغرافيايي اسنادو او بشري ارزښتونو له مخې د دې هېواد لرغونتيا پنځنيموزرو کالونو ته رسېږي، افغانستان په دې اوږده تاريخي دوره کې په درېو مشهورو نومونو ياد شوی دی.

۱- آريانا:

آريانا چې د نجيبو خلکو د اوسېدو ځای معنا درلوده او د اروپايانو له خوا زموږ د هېواد په اړه کارول شوی دی، دا نوم لومړی ځل يوناني مؤرخ اراتوتنس چې له ميلاده مخکې يې په درېيمې پېړۍ کې ژوند کاوه، کارولی دی. د دې اثر اصلي متن په لاس کې نشته، خو د استرابون يوناني جغرافيه ليکونکي او څېړونکي له خولې د آريانا يادونه کړې ده، سربېره پر دې هيروdot او بطلیموس هم په خپلو اثارو کې د آريانا نوم کارولی دی، په هر صورت د آريايانو د مېشتيدو يا ځای پر ځای کېدو له وخته دا نوم په دې خاوره اېښودل شوی دی، دا نوم د اويستا زمانې له ميلاد څخه زر کاله مخکې تر پنځم ميلادي پېړۍ پورې (۱۵۰۰) کالو په اوږدو کې دې هېواد ته ورکړی وو او په اويستا کې د آريانا په نوم ياد شوی دی.

۲- خراسان:

خراسان د عربي او اسلامي مؤرخينو لخوا دې هېواد ته کارول شوی دی، چې د ختيځ او لمر ختلو معنا ورکوي، په دې کې شک نشته چې د خراسان جغرافيايي حدود او د هغې پراختيا په هره زمانه کې د پاچاهانو او واکمنانو له سياست سره توپير درلود، خو په اصل کې له ډهلي (هند) نه تر اصفهان (ايران) پورې غځېدلی هېواد وو، کله به څو ښارونو ته د خراسان نوم ورکاوه، د هغو اسنادو له مخې چې اسلامي جغرافيه پوهانو وړاندې کړي

دی بیا په مجموع کې خراسان تر (۱۹) پېړۍ پورې نننۍ افغانستان ته ویل کېده، خراسان ورو ورو له یوې وېرې جغرافیایي سیمې څخه د اریانا جغرافیایي سیمې پورې پراختیا وموندله، په پایله کې خراسان د یوه لوی او ستر هېواد په نوم واوښت.

۳- افغانستان:

د لسمې پېړۍ اسلامي لیکوالانو په اثارو کې د افغان کلمه د هېواد د یو شمېر پښتنو قبیلو لپاره وکارول شو، د وخت په تېریدو سره یې معنا پراخه شوه وروسته بیا په اتلسمه پېړۍ کې د ټولو پښتنو لپاره وکارول شو، خو د افغانستان نوم لومړی ځل یو شمېر ختیځو ولایتونو ته ورکړل شوې وه، په خوارلسمه پېړۍ کې د هېواد ختیځ ته په ځانګړې ډول د سلیمان غره او د هغې شاوخوا سیمو ته ویل کېده، په اتلسمه میلادي پېړۍ کې افغانستان یوه لویه او پراخه سیمه وه یعنې د سند، ملتان، کشمیر، نورستان څخه تر کندهار او ملتان پورې پراختیا ومونده او د افغانانو اصلي هستوګنځای وبلل شو، په ۱۹ میلادي پېړۍ کې د اریانا او خراسان د نومونو پر ځای افغانستان نوم د مرکزي اسیا د سیاسي جغرافیې په چوکاټ کې ځای ونیوه په حقیقت کې ابدالي احمدشاه بابا و چې د دویم ځل لپاره یې د افغانستان یووالی ټینګ کړ او د پخواني اریانا سیاسي، جغرافیایي حدود یې بیا راژوندی کړ، په خواشیني سره باید یادونه وکړو چې له احمدشاه بابا او تیمورشاه څخه وروسته د دوی د زامنو ترمنځ یې اتفاقي، د سدوزیو او احمدزیو ترمنځ کورنۍ جګړې، د پردیو مستقیم او غیر مستقیم لاس وهنو داسې عوامل رامنځته کړل، چې د افغانستان ډېره خاوره له لاسه ورکړي او چې پورې احاطه شي او په یو کوچنی هېواد چې اوبو ته لار نه لري واوښت او د احمدشاه بابا تقریباً ۲ میلیونه km لویه امپراطوري په ۲۵۰۰۰۰ km مربع سیمه بدله شوه.

د افغانستان اوسني سرحدات

۱. شمالي سرحدونه:

افغانستان د مرکزي اسیا له جمهوریتونو (شوروي اتحاد سره ۲۳۸۰.۵ km) ګډو سرحد لري، د برطانیه او شوروي ګډو سیاسي فعالیتونو په ۱۹ پېړۍ کې د نوموړي سرحد په ټاکلو کې مهم رول ولوباوه، ځکه برطانیه نه غوښتل چې هند کې خپله امپراطوري د روسیې سره هم سرحده کړي، هڅه یې کوله چې د روسیې ګاونډي دولتونه تر خپل نفوذ لاندې وساتي، د همدې هدف لپاره د دې هېواد په کورني او بهرني چارو کې یې مستقیمې لاسوهنې پیل کړې چې د افغانستان د سرحدې کرښو د ټاکلو پر وخت د انګلیس د پلاوي شتون د دې خبرې ښه ثبوت دی لکه د ریجوي، مګمهان، ډیورنډ، پامیر، شیرعلي خان سرحدې کرښې چې په څو مرحلو کې ټاکل شوي، انګلیسي نمایندگان په کې موجود و.

الف: شیرعلي خان سرحدې کرښه:

په ۱۷ پېړۍ کې چې روسیه لویه امپراتوري تاسیس کړ، خو بیا هم په وچه کې ایسار وو، غوښتل یې چې د افغانستان له لارې د هند هېواد طبیعي زیرمو ته ځان ورسوي، انګلیسانو د هند پولې ته د روسانو وړاندې تګ د ځان لپاره خطر ګانې، کله چې د امیر شیرعلي خان په دویمه پلاپاجاهۍ کې روسانو د مرکزي اسیا هېوادونه ونیول، انګلیسان او امیر شیرعلي خان دواړه په تشویش کې شول، انګلیسانو یو نفر سنیطرز بورک ته ولېږه، ترڅو د افغانستان او شوروي اتحاد ترمنځ د حقیقي پولې ټاکلو په هکله خبرې وکړي، چې دغو خبرو (۱۸۲۹-۱۸۷۳م) کاله پورې دوام وکړ، دواړو خواوو قناعت وکړ او د افغانستان، روسیې او انګلیس نماینده ګانو د یو کمیسیون په ډول دغه سرحدې کرښه چې د ویکتوري جهیل څخه تر څم آب پورې اوږدوالی لري وټاکل، د دغه طبیعي سرحداتو اوږدوالی چې (۱۸۰۰km) دی د امیر شیرعلي خان د کرښې په نامه یادېږي خو کله چې په (۱۹۹۲) م کال شوروي اتحاد د افغانستان د جهاد له برکته ماتې وخوړه او

تجزیه شو نو زموږ شمالي گاونډي هیوادونو د یوه خپلواکه هیوادونو په توګه رامنځته شول چې اوس موږ د هر هیواد سره بیل سرحد لرو لکه د تاجکستان سره ۱۳۶۰،۷ کیلو متره د ازبکستان سره ۱۴۵،۳ کیلو متره او د ترکمنستان سره ۸۷۴ کیلو متره پوله لرو.

ب: د امیر عبدالرحمن خان سرحدي کرښه:

د امیر عبدالرحمن په وخت کې دوه سرحدي کرښې د افغانستان او شوروي ترمنځ ټاکل شوې وې.

لومړۍ: د ریجوي سرحدي کرښه:

کله چې روسانو په (۱۸۸۵) میلادي کال پنځده ونيوله باید انګلیسانو د مخکېني تړون له امله افغانستان سره فوځي ملاتړ کړای وی، مګر هغوی یوازې په منځګرتوب بسنه وکړه او د افغانستان او روسیې ترمنځ یې په ۱۸۸۵ میلادي کال کې د ذوالفقار څخه تر خم آب پورې سرحدي کرښه تعیین کړه او روسانو د پنځده سیمه ونيوله، د انګلیس پلاوې مشر ریجوي نومېده، نو ځکه دغه کرښه د ریجوي په نامه یادېږي البته چې پنځده (۱۱۰۰) سوه کیلو متره مربع مساحت لري چې اوس ترکمنستان پورې تړلې سیمه ده.

د پامیر سرحدي کرښه:

پورتنیو دواړو سرحدي کرښو د روسیې او افغانستان ټولې سرحدي لانجې په ښه توګه سره حل نه کړې ځکه روسانو غوښتل چې د افغانستان خاوره اشغال کړي، چې بیا هم امیر عبدالرحمن خان د انګلیسانو په مشوره د آمو سیند له هغې خوا سیمو څخه تېر شو او د دوی ترمنځ د ویکتوریا له جېپیل څخه د یولي تر درې پورې سرحد تعیین شو، چې د افغانستان دولت شغنان او روشن ولایتونه له لاسه ورکړل او په بدل کې یې یواځې یو اوږد دهلیز دواخان په نوم لاس ته راوړ، چې د دې سرحدي کرښې په واسطه روسیې او برطانوي هند سره جلا شول.

دویمه: ختیځه سرحدي کرښه:

افغانستان د برطانوي هند سره د گاونډیتوب له امله نه یوازې دا چې د احمد

شاه بابا د امپراطورۍ نیول شوې سیمې له لاسه ورکړې بلکې د افغانستان اصلي خاوره یعنې پښتونستان هم ترې جلا شو، افغانستان د خپل ستراتیژیک موقعیت په اساس چې د مرکزي اسیا او هند حاصلخیزو ځمکو ترمنځ د ارتباط لاره ګڼل کېږي چې د روس او برطانیې د پرمختګ په نتیجه کې یې لا زیات اهمیت پیدا کړ، کله چې روسیې د مرکزي اسیا جمهوریتونو، خیوا، سمرقند او بخارا ونيوه د آمو سیند (د افغانستان شمالي سرحد) ته راوړسېدل په مقابل کې برطانیه هم د بهارا ایالت او پنجاب ونيول له سند څخه راتېر شول او د افغانستان ختیځې دروازي ته راوړسېدل او خپل پرمختګ ته یې د افغانستان په ختیځ او جنوب (پښتونستان) کې ادامه ورکړه او امیر عبدالرحمن خان سره د ډیورنډ تړون په (۱۸۹۳م) کال لاسلیک کړ، د دغه تړون له مخې سوات، چترال، باجوړ، وزیرستان، چمن او نورې سیمې زموږ له هېواد څخه جلا شوې.

امیر عبدالرحمن خان دغه تړون ومانه خو امیر عبدالرحمن خان دا نه وه منلې چې د ډیورنډ کرښه دې د یو بین المللي سرحدي کرښې په توګه وپېژندل شي، بلکې د انګریزانو د نفوذ سیمه ګڼل کېده، دغه کرښه د کلیک له کوتل څخه د واخجیر تر جنوب ختیځه پورې واقع ده او د ملک سیاه تر غره یعنې ایران تر سرحد پورې رسېږي.

ښې او علامې د دې لپاره کېښودل شوي چې د برطانیې او افغانستان د نفوذ سیمه توپیر ولري، مګر له هند څخه د انګلیسانو د وتلو په وخت کې چې د پاکستان دولت جوړ شو د سرحدي خلکو (پښتونستان) موضوع لانجمنه پاتې شوه چې پاکستان اوس پښتونستان د خپلې خاورې برخه ګڼي، د پاکستان دا ادعا غلطه ده، ځکه د افغانستان دولتونو په هغه وخت کې د پښتونستان په هکله خپل نظر هر وخت مسؤلو مراجعو ته ویلې لکه امیر عبدالرحمن خان د خپلې واکمنۍ پر مهال او حبیب الله خان د خپلې واکمنۍ پر مهال د قبايلو سره مرسته کړې او امان الله خان چې کله په (۱۹۳۱م) کال د برطانیې سره تړون لاسلیک کاوه، د پښتونستان موضوع یې

ياده کړه، همدارنگه نادرخان لويې جرگې ته خطاب کې د پښتونستان موضوع ياده کړه، مگر کله چې (۱۹۴۷م) کال برطانيه له هند څخه خارجېده د افغانستان مطالبې له نرمۍ څخه جدي شکل غوره کړ، مگر کومه پايله يې لاس ته رانه وړه. دا چې د ډيورنډ سرحدې پوله په مختلفو ارقامو ښودل شوی دی، خو د افغانستان د کارټوگرافي څانگې د نوي معلوماتو له مخې چې زه خپله هلته تللی وم او دا نوي معلومات او نقشې چې جوړېدلې دا ځای مې هم وکتل چې له پښتونستان او بلوچستان سره زموږ پوله (۲۳۱۰) کيلو متره ښودل شوی دی.

دربيم: غربي سرحدې کرښه:

په غرب کې د ايران او افغانستان ترمنځ دوه سرحدې کرښې موجودې دي چې (۹۲۵) کيلو متره اوږدوالی لري.

الف: د مگمهان سرحدې کرښه:

د افغانستان دولت غوښتل دا مسئله د سولې له لارې حل کړي مگر کله چې امير شير علي خان (۱۸۲۳م) کې په کورنۍ جگړه بوخت و، ايران د وخت څخه گټه واخيسته او نيمروز خواته يې پرمختگ وکړ، کله چې امير شير علي خان د دويم ځل لپاره قدرت ته ورسيد، غوښتل يې چې سيستان بېرته ونيسي، انگرېزانو د ايران په طرفدارۍ د منځگړتوب غوښتنه وکړه په (۱۸۷۲م) کال يو هيت د گولډ سمت په نامه راولېږه نوموړی د افغانستان په زبان او د ايران په گټه سيستان په دوو برخو ووېشه چې په نتيجه کې د انگرېزانو او امير شير علي خان اړيکې خرابې شوې، انگليسانو د دې لپاره چې امير خوشحاله کړي د گولډ سمت پرېکړه يې سهوه وکړله او امير شير علي خان ته يې د (۱۲) لکو روپۍ او وسلې ورکولو وعده وکړه، امير روپۍ وانه خيستې او سرحدې موضوع لاينحله پاتې شوه.^(۱)

(۱) مگمهان سرحدې کرښه کې انگرېزانو د افغانستان خاورې ته پنځوس کيلو متره داخل شو او د هلمند په اوبو کې يې ايرانيان له موږ سره شريک کړل چې هېڅکله افغانانو ته د منلو وړ نه دی.

بيا د امير حبيب الله خان په وخت کې (۱۹۰۲م) کال مگمهان چې د انگليسي هيت مشري يې کوله دغه سرحدې کرښه د ملک سپاه له غره څخه د تور غره پورې چې (۹۵) ميله اوږدوالی لري وټاکل چې نوموړې سرحدې کرښه د دغه هيت د مشر (مگمهان) په نامه يادېږي.

ب: د فغري سرحدې کرښه:

د افغانستان او ايران ترمنځ سرحدې ستونزه د پورتنۍ سرحدې کرښې په تعينولو سره هم حل نه شوه د دواړو دولتونو د ديپلوماتيکو هلو ځلو وروسته په دې راضي شول چې ترکيې دولت دې منځگړتوب وکړي د ترکيې دولت په (۱۹۳۵م) (۱۳۱۴ش) کال جنرال فخر الدين التايي د سرحدې اختلاف د حل لپاره وټاکله جنرال فخر الدين التايي له ډېرو پلټنو او مطالعو وروسته خپله پرېکړه دواړو هېوادونو ته واوروه او د افغانستان لويديځه سرحدې کرښه له تورغره څخه تر ذوالفقار درې پورې وټاکل شوه چې نوموړې کرښه د (فغري) په نامه يادېږي خو اوس مهال د افغانستان د کارټوگرافي د څانگې د تازه معلوماتو له مخې په مجموع کې د ايران سره زموږ سرحدې پوله (۹۲۵) کيلو متره تثبيت شوې ده.

شمال ختيځه سرحدې کرښه:

په لومړي ځل د درېيو استازو لخوا چې غلام محي الدين د قطغن او بدخشان ولايتونو حکمران افغاني استازي و او ميجر جرلو (Major Gerlow) د انگليسي هيت رئيس و او فيفرو شويکوسيکي د تزارې روسيې هيت رئيس ټاکل شوی و او د لوی پامير او کوچني پامير په سيمه کې په خبرو پيل وکړ چې دا خبرې نهه مياشتې اوږدې شوې، چې په نتيجه کې د پامير سرحدې کرښه د افغانستان د تزارې روسيې او شمالي سرحدې کرښه د افغانستان او چين ترمنځه پوله تثبيت شوه.

د چين د ولسي جمهوريت د جوړېدو وروسته د (۱۹۴۹م) کال د سپتمبر د مياشتې په (۲) مه نېټه يو ځل بيا سرحدې خبرې پيل شوې او په (۱۳۳۲هـ ش) (۱۹۵۷م) ميلادي کال موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځ پوله دې د ځمکې پرمخ تثبيت او وټاکل شي شمال ختيځه سرحدې کرښه چې د يولي له درې نه د يو قوس په

بڼه د کليک تر کوله د واخجير د کوتل سهيل ختيځه پورې امتداد لري د افغاني پامير د چين د سيکيانگ ايالت ترمنځ په (۱۳۴۳هـ، ش) (۱۹۲۴م) کې په فني توگه د ستونو په وسيله په نښه او تثبيت شو. د افغانستان د کارټوگرافي د معلوماتو له مخې اوس مهال د چين سره زموږ سرحدي کرښه (۹۶) کيلو متره تثبيت شوې ده. په دې توگه د اريانا پراخه ځمکه او د احمد شاه بابا لويه امپراطوري د هند د سمندر له څنډو څخه کرار، کرار راغونډ کړای شوه، دا د عبدالرحمن خان د واکمنۍ په وخت په جبري ډول د دوو قدرتونو ترمنځ حایل او د جنوبي اسيا په مرکزي برخه کې د کمزوري اقتصاد سره په وجه کې ايسار پاتې شو چې تر اوسه پورې يې د سهيل او ختيځ سرحدونو حقوق خلکو ته نه ورکول کېږي، له همدې کبله زموږ هېواد د بيوزلی او بربادۍ په اور کې سوځي.

افغانستان اوس (۶۰) درجو او (۲۸) دقيقو او (۷۴) درجو او (۵۱) دقيقو ختيځ طول البلد د گرینويچ ختيځ لوري (۲۹) او (۳۰) دقيقو (۳۸) درجو او (۳۶) دقيقو شمالي عرض البلد کې موقعيت لري (۲۵۲۰۰۰) کيلو متره مربع مساحت لري چې په دې خاوره کې تقريباً (۳۰) ميليونو څخه زيات وگړي ژوند کوي، چې د نفوسو شمير يې په يو کيلو متر مربع کې (۴۲) تنو ته رسېږي چې د افغانستان د سر شمېرنې د ادارې د وړاندوينې له مخې تر (۲۰۲۵) ميلادي کال د افغانستان نفوس (۵۰) ميلونه او تر (۲۰۵۰) ميلادي کال پورې د افغانستان نفوس (۷۵) ميلونه تنو ته به ورسېږي.

د ټولو سرحداتو اندازه يې (۵۸۱۳) کيلو متره ده د افغانستان جغرافيايي موقعيت چې د مرکزي اسيا د هېوادونو لاره گڼل کېږي، د دې سيمې لپاره په اقتصادي او سياسي لحاظ ډېر مهم دي، ځکه چې د ايران، هند او مرکزي اسيا د هېوادونو د يو ځای کېدو نقطه ده.

د غبار صاحب په ليکنه کې د دوو خبرو په اړه فکر په کار دی يو دا چې د افغانستان د وگړو شمېر اوس زيات شوی دی او بل دا چې د پاکستان سره زموږ سرحدي ستونزه تراوسه نه ده حل شوې او همدا چې د ځينو احصائيو له مخې د افغانستان مساحت (۲۵۰) زره کيلومتره مربع ښودلی شوی دی ترڅو چې زموږ سرحدي مسئله په پاکستان سره حل نه شي حتماً په دې ارقامو کې فرق ليدل کېږي.

دويم فصل

د احمد شاه بابا زوند او واکمني

د احمد شاه بابا د زوکړې او د ځای په هکله بيلا بيل نظريات شتون لري د ځينو مورخينو په اند هغه په ملتان کې زيږيدلی دی او د نسب لړۍ يې له عبدالله خان سره چې په ملتان کې کډوال و تړل شويده خو اکثره مورخين پدې اند دي چې احمد شاه بابا (۱۱۰۲هـ) (۱۷۲۳م) کال د هرات په ښار کې وزېږېده احمد شاه بابا د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی.

مشر ورور يې ذوالفقار خان نومیده، چې د هرات واکمن و، وروسته د شاه حسين لخوا ونيول شو او بيا هم د نادر افشار پواسطه له خلاصيدو وروسته په مازندران کې مسموم کړای شو. مور يې زرغونه انا الکوزی نومیده، د پېداېښت نېټه يې څرگنده نه ده خو د وفات نېټه يې ۱۷۷۴ هجري قمری کال اټکل شوی دی هغه مهال چې ذوالفقار خان په ۱۷۳۲ ز کال ۱۱۴۴ هجري قمری په فراه کې د خپلو مخالفينو لخوا ماتې وخوړه احمد خان يې له خان سره بوت او کندهار ته يې پنا يوره دا وخت کندهار کې د ميرويس نيکه زوی شاه حسين هوتک واکمن و خو هغه د قبيلوی اختلافاتو او ځينو احتمالي خطرونو له امله ذوالفقار خان او د هغه کوچني ورور احمد خان چې دا وخت يې عمر لس کاله و بنديان کړل، دوی شپږ کاله د شاه حسين په زندان کې و نادر افشار چې کله د کندهار ښار ونيو دی او ذوالفقار خان يې په ۱۷۳۸ ز کال کې مازندران ته وليږل.

څلور کاله وروسته کله چې نادر افشار له سوبو وروسته بېرته کندهار ته راوگرځيد احمد خان ته د مازندران د سيمې نظم وروسپاره بيا يې د پوځ

دافسر په توگه وټاکه خو دده د استعداد ليدلو سره يې د ابدالی او ازبکی پوځ مشري و سپارله وروسته يې د خپلو ساتندويانو د مشر په حيث وټاکه. په ۱۱ د ذوالحجې ۱۱۲۰ هجري قمری کال چې ۱۷۴۷ ز د جون له شلمې نېټې سره سمون خوری نادر افشار د خپلو جنرالانو لخوا طبرستان په (فتح آباد) سيمه کې ووژل شو احمد شاه بابا د هغه د کورنۍ ساتنه وکړه او په بدل کې ورته د نادر افشار ميرمنې د کوه نور الماس او نور جواهرات ورکړل ځينې مورخين وايي دغه ميرمنه يې پښتنه وه او صاحب نومیده د کوه نور الماس (دغه الماس د هندوستان د اندرا پراداش ايالت په حيدرآباد ښار کې په ۱۲۵۲ز کال کې کشف شو د محلی واکدارانو لخوا شاه جهان گورگانی ته ورسيد په ۱۷۳۸ز کال کله چې نادر افشار پر هند حمله وکړه کوه نور الماس يې هم د غنيمت په توگه لاس ته راوړل چې وروسته د نادر افشار د ميرمنې له خوا احمد شاه بابا ته په ډالۍ کې ورکړل شو.

له احمد شاه بابا نه تيمور شاه ته بيا شاه زمان ته او بيا شاه شجاع ته ورسيد کله چې شاشجاع رنجيت سنگ ته پناه يوه په ۱۸۳۸ز کال کې کوه نور الماس خپل اصلی ټاټوبی هندوستان ته ورسیده په ۱۸۷۷ز کال کې بریتانیا د شرقی هند کمپنۍ په واسطه نوموړی الماس لاس ته راوړ چې په رسمی ډول ملکه ویکتوريا ته ورسیده اوس دغه الماس د لندن په تاريخی قصر کې ساتل کېږي.

احمد شاه بابا د جواهراتو سره کندهار ته راوگرځيد او د شیر سرخ په زیارت کې يوه لويه جرگه جوړه کړه ددی جرگې غونډی څو ورځې پرله پسې روانې وې دوی د مشر ټاکلو پر مسئله جوړ نه راتلل د غونډی په نهمه ورځ صابر شاه نومی يو ملنگ چې د همدغه شیر سرخ په هدیره کې اوسیده له خپلی کوډلي راووت د هدیرې تر څنگ پټی څخه يې د غنمو يو څو اوږې راپریکړل جرگې ته يې وړاندیز وکړ چې د مشر ټاکلو لپاره ده ته واک ورکړي ټولو يې دا وړاندیز ومنه هغه پر احمد خان باندی چی تر دا وخته پورې په جرگه غلی ناست او مشري ته کانديد هم نه و لاس کېښود او هغه د غنمو اوږې يې په

پگړۍ کې ورته وروتمبل دغسی احمد شاه بابا زمونږ د هيواد مشر او واکمن په توگه وټاکل شو او د شیر سرخ لويه جرگه په برياليتوب سره پای ته ورسیده.

د احمد شاه بابا فتوحاتو ته لنډه کتنه

د پانې پټ جگړه:

احمد شاه بابا چې کله خپله اداره جوړه کړه او مرکزي حکومت يې ټينگ کړ ډېر ژر په اسيا کې تر ټولو لوی اسلامي پاچاهانو څخه وشمېرل شو همدا مهال د هندي مسلمانانو مشر شاه ولي الله دهلوي او د هند روښنفکرانو لخوا احمد شاه بابا ته عريضه ولېږله چې هندوان او مرهټيان په هند کې مسلمانان پر ناحقه وژني اسلامي مقدساتو ته په سپکه سترگه گوري او د مسلمانانو پر مال او ناموس تيری کوي احمد شاه بابا ددغه خبر په اورېدو سره ټکان وخوړ او د يو مسلمان پاچا په توگه يې د مرهټيانو او هندوانو د ظلم څخه د مسلمانانو د ژغورنې لپاره دې جگړې ته مجبور شو په دې جگړه کې د احمد شاه بابا شپيته زره پلي او سپاره فوځ برخه درلوده او د مقابل لورې لس لکه مرهټيان، هندوان او راجيوتان د جنگ ډگر ته راووتل په دې جگړه کې د مرهټيانو د ملاتير مات شو او دوه لکه کسان يې د جگړې په ډگر کې ووژل شول ۵۰۰۰۰ اسونه دوه لکه غوايان ۵۰۰ فيلان څلور زره اوبښان دوه ويشت زره بنديان د احمد شاه بابا لښکر لاس ته ورغلل چې د ابراهيم نومي بندي پرته نور ټول بنديان وېښل شول.

احمد شاه بابا په ۱۷۴۷ ميلادي کال کې ملتان ونيوه په ۱۷۴۹ ميلادي کال کې يې پنجاب او مروه ونيوه ۱۷۵۰ ميلادي کال کې يې نيشاپور فتحه کړ، د ۱۷۴۹-۱۷۵۱ ميلادي کلونو په اوږدو کې يې له امو څخه تر عمان او سند له سيند نه د ايران تر نيمايي پورې ټولې سيمې ونيولي او تر ۱۷۵۲ ميلادي کلو پورې کشمير، پنجاب، ملتان او هند په خپله امپراطورۍ پورې وتړل. کله چې احمد شاه بابا له هنده کندهار ته راستون شو نو سکانو بيا بغاوت

و کي او د پنجاب نائب الحکومه زين خان يې کلايند کي احمد شاه بابا بېرته لاهور ته لاړ او د سيکانو دوه لکه لښکرو سره جگړه پيل کي، سيکانو ماتې وخوړه او شل زره تنه يې د جگړې په ډگر کې ووژل شول احمد شاه بابا د سر هند حکومت امير سنگه ته ورکړل او خپله بېرته لاهور ته راستون شو.

احمد شاه بابا په دې وخت کې د مشهد ښار کلايند کي د ايران پاچا شارخ لور چې گوهر شاد نومېده خپل زوی شهزاده تيمور ته په نکاح کې چې په همدغه وخت فارسي ژبه د احمد شاه بابا په دربار کې نفوذ وکړ.

احمد شاه بابا نېک اخلاق درلودل له همدې امله خلکو ورته د بابا لقب ورکړ، هغه تاج په سر نه اېښوده او لونگۍ به يې په سر تړلې، موزې به يې په پښو کولې د تخت پر ځای به په فرش او ځمکه کېناسته، د خلکو سره يې مستقيماً خبرې کولې او په ډېر تواضع به يې د خلکو سره چلن کاوه د پېښو په حل کې به يې له انصاف څخه کار اخيسته هغه د (۲۲) کاله سلطنت په موده کې يو ساعت هم په عياشۍ تېر نه کي، حتی ښکار يې هم نه کاوه، حريص نه و، هر څه يې ځان ته نه ټول افغانستان ته غوښته، په جگړه کې يې دښمن ته شاه کړې نه ده په جزاگانو کې يې د بدن د اعضاوو پرېکول منع اعلان کړل او په تشريفاتو کې ټيټېدل نه خوښېده او خپلو خپلوانو ته يې د دولت په اداره کې برخه ور نه کړه.

د احمد شاه بابا خوراک ډېر ساده او د افغانانو د هغه وخت رواج سره سم يې خپل خواړه تيارول او د ښځو شمېر يې له څلورو نه زيات نه دی.

احمد شاه بابا د ۱۱۸۲هـ، ق کال ۱۷۷۳م کال وفات شو او يوه لويه امپراتوري يې افغانانو ته په ميراث پرېښوده خو افغانانو د کورنيو اختلافاتو او د بهرنيو مداخلو له امله دا ميراث ونه شوه ساتلی او تجزيه شوه ډېرې سيمې يې گاونډيو تر خپل کنترول لاندې راوستل. چې د احمد شاه بابا د امپراتورۍ څه باندی دوه ميلونه کيلو متره مربع سيمه په (۲۵۰۰۰۰) کيلو متره مربع بدله شوه.

د احمد شاه بابا شخصيت او مړينه:

احمد شاه بابا زموږ د هيواد يو دينپاله، هيواد پاله، علم دوست، عادل، مهربان او د ټولو غوره اسلامي اخلاقو او افغانۍ سپېڅلو خويونو خاوند ملی مشر و، احمد شاه بابا تاج نه په سراوه په ځمکه کېناسته، خوراک يې ډير ساده و، ښځې يې له څلورو نه زياتې نه وې، مقررات د لياقت له مخې تر سره کول، هغه عالم او اديب (شاعراو ليکوال) هم و او يو ننګيالی او توريالی فاتح هم و.

د خپلې واکمنۍ په ټوله دوره کې يې داسې وياړلي کارنامې ترسره کړي چې زموږ د تاريخ په زرينو کرښو ليک او هر يوه زموږ اوسنې او راتلونکو نسلونو ته د غيرت او همت په زړه پورې درسونه دي هغه زموږ هيواد ته نه هيريډونکې خدمتونه کړي دی لکه د بخارا نه کندهار ته د خرقي شريفی راوړل د شبرغان او کندهار ښارونه ودانول د ټول هيواد خلک يې د افغانستان تر يو بيرغ لاندې راټولول او تر ټولو مهم هندي مسلمانانو د مرهتيانو او سکانو څخه ژغورل او نورې ساری خدمتونه يې کړي دی ځکه يې نو تل پاتی وياړ او نوم په برخه او د ټولو افغانانو په زړه کې داسې ژور ځای موندلې چې زموږ د ملت لوی او واړه يې په ډير گرانښت او درنښت بابا بولی زموږ دغه ملي مشر تر شپږويشت کالو پاچاهۍ وروسته د جمعې په شپه د يو پنځوسو کالو په عمر په ۱۱۸۲ هجري قمری ۱۷۷۳م کال په کندهار کې وفات شو. الله تعالی دې جنت فردوس ورپه برخه کړي.

د تیمور شاه واکمني

۱۷۷۳-۱۷۹۳

تیمور شاه په ۱۷۴۲ میلادي کال په مشهد کې زیږدېدلی دی او د پلار د مرګ په وخت کې د هرات والي و. ۳۰۰۰ ښځې درلودې، ۳۳ زامن، ۱۳ لوڼې، ۴ نکاحي او نورې وینځې وې. وزیر شاه ولي خان غوښتل چې خپل زوم شهزاده سلیمان د پاچاهۍ په تخت کېښوي، مګر د دولت نورو غړو د احمد شاه بابا وصیت ته ارزښت ورکاوه. شهزاده تیمور یې د پاچاهۍ وړ ګاڼه. شهزاده تیمور له هرات څخه د قندهار په لور وخوځېد. شهزاده سلیمان د دولت د غړو د نه رضایت له امله له پاچاهۍ څخه تېر او وزیر شاه ولي خان هم د تیمور د هر کلي لپاره راووت خو تیمور شاه د نورو سردارانو تر اغیزې لاندې راغی. د هغو لمسون په بنسټ یې شاه ولي خان د دوو زامنو سره له منځه یووې چې د تیمور شاه دې کار سره د ابدالي په کورنۍ کې یو څه بې اتفاقي را ولاړ شو. تیمور شاه د دې لپاره چې د قبیلوي قیوداتو څخه ځان ازاد کړي نو په همدې بنسټ یې په ۱۷۷۵ میلادي کال کې پایتخت له قندهار څخه کابل ته انتقال کړ. ځینې مؤرخین د پایتخت د بدلولو علت د کابل ښار ستراتیژیک موقعیت او ښه هوا ګڼي. تیمور شاه د خپل سلطنت په شل (۲۰) کلنه موده کې ټول داخلي شورشونه ارام کړل. درې ځلې د خراسان خلکو مرزا شارخ د نادر

افشار لمسی چې د دې نماینده او تابع و پاڅون وکړ. هغه ارام کړل. په ۱۷۷۴ میلادي کال عبدالخالق خان سدوزي د شاه ولي خان مړینه بهانه کړه. یو شمېر غلجايي دراني او نورو قومونه یې د ځان سره کړ او په شش ګاو کې د سردار پاینده محمد خان یواسطه ماتې وخوړه. همدارنګه په ۱۷۷۹ میلادي کال د پېښور بالاحصار کې فیض الله خان او ارسلا خان نوموړي کلاند کړل. خو تیمور شاه پر هغوی بریالی شو او هغوی یې ووژل.

د سکانو بغاوت:

تیمور شاه هر کال د ژمي څلور میاشتې په جلال اباد او پېښور کې تېرولې. په ۱۷۸۱ میلادي کال په پېښور کې و چې د سکانو له بغاوت څخه خبر شو، سکانو د ملتان ښار نیولی و او شپيته زره لښکر یې راټول کړي و، غوښتل یې چې سند دیره جات، دیره اسمعیل خان او دیره غازي خان ونیسي، تیمور شاه د زنګي خان تر مشرۍ لاندې د ملتان په لور لښکر ولېږه او خپله وروسته ورپسې روان شو. زنګي خان پر دښمن بریالی شو او بېرته د تیمور شاه مخې ته راوګرځېد، تیمور شاه وروسته د بهاولپور په لور مخ کړ، د هغه ځای حاکم بهلول خان چې د بغاوت بیرغ یې اوچت کړی و له خپلې ارادې څخه واوښت. عذر یې وغوښت او پاچا ته یې اطاعت وکړ. د تیمور شاه لخوا بېرته د هغه ځای د حاکم په توګه مقرر شو او عفو یې ورته وکړه.

د کشمیر والي ازاد خان بغاوت:

کله چې تیمور شاه د سکانو د بغاوت څخه خلاص شو په همدې ۱۷۸۱ میلادي کال په وروستیو کې د کشمیر والي ازاد خان د کریم داد خان زوی مرکزي دولت څخه سر وغړاوه، هغه ټکس یا مالیه چې کابل ته لېږل کېده په هغې یې ځانته درې زره لښکر برابر او د پاچاهۍ اعلان یې وکړ. د تیمور شاه لخوا مدد خان د هغوی د ټکولو لپاره لښکر مشر وګمارل شو چې په پای کې ازاد خان مات او ووژل شو.

د بخارا پاچا جگر ه:

شاه مراد د بخارا پاچا په ۱۷۸۸ ميلادي کال د لوی لښکر سره په مروي تجاوز وکړ هغه يې ونيوله او د هغه ځای وگرې چې شيعه مذهبه وو د مذهب په بدلېدو او يا بخارا ته تبعيدولو مجبور کړل تيمورشاه هم د ديرش زره لښکر سره د بلخ په لور وخوځېد، د بخارا پاچا د امو له سيند څخه پورې ووت په کلفت کې يې ځای ونيوه ورور يې عمرخان په اچچه بريد وکړ او د تيمورشاه ارتباطي لار او فوځ ته د غلې او دانې د رسولو لاره بنده کړه مگر تيمور شاه لښکر چې په هر ځای کې د دښمن سره مخامخ شو هغوی يې په کلکه وټکول او شاه مراد يې دومره وارخطا کړ چې د علماوو په ليرلو يې د جگړې پای ته رسېدو او تړون د لاسليک غوښتنه وکړه او امو سيند دواړو هيوادونو ترمنځ سرحد وټاکل شو.

د تيمور مړينه:

تيمورشاه نرم خويه او راحت خوښوونکی سړی و او د درې ژبې شاعر و د خپلې شل (۲۰) کلنې پاچاهۍ په موده کې د خپل پلار د دولت په ساتنه کې هڅه درلوده د نورو ځايونو په نيولو کې اقدام ونکړ د قدرت وخت يې د داخلي امنيت په راوستلو کې تېر کړ د راحت غوښتنې له کبله د هيواد چارو ته يې هيڅ پام نه کاوه خپل ژوند يې په عياشۍ سره تېراوه نو له همدې امله انگرېزانو په هندوستان کې خپلې جرړې وزغلولې د مغلو ناتوانه حکومت يې له منځه يووړ ټول هند يې ونيوه او زموږ گران هېواد ته يې هم لاس اوږد کړ تيمورشاه په ۱۷۹۳ ميلادي کال په پېښور کې ناروغ او کابل ته راوستل شو د ناروغۍ په وخت کې يې شاه زمان خپل وليعهد وټاکه او کابل کې مړ شو.

د شاه زمان واکمني

۱۲۰۷-۱۲۱۲

۱۷۹۳-۱۸۰۰ م

تيمور شاه به د ژمي موسم په گرمو او معتدلو ښارونو لکه پېښور او جلال آباد کې تېروه نوموړی په ۱۷۹۳ م کال پېښور ته تللې و، هلته د معدې په ناروغۍ اخته شو، ښايي دا ناروغي ورته په خوړو کې د افراط له امله پيدا شوي وي، په خوړو کې به يې د بيلابيلو څيزونو له خوړو څخه خوند اخيسته، د دربار طبيبان يې له درملنې څخه عاجزه شول او نظر يې ورکړ چې له پېښور څخه کابل ته ولاړ شي، که چيرته د کابل هوا د پاچا له طبيعت سره چوپښت وکړی، کله چې تيمور شاه د ناروغۍ په حال کې د کابل په لور حرکت وکړ، شهزاده شاه زمان د کابل والي و د خپل پلار د هرکلي او ستړي مشي لپاره د ختيځ په لور راروان شو او د ننگرهار ولايت د سرخرو د ولسوالۍ په چهار باغ صفا سيمه کې د خپل پلار سره يو ځای شو دواړه کابل ته راغلل خو په کابل کې هم د تيمورشاه درملنه ونه شوه او د ۱۲۰۷ ق کال د شوال په اوومه نيټه د يکشنبې په ورځ چې د ۱۷۹۳ م د می د ۱۹ نيټې سره سمون لري وفات شو د تيمور شاه له وفات څخه وروسته د ده د ۲۴ زامنو څخه شهزاده شاه زمان چې د علم پوهې او تجربې خاوند و، د درباريانو او سردار پاينده محمد خان په مرسته واک ته ورسېد کله چې نوموړی پاچا شو

دوه مهمې موخې او دوه مهمې ستونزې درلودې. ستونزه يې دا وو چې کورني اختلافات يعنې د ورونو مخالفت او د انگریزانو مخالفت له روسانو او شاه زمان څخه د هند ساتل چې په هره وسیله وي د شاه زمان دوه مهمې موخې عبارت دي: په افغانستان کې د مرکزی دولت پیاوړتیا او په هند کې د افغاني امپراتورۍ ساتل او انگریزانو څخه د هندي مسلمانانو خلاصون. د شاه زمان ورونو غوښتل شهزاده عباس پاچا شي مگر د سردار پاینده محمد خان په مرسته ټول شهزاده گان بنديان شول او شاه زمان پاچا اعلان شو د ورونو له ټولگي څخه همایون او محمود چې همایون د قندهار والي او محمود د هرات والي وو او په همغو ولایتونو کې اوسیدل له بند څخه ازاده پاتې شول کله چې شاه زمان همایون خپل اطاعت ته راوباله د امر څخه یی سرغړونه وکړه او بغاوت یی غوره کړ د ټکولو لپاره یی سردار پاینده محمد خان ولیرل شو د جگړې په ترڅ کې همایون ماته وخوړه بلوچستان ته وتښتیده په دې وخت کې شاه زمان غوښتل چې د انگریزانو لخوا د مخ په زیاتیدونکي خطر د مخنیوی په خاطر د یو سمبال فوځ سره د پیښور له لارې پنجاب ته ورغله په انگریزانو باندې ویره راغله ځکه د دوي شپته زره پوځ د شاه زمان ۱۵۰۰۰۰ زره فوځ سره مقابله نه شول کولای انگریزان دې ته چمتو شول چې د شاه زمان هر راز غوښتنې ومني خو له بده مرغه همایون یو ځل بیا پر قندهار یرغل وکړ او قندهار یی ونیوه سربېره پردې په کشمیر او پنجاب کې هم بغاوتونه پیل شول څنگه چې شاه زمان یو سیاست مدار او پوه سړی وو دا یې غوره وگاڼه چې لومړی داخلي امنیت سمبال وروسته د باندني خطر مخه ونیسي او مقابلې ته یې ځان تیار کړي ځکه شاه زمان د روس او انگلیس د ورځ تر بلې زیاتیدونکي قدرت او نفوذ څخه خبره و او له هغوی سره یې مقابله د یو لوی مرکزی حکومت څخه پرته لری گڼله نو په دې لحاظ بیرته د کندهار په لور ستون شو کندهار یې له همایون څخه ونیوه همایون غوښته چې د بلوچستان له لارې هرات ته ولاړ شي مگر د محمود بلوڅ لخوا ونیول شو او شاه زمان ته راوستل شو شاه زمان نوموړی روند وروسته بندي

کې چې دا کار یې د خپل زوی شهزاده قیصر د زخمي کیدو په بدل کې کړی و څنگه چې محمود د همایون سکه ورور و د دې پېښې له خبریدو سره سم یې په هرات کې فوځ برابر او د کندهار په لور وخوځید مگر ماته یې وخوړه، په ۱۷۹۷ م کال د سکانو د اړو دور د لمنځه وړلو لپاره شاه زمان پنجاب ته ولاړ ترڅو هغه بغاوت آرام او د انگریزانو دسیسې شنلې کړي په دې وخت کې محمود له هرات څخه یو ځل بیا د کندهار په لور حرکت وکړ. شاه زمان مجبور شو چې بیرته کندهار ته وگرځي محمود بیا د شاه زمان د لاسه د گرشک په سیمه کې ماته وخوړه د ۱۵ ساعتو جگړو په ترڅ کې د محمود فوځ تباه یوازی ۱۰۰ تنه عسکرو سره هرات ته وتښتید د شاه زمان لخوا محاصره شو محمود خپل مور له یو لیک سره شاه زمان ته ولیږه شاه زمان د خپل میرې مور عذر قبول او محمود یی بیرته د هرات د والي په توگه مقرر کړ مگر محمود ډیر ژر د فتح خان سره لاس یو کړ او د شاه زمان سره جگړې شروع کړې د شاه زمان له دې مصروفیت څخه چې له خپلو ورونو سره په جگړه بوخت و له هیواد نه د باندې انگریزان په دې هڅه کې وو چې شاه زمان د تل لپاره د ایرانيانو سره په سیاسي کړاوونو کې بوخت وساتي ترڅو دې ته وخت پیدا نه کړي چې د هند په لور لښکرکشي وکړي د دې د سببو پسې یوه داسې پېښه رامنځته شوه چې د سدوزي دولت بنسټ یې ولړزاوه. هغه دا چې قومي مشرانو خپل ځان د رحمت الله خان په برابر د غورځیدو په حال کې ولید په ۱۷۹۹ م کال یوه کې یوه دسیسه ترتیب کړه چې باید د شاه زمان پر ځای شاه شجاع پاچا او رحمت الله خان لمنځه یوسي شاه زمان له دې دسیسې څخه خبر شو د پاینده محمد خان په شمول یې ۱۳ تنه قومي مشران اعدام کړل. دغې پېښې د هیواد په داخل کې لاسپسې گډوډي زیاته کړه د قومي مشرانو څخه پاتې کسان خصوصاً فتح خان د سردار پاینده محمد خان زوی د خپل پلار د غچ اخیستلو په موخه د شاه زمان په خلاف راپورته شو د محمود سره یو ځای شو د ایران او انگریزانو په مرسته په کندهار قوی حمله وکړه او

کندهار يې ونيوه شاه زمان په کابل کې وه چې د کندهار له نيولو څخه خبر شو د يرش زره لښکر يې برابر کړ او د کندهار په لور وځوځيد خپل قومندان احمد خان نورزا يې د ۱۰۰۰۰ عسکرو سره د مخه کندهار ته وليږه او خپله ورپسې روان شو کله چې شاه زمان غزني ته ورسیده د احمد خان نورزا يې د خيانت څخه خبر شو چې د خپلو لښکرو سره د نېمن ته تسليم شو او دا کار يې ځکه وکړه چې فتح خان سره دده شخصي ملگرتيا او انډيوالي وه او له رحمت الله څخه ويريده شاه زمان بيرته کابل ته راستون شو په کابل کې پخپلو درباريانو يې اعتباره شو په دې فکر کې شو چې بايد پېښور ته ولاړ شي د خپل سکه وروړ شاه شجاع سره چې د پېښور والي و يو ځای او د هغه په مرسته يو زورور لښکر جوړ او د نېمن ته ماتې ورکړي د خپل وزير رحمت الله خان سره چې د وفادار خان لقب يې گټلی و د پېښور په لور وځوځيدل په شينوارو کې د استراحت لپاره د عاشق الله شينواري کلا ته راوگرځيدل خو د کور خاوند ورسره خيانت وکړ پاچا او وزير يې بنديان او شاه محمود ته يې وليږل چې په دې وخت کې يې کابل نيولی وو سردار رحمت الله خان يې په دار وځړاوه او شاه زمان يې د همايون په بدل کې وړند او بندي کړ.

په دې ترتيب د شاه زمان اته کلنه پاچاهي ټوله په داخلي جگړو کې تېره او پای ته ورسیده، مورخين ليکي چې شاه زمان په دې اتو کالو کې د اس له شا څخه هم کوز شوی نه دی ټول وخت يې په فوځي سوقياتو کې تېر شو دده د پاچاهۍ په وخت کې له يو لوري فرانسه او انگليس د هند د لاسته راوړلو په کوښښ کې وو او له بل سره يې د هند په نيولو کې سيالي کول له بل لوري د ناپيلون نقشي وي چې روسان يې هم د مرکزي اسيا د هيوادونو نيولوته وهڅول او انگرېزان يې د يته اړ کړل چې د ايران پاچا فتح علي شاه د غلام او مربي په څير په خپل خوا کې ونيسي او هميشه يې شاه زمان په مقابل کې استعمال کړي د خراسان او هرات نيولوته يې ولمسوي او د شاه زمان د بوختيدو يوه وسيله يې وگرځوي فتح علي شاه قاجار هم د شاه زمان د ورونو د بې اتفاقي څخه گټه واخيسته شاه زمان يې بوخت وساته او ددې وخت يې

ور نه کړ چې په هند باندې يرغل وکړي او هغه نقشي په کار واچوي کوم چې شاه زمان د هند د نيولو لپاره ځان سره درلودې خو په ټوله کې انگرېزانو د شاه زمان د ناکامۍ لپاره له دريو لارو څخه استفاده وکړه.

۱- يو جاسوس يې د غلام محمد هندوستانې په نوم د يو طبيب او روحاني شخص په توگه رالېږل.

۲- د ايران د ربار ته خپل نماينده سرجان مکلم لېږل چې د ايران دولت دې کار ته چمتو کړي چې پر هند باندې د شاه زمان د يرغل په وخت کې د ايران دولت پر هرات حمله وکړي.

۳- په هند کې د محلي راجاگانو رنجيت سنگه ملاتړ يې ددې لپاره کاوه چې هغوی د شاه زمان پر ضد پاڅون وکړي.

۴- د حج فريضې د اداء کولو څخه وروسته د هند د اجمير ښار ته لاړ او په (۱۸۴۴) م د (۷۴) کالو په عمر کې مړ او هملته خاورو ته وسپارل شو.

په پای کې انگرېزان پخپلو دسيسو کامياب شول، شاه زمان يې له منځه يوړ، تمبل او عياش شاه محمود واک ته ورسېد.

د شاه محمود لومړی ځل پاچاهي

۱۲۱۸-۱۲۱۶

۱۸۰۳-۱۸۰۰ م

د شاه زمان له ښه پېل وروسته شهزاده شاه محمود د وزير فتح خان په مرسته واک ته ورسيد او د هغو خدمتونو له امله چې کړي يې و د شاه دوست لقب يې ورکړ خو د محمود بې کفايتي، عياشي او تنبلي له امله د هيواد په اداره کې سياسي بحران رامنځته شو همدارنگه د انگليسانو استعماري فعاليتونو ټول هيواد ونيوه د ايران قاجاري دولت د انگليسانو د لاس آله شوه د خراسان د ولايت د تجزيې په لټه کې شو او د پنجاب ولايت چې پخوا د افغانستان د قلمرو يوه برخه و، سکانو پکې د خپلواکۍ اعلان وکړ کله چې شاه شجاع د شاه زمان له ښه پېل او بندي کيدو او د شاه محمود له پاچا کيدو څخه خبر شو نو څرنگه چې شاه زمان يې سکه ورور و نو د خپل ورور د غچ اخيستلو ته ملا وتړله او د افغانستان د تخت او تاج د نيولو اقدام يې وکړ، که څه هم په لومړيو وختونو کې انگرېزانو شاه محمود د شاه زمان په مقابل حمايه کاوه مگر وروسته د خپلو استعماري غرضونو د پرمخ وړلو او د شاه زمان په وسيله پر هندوستان د ناپيلون د يرغل د مخنيوي لپاره يې تر هغه شاه شجاع ښه خبره پيدا کړه او هغه يې د شاه محمود پر ضد ولېس او

شاه محمود د بالاحصار په ارگ کې په عياشي، عيش او عشرت اخته و او دولتي چارې د داسې خلکو په لاس کې و چې د قدرت د لاسته راوړلو پر سر يو له بل سره په سيالي، اخته و لکه فتح خان چې د شاه دوست لقب گټلی و شير محمد خان چې د مختار الدوله لقب گټلی و محمد اکرم خان صدراعظم او داسې نور د شاه محمود درې کلنه دوره کې خلک ناراضه شول د محمود په مقابل کې خلکو پاڅون وکړ او شاه شجاع ته د راتگ زمينه مساعده شوه او کابل ته داخل شو سردار فتح خان د محمود د خلاصون هڅه وکړه مگر قاضي قلعه کې د شاه شجاع د عسکرو لخوا ماته وخوړه کندهار ته وتښتيد او شاه شجاع لاسته ورغله محمود يې بندي کړ او خپله پاچا شو د شاه محمود لومړی ځل پاچاهي مهمې پېښې عبارت دي له:

۱. د شاه شجاع د لومړي قيام خپل.
۲. د غلجيانو د قيام خپل.
۳. د فارس قاجاري دولت لخوا په ۱۸۰۳م کال د خراسان ايالت نيول
۴. بلوڅ حکمرانانو کې د استقلال فکر پيدا کيدل.

د شاه شجاع لومړی ځل سلطنت

۱۲۲۴، ۱۲۲۹ ق

۱۸۰۹، ۱۸۰۳ م

د شاه زمان پندیدل د شاه محمود عیاشي او تنبلي او اداري کمزورتیا او له هغه څخه د خلکو کرکه، د شاه شجاع د پاچاهۍ لپاره زمینه برابره کړې وه په ۱۸۰۳ م کال شاه شجاع د کابل د خلکو په غوښتنه د زمرت او لوگر له لارې کابل ته ننوت او په بابر بن کې دیره شو او خپله دوستي یې د انگریزانو سره ښکاره کړه وزیر فتح خان د مالیاتو د راغونډولو لپاره بامیانو ته تللی و کله چې کابل ته را ورسید غوښتل یې چې شاه محمود له محاصرې خلاص او شاه شجاع ته ماته ورکړي ځکه نو د قاضي قلعه په سیمه کې د وزیر فتح خان او شاه شجاع قواو ترمنځ جگړه ونښته چې په پایله کې وزیر فتح خان ماتې وخوړه او کندهار ته وتښتید د شاه شجاع کسانو تر جلوس وروسته ملا عاشق الله شینواری کابل ته راوست لومړی یې ترې د کوه نور الماس واخیست او بیا یې اعدام کړ خو محمود یې د شاه زمان په مقابل کې پوند نه کړ که چیرې دا کار یې کړی وای امکان و چې دا د رنډیدو مسله نوره هم غزیدلې وای د خپل حکومت د ټینګښت په برخه کې له وزیر فتح خان او د هغه له ورونو څخه ویره درلوده.

نو له همدې امله د امیر دوست محمد خان خور یې ځان ته په نکاح کې خو بیا

هم یو پر یل باور نه درلود ځکه چې د دښمنۍ اصلي ریښه یې د شاه زمان په وسیله د سردار پاینده محمد خان اعدامول و چې د وزیر فتح خان د پلار قاتل ګڼل کیده نو وزیر فتح خان هڅه کوله چې شاه محمود د دویم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسوي په دغه وخت کې شاه شجاع پېښور او کشمیر کې په جگړه کې مصروف و چې محمود د بالاحصار زندان څخه وتښتیده له فتح خان سره یو ځای شو او د شاه شجاع قواو ته د مملې په سیمه کې ماتې ورکړه شاه شجاع وتښتید محمود د دویم ځل لپاره پاچا شو شاه شجاع خپل لومړني سلطنت کې انگریزانو سره یو درې ماده ییز تړون هم لاسلیک کړ چې په لاندې ډول و.

۱- فرانسه او ایران قاجاری دولت د افغانانو پر ضد یو شوي که چیرې دوی وغواړي چې د افغانستان له لارې پر هند حمله وکړي د افغانستان دولت باید د هغوی مخنیوی وکړي او پرې نږدې برطانویان هند ته داخل شي.

۲- که چیرې قاجاریان او فرانسویان پر افغان دولت حمله وکړي نو انگریزان به حتما د افغانستان دولت سره مرسته کوی

۳- د دواړو دولتو نو ترمنځ به تل پاتې دوستي وي د پردۍ احساس به نه کوي د یو بل په داخلي چارو کې مداخله نه کوي خو افغان دولت هیڅکله فرانسویانو ته لار نه ورکوي، پورته درې مادې د انگریزانو په ګټه او افغانانو په زیان وي او افغانستان یې د یو حایل هیواد په توګه رامنځته کړ.

د شاه محمود دويم ځل واکمني

۱۸۰۹-۱۸۱۸م

۱۲۳۴-۱۲۳۳ش

مخکې هم يادونه وشوه چې شاه محمود يو عياش او بېکاره انسان و چې د هېواد له اداره کولو څخه عاجز و، خو نوموړی د لومړي ځل واکمنی او ماتې څخه پند وانخيست او په دويم ځل بيا په عياشۍ مصروف شو د دولت چارې يې وزير فتح خان ته پرېښود او هغه ته يې د (اشرف الوزرا) لقب ورکړ. وزير فتح خان له دې باور څخه گټه واخيسته او د خپل شخصي قدرت د ټينگولو هڅې يې پيل کړې او خپل وروڼه يې د هېواد په مهمو ولايتونو کې مقرر کړل د شاه محمود په دويم ځل پاچاهۍ کې د نفوذ ساحه يوازې کابل او کندهار و، ځکه پېښور د شاه شجاع، کشمير د عطا محمد خان پاميږايي هرات او فراه د حاجي فيروز الدين په لاس کې و، چې دې ټولو د مرکزي دولت متابعت نه کاوه او حاجي فيروز الدين د ايران تر تاثير لاندې و.

شاه محمود په دويم ځل واکمنی کې هم زيات وخت په مرکز کې و، وزير فتح خان د هېواد ختيځې برخې کنترولې، چې د وزير د فعاليتونو په نتيجه کې شاه شجاع مجبور شو چې د رنجيت سنگه په دربار کې پناه واخلي او هغه (رنجيت) تشويقاوه چې د اټک قلعه ونيسي چې بالاخره په (۱۸۱۲م) کار رنجيت سنگه د اټک قلعه ونيوله او د حاجي فيروز الدين څخه يې غوښتنه وکړه چې د هرات او فراه ماليه د ايران دولت ته ورکړي حاجي فيروز الدين د ايران غوښتنه قبوله نه کړه او د شاه محمود څخه يې مرسته وغوښتله شاه محمود (۳۰) زره عسکر د افغاني جنرال وزير فتح خان په مشرۍ هرات ته واستول وزير فتح خان لومړی حاجي فيروز الدين د هرات د ولايت د مقام څخه گوښه کړ او کندهار ته يې د خپل حرم سره راولېږه سردار کوندل خان او

امير دوست محمد خان د نورو شهزاده گانو د بندي کولو وروسته د حاجي فيروز الدين خزانه تصرف کړه په ښار کې د امنيت د ټينگولو وروسته يې د ايرانيانو مقابله پيل کړه، ايرانيان يې پر شاه وټنول او د افغانستان څخه يې وشړل، شاه محمود غوښتل چې وزير فتح خان په خپل حال پرېږدي مگر د حاجي فيروز الدين د شکايت په اساس يې خپل زوی کامران هرات ته واستوه، کامران مخکې له دې هم د وزير فتح خان سره د هغه د زياتېدونکي قدرت له امله کېنه درلوده.

کامران چې کله هرات ته ورسیده وزير فتح خان يې په دواړو سترگو روند کړ (۱۸۱۷) م کال چې د وزير فتح خان د رنډېدو خبر د خپرېدو سره سم د هغه وروڼه ټول په افغانستان کې راپورته شول او په ټول افغانستان کې يې د جگړې اور بل شو.

دوست محمد خان له کشمير څخه حرکت وکړ او کابل يې د شاه محمود د لسمي جهانگير د کامران د زوی څخه ونيوه او هغه يې غزني ته وشاړه چې په دغه وخت کې کامران هم د شاه محمود سره يو ځای شو چې د وردگو د سيد آباد په سيمه کې د دوست محمد خان او شاه محمود ترمنځ بيا جگړه ونښته چې محمود او کامران په دې جگړه کې ماتې وخوړه خو دوی په (۱۸۱۸م) کال يو ناوړه عمل وکړ.

يعني روند فتح خان يې وواژه او هرات ته ولاړل.

خو کله چې دوی هرات ته ورسيدل هلته د شاه محمود حاجي فيروز الدين او کامران ترمنځ د حکومت پر سر جگړه ونښته چې محمود او کامران بريالی شول او په نتيجه کې شاه محمود او کامران تر يوې مودې پورې په هرات کې حکومت وکړ چې شاه محمود له ماتې څخه وروسته پرته له هرات نور په ټول افغانستان کې د سدوزيانو حکومت پای ته ورسېد ترڅو امير دوست محمد خان په لومړي ځل په (۱۸۳۵م) کال په کابل کې خپل لومړی ځل امارت اعلان کړ، دی وخت کې د افغانستان د مرکزي حکومت له منځه ولاړ او ملوک الطوايفي بڼه غوره کړه.

د شاه زمان په دوره کې کورنۍ جگړې پیل شو او د شاه محمود او شاه شجاع د واکمنۍ پر وخت خپل لوړ پړاو ته ورسید، چې زموږ د گاونډیانو خصوصاً انگریزانو د دې جگړو په اوږدېدو او تازه کېدو کې فعاله ونډه درلوده، چې زموږ هېواد د دې جگړو په نتیجه کې ډېر زیانمن شو او احمد شاه بابا، تیمور شاه، د وخت تقریباً نیمه پېړۍ امن یې له لاسه ورکړ او د ژوند ټولې برخې د سقوط خواته پیل شو چې دغې کرغېړنې وضعې تر ډېره وخته دوام پیدا کړ، حاجي فیروز الدین هم په (۱۸۱۸م) کال ایران ته فرار وکړ او شاه محمود په (۱۸۲۹) م کال وفات شو کله چې شاه محمود مړ شو کامران په مستقل ډول په هرات حکومت کاوه، کامران هم په (۱۸۳۹م) کال کې د وزیر یار محمد لخوا ووژل شو او د سدوزیانو واکمني په ټول افغانستان کې پای ته ورسیده.

د رېیم فصل

د محمد زایانو د حکومت پیل یا د سدوزیانو سقوط او د گېډوډی

دوره

۱۸۱۸-۱۸۳۴ م

کله چې (۱۷۴۷م-۱۱۲۰هـ) کال د افغانستان په (کندهار) کې د حکومت د جوړېدو په پلمه د کندهار ښار د شیر سرخ په زیارت کې د پښتنو قومونو لخوا جرگه جوړه شوه، نوموړې جرگه نهه ورځې دوام وکړ، چې په نهمه ورځ احمد شاه بابا د افغانستان د پاچا او د محمدزیو نیکه حاجي جمال خان د محمدزایو د قوم د سردار په توګه وټاکل شو.

جمال خان د احمد شاه بابا په دربار کې د مشاور حیثیت درلود، چې د احمد شاه بابا د مړینې وروسته جمال خان هم مړ شو تیمورشاه لومړی د جمال خان مشر زوی رحیم داد خان د محمدزایو د قوم د سردار په توګه وټاکه، مګر په رحیم داد خان کې د مشرۍ صفات نه و، خلک ترې ناراضه شول تیمورشاه د ده پرځای د هغه کوچني ورور سردار پاینده محمد خان ته د سرفراز خان د لقب په ورکولو د محمدزایو د قوم سردار په توګه وټاکه.

سردار پاینده محمد خان تیمورشاه د قدرت په ټینګښت کې ډېر کوښښ وکړ، شاه زمان هم د سردار پاینده محمد خان د تدبیر او توري په واسطه واک ته ورسید، شاه زمان نوموړی سردار د ځینو اختلافاتو په اساس له خپلې چوکۍ څخه لرې او پر ځای یې رحمت الله خان ته د وفادار لقب په ورکولو د وزیر په توګه وټاکه، سردار پاینده محمد خان په هلمند کې ژوند کاوه، انګلیسانو د وخت څخه ګټه واخیسته او یو نماینده (غلام محمد هندوستانی) د پیر په جامه کې کندهار ته ولېږه ترڅو د سردار پاینده محمد

خان د قومي او ټولنيز نفوذ څخه د شاه زمان پر ضد استفاده وکړي شاه زمان هم د ځينو افغاني پاچاهانو په څېر احساساتي پرېکړه وکړه، سردار پاينده محمد خان يې د خپلو ملگرو سره وواژه چې دغو وژنو د ده لپاره کورنۍ ستونزې زياتې کړې ځکه سردار پاينده محمد خان (۲۱) تنه فعال او تکړه زامن درلودل.

سردار پاينده محمد خان مشر زوی وزير فتح خان شاه محمود دوه ځله (۱۸۰۰م) او (۱۸۰۹م) کې واک ته ورساوه چې د هغه لخوا ورته د شاه دوست او اشرف الوزرا لقب ورکړای شو او د شاه محمود په دواړو دورو کې رښتينې واک د وزير فتح خان په لاس کې و او نوموړي د دې واک څخه گټه واخيسته او خپل وروڼه يې د هېواد په مهمو ولايتونو کې مقرر کړل کله چې کامران د ده په امر ورنه او بيا د کامران او شاه محمود په امر د وردگو په سيد آباد کې ووژل شو، د ده ټولو وروڼو په هېواد کې په بغاوت لاس پورې کړ، د کندهار سردارانو په غربي ولايتونو کې د سردار محمد عظيم خان او دوست محمد خان په کشمير کې فعاليت پيل کړ. سردار محمد عظيم خان داسې پلان درلود، چې د شاه محمود پر ځای شاه شجاع واک ته ورسوي، د تيمور زوی پاچا او خپل خان يې وزير اعلان کړ، مگر کله چې امير دوست محمد خان د سردار محمد عظيم خان په امر د کشمير څخه حرکت وکړ کابل ته راوړسېده د محمود لمسی جهانگير چې د کابل والي او د پاچا نائب و د کابل پرېښودلو ته مجبور کړ، دوست محمد خان د يو بل سدوزايي شهزاده سلطان علي شاه بن شاه زمان پاچا او خان يې د وزير په توگه اعلان کړ، چې دوی دواړو (دوست محمد خان) او سلطان علي شاه په گډه محمود او کامران په شاه و تمبول په کابل او غزني کې يې واک ټينگ کړ چې په همدغه وخت کې سردار محمد عظيم خان د شهزاده ايوب سره يو ځای کابل ته راوړسېدل ده هم ايوب شاه پاچا او خپل خان يې وزير اعلان کړ، په دې ترتيب دوه تنه سدوزايي شهزاده گان (ايوب د تيمور زوی، سلطان علي شاه د شاه زمان زوی) پاچاهان او دوه تنه وروڼه، سردار محمد عظيم خان او

دوست محمد خان د پاينده محمد خان زامن، د وزيرانو په توگه په يوه بالاحصار کې خپلو دندو ته ادامه ورکوله چې په يوه وخت کې دوه پاچاهان په يوه بالاحصار کې پاچاهي کوله، خو اصلي واک د دواړو وزيرانو په لاس کې و نه د پاچاهانو په لاس کې.

دغو دواړو پاچاهانو او وزيرانو يو د بل د لمنځه وړلو کونښن کاوه چې بالاخره سلطان علي شاه د شاه زمان زوی د ايوب د زوی شهزاده اسماعيل لخوا لمنځه يوړل شو، چې واک ايوب شاه او سردار محمد عظيم خان ته پاتې شو.

د ايوب شاه په وخت کې سکانو د انگریزانو په لمسون کشمير، ملتان او ديره جات ونيول، سردار محمد عظيم خان په (۱۸۲۳م-۱۲۳۸هـ) کې وفات په عاشقانانو او عارفانو کې ښخ شو چې د وزارت دنده د ده بې کفایته زوی حبيب الله ته ورسېده ايوب شاه غوښتل چې حبيب الله هم لمنځه یوسي، مگر حبيب الله د خپلو ترونو کندهاري سردارانو څخه مرسته وغوښته چې سردار پردل خان شهزاده اسماعيل وواژه او ايوب شاه يې له واک څخه لرې کړ او واک يې حبيب الله ته پرېښود.

حبيب الله يو بې کفایته شخص و خلک ترې ناراضه شول او د دوست محمد خان څخه يې غوښتنه وکړه چې واک په لاس کې واخلي مگر موافقي ته ونه رسېدل د کندهار څخه شيردل خان راغی دواړه (امير دوست محمد خان، حبيب الله خان) يې په بالاحصار کې بنديان کړل او واک يې په خپل لاس کې واخيست، مگر شيردل خان هم ډېر ژر په (۱۸۳۴م-۱۲۴۰هـ) وفات شو چې سردار دوست محمد خان ته د واک زمينه برابره شوه او واک يې په لاس کې واخيست د سدوزيانو زوال او د محمد زايانو واک ته رسېدلو دوره د افغانستان په تاريخ کې يوه دردناکه دوره وه، ځکه سدوزيانو رښتينی واک نه درلوده او محمد زايي سرداران (سردار پاينده محمد خان زامن) په خپل منځ کې نه جوړېدل چې په نتيجه کې د افغانستان مرکزي دولت له منځه ولاړ انگریزانو ډېرې سيمې ونيولې د اقتصادي فعاليتونو مخه ډپ شوه

ګاونډیانو د دې وضعې څخه ډېره ګټه واخیسته او افغانستان تر ډېرې مودې پورې بیا په دې ونه توانېده چې مرکزي حکومت ټینګ کړي. (د افغانستان لپاره ځکه دردناکه دوره وه چې محمد زیان ټول انګریزانو ته وفادار و، امیر دوست محمد خان خپل دوه ځلې واکمني کې د انګریزانو اصلی غلام و مجاهدین یې وټکول او ووژل کله چې د هند خلکو په ۱۸۵۷م کال د انګریزانو په مقابل قوی پاڅون وکړ امیر دوست محمد خان انګریزانو ته وفادار پاتې شو، نه د هغو خلکو سره مرسته وکړه او نه د انګریزانو څخه د خپل لاسه وتلې سیمې و غوښتلې پرته له دې د ډیورنډ کرښه په ۱۸۹۳م عبدالرحمن خان او د ګندمک تړون په ۱۸۷۹م کال د محمد یعقوب خان لخوا لاسلیک شو چې دا دواړه محمدزیان وو چې تر اوسه افغانان د همدې لانجمنې کرښې د لاسلیک له امله په اور کې سوځي).

د امیر دوست محمد خان لومړی ځل امارت

۱۸۳۵-۱۸۳۹م

۱۲۵۵-۱۲۶۱ش

امیر دوست محمد خان د سردار پاینده محمد خان زوی د جمال خان بارکزی لمسی دی چې جمال خان د احمد شاه بابا په دربار کې د هغه د مشاور حیثیت درلود امیر دوست محمد خان ۴ نکاحي ښځې درلود او لس وینځۍ، ۵۲ اولادونه چې ۲۹ نارینه او ۲۳ نورې نجونې وې هغه وخت چې د سردار پاینده محمد خان زامنو کابل له محمود څخه ونيو او ایوب شاه یې د کابل د پاچا په توګه تعین کړ په رښتیني توګه واک د محمدزایو سردارانو سره و، ځکه کابل د سردار محمد عظیم خان، پېښور د یار محمد خان، کشمیر د جبارخان، کندهار د پردل خان او دیره جات د نواب زمان خان لخوا اداره کېدل او ایوب شاه هېڅ ډول واک او اختیار نه درلوده یوازې هرات د محمود او کامران په کنترول کې و.

که چېرته موږ په رښتیني توګه څیر شو د افغانستان بدبختي له همدې نېټې څخه پیل کېږي چې انګریزانو او رنجیت سنگھ یو شمېر سیمې لکه ملتان، غازي خان دیره او پېښور د افغانستان څخه جلا کړي، ځکه دغو واکمنانو یو هم واقعي واک نه درلود او بل دا چې دوی هم یو بل ته وفادار نه و او هر یو غوښتل چې د سدوزي پاچا تر سیوري لاندې خپل قدرت زیات کړي، که چېرې دوی (د سردار پاینده محمد خان اولاده) په خپل منځ کې د یو تن په

پاچا کېدو باندې راضي شوی وای افغانستان به د تجزیې لور ته نه بیول کېده.

کله چې له سردار محمد عظیم خان څخه وروسته د هغه زوی حبیب الله او شیردل خان له منځه لاړل، د امیر دوست محمد خان د فعالیت لپاره زمینه برابره شوه چې نوموړی امیر دوست محمد خان کابل ونيوه د کابل د حکمران حیثیت یې درلوده او د واک (نفوذ) ساحه یې کابل، غزني او کوهدامن پورې رسیده، ځکه پېښور او کندهار د ده د ورونو او هرات د کامران په لاس کې و.

امیر دوست محمد خان چې خپل واک په کابل کې ټینګ کړ ډېر ژر یې په (۱۸۳۵م) کال د کابل عیدگاه په جومات کې خپل ځان د افغانستان امیر اعلان کړ او د امیر المؤمنین لقب یې غوره کړ نوموړي لومړی هغه حاکمان چې ده پرې باور نه درلوده د خپلو دندو څخه گوښه کړل، په دویم قدم کې نوموړي د پېښور د بېرته نیولو لپاره عسکر تنظیم او د سکانو پر ضد یې جهاد اعلان کړ، خو د سیاسي حل لپاره یې د انګلیسانو څخه د پېښور په بېرته نیولو کې مرسته وغوښته چې په هند کې د انګلیس مشرانو یعنې د هغوی سیاسي مامور کپتان وید (C wede) او د هند حکمران (L.Bentick) لارډ بنتک ته لیکونه واستول. هغوی دواړو، کپتان وید او بنتک د دواړو دولتونو د (افغانستان او سک) په کورنیو چارو کې د نه لاسوهنې په بهانه خپل هېواد انګلستان یې طرفه ونيود، مګر په پټه یې د رنجیت سنگ ملاتړ وکړ امیر دوست محمد خان په (۱۸۳۶م-۱۲۵۲هـ ق) کې د جلال آباد څخه د باسول په لور خپل فوځ ته حرکت ورکړ، مګر د امیر نږدې مشاورین په دوه ډلو وویشل شول، یوه ډله چې په دوی کې سردار محمد افضل خان، نواب اسد خان، رنجیت سره د جګړې طرفداري کوله، مګر نواب جبارخان او د کشمیر نور سرداران په دې عقیده و چې د رنجیت سنگ سره دې سوله وکړي.

مګر رنجیت سنگه او انګریزانو د امیر دوست محمد خان بل ورور سلطان

محمد طلايي ته د پېښور او هشنغر سیمو په ورکولو سره هغه د خپل ورور په مقابل کې راپورته کړ، امیر دوست محمد خان د محمدزایو سردارانو ترمنځ د نفاق او د رنجیت سنگ فوځ په مقابل کې د خپل فوځ د کموالي په وجه د یوه نمایش څخه وروسته بېرته کابل ته وګرځېده بیا هم انګلیسانو ته یې مراجعه وکړه خو مثبت ځواب یې ترلاسه نه کړ.

هند د نوي ویسرای په توګه (لارډکلند) د راتګ سره سم امیر دوست محمد هغه ته د مبارکۍ مکتوب ولیکه او د پېښور په بېرته نیولو کې یې له هغوی څخه د مرستې غوښتنه وکړه مګر (لارډکلند) هغه د نه مداخلې په بهانه د مرستې څخه ډډه وکړه.

مګر یو هیئت یې د سوداګرۍ د ټینګولو په غرض کابل ته راولېږه چې په دې هیئت کې الکساندر برنس کپتان وید، میجر لیچ او موهن لال شامل و په (۱۸۳۸م-۱۲۵۳هـ) کال کابل ته ورسېدل امیر دوست محمد خان د نوموړي هیئت تود هر کلی وکړ او امیر د پېښور په بېرته لاس ته راوستلو او د اقتصادي مرستو په اړه یو لړ وړاندیزونه وکړل خو مثبت ځواب یې ترلاسه نه کړ.

روسانو هم خپل هیئت د یو لیک سره وروسته له هغه چې په ایران کې د روسي سفیر سمونچ سره د مشورې څخه وروسته کپتان ویکوویچ (Vikovich) په مشرۍ د کندهاري سردارانو سره د تماس څخه وروسته کابل ته راوړسید.

نوموړی هم د روس تزاري حکومت د شریو مکتوب له ځانه سره امیر دوست محمد خان ته تسلیم کړ او په ځینو اقتصادي او تجارتي مسايلو یې بحث وکړ، مګر دواړه هیئتونه (انګلیس او روس) یې له کومې نتیجې څخه بېرته لاړل، خو په سیاسي لحاظ د روسي پلاوی راتګ د افغانستان په زیان تمام شو ځکه کله چې د روسیې هیئت د کابل بالاحصار ته راغی، انګلیسانو ډېر ژر د امیر دوست محمد خان پر ضد فعالیت پیل کړ هغه یې د روسانو دوست او د انګلیسانو دښمن وګاڼه.

په افغانستان باندې د انگليسانو لومړی يرغل

۱۸۳۹-۱۸۴۲م

انگليسانو د هند د ساتلو په غرض په ۱۸۳۸م کال د يوې اعلاميې په نشرولو سره د افغانستان پر ضد جگړه اعلان کړه، دوی لومړی د شاه شجاع سره چې په لوديانه کې يې د تبعيد ژوند تېراوه او هيڅ ډول قانوني صلاحيت يې نه درلوده د (۱۸۳۸م) (۱۲۵۴هـ ق) کال کې يو تړون د رنجيت سنگ، شاه شجاع او مکناتېن ترمنځ لاسليک کړ او په تاريخ کې د مثلث تړون په نوم يادېږي، په نوموړي تړون کې لاندې مطالب ځای شوي و، انگليس او رنجيت سنگ د شاه شجاع سره پاچاهۍ ته په رسولو کې مرسته کوي، خو کله چې نوموړی پاچا شو، د سند نه هغې خواته سيمې او هغه يې د رنجيت سنگ تر کنترول لاندې دي، رنجيت سنگ ته پرېږدي د هرات استقلال د کامران تر مشرۍ لاندې په رسميت پېژني، د انگليسانو سفير به په کابل کې همېشه موجود وي او شاه شجاع د انگليسانو د مشورې پرته نه شي کولای چې کوم بل هېواد سره اړيکې ټينگې کړي.

د ضرورت په وخت کې بايد دوی يو د بل عسکر هم قبول کړي د همدې تړون په اساس مکناتېن، رنجيت سنگ او شاه شجاع د انگليسي قواو سره يو ځای د (۱۸۳۹م) کال د فبروري په مياشت (۱۲۵۵هـ ق) پر کندهار حمله وکړه، د امير دوست محمد خان ورونو (ويکوويچ د روس سفير او ايران څخه مرسته وغوښته هغوی د مرستې څخه انکار وکړ. دغه محمد زايي سرداران فارس ته وتښتېدل، شاه شجاع د انگریزانو په ملاتړ کندهار ونيوه او پر نخت کېناست او د انگریزانو سره يې يو بل اته ماده ايزه تړون لاسليک کړ چې د دې تړون په اساس به انگليسي قواوې د تل لپاره په افغانستان کې وي.

انگليسي لښکرې او شاه شجاع غزني ته راوړسېدل خو کېنتان ويد د شاه شجاع د زوی فتح جنگ سره په کابل حمله وکړه امير دوست محمد خان چې په دوو جېهو کې د جگړې توان نه درلود بخارا ته ولاړ مگر په (۱۸۴۰م) کال بهرته انگليسانو ته تسليم شو او هغوی کلکتې ته ولېږه.

د شاه شجاع دويم ځل واکمني او د انگليسانو لومړی يرغل

۱۸۳۹-۱۸۴۲م

۱۲۵۵-۱۲۵۸ش

انگليسانو د شاه زمان د ړندېدو او د شاه محمود واک ته د رسېدلو او په دې ځل د خپل منځي جگړو په نتيجه کې د پنجاب ولايت استقلال له منځه يوړ، د ديره جاتو، پېښور، پښو او کشمير د ولايتونو حکومتونه يې په لاس راوړل، سرچان کين په دې اړه داسې وايي: (بې اتفاقي ها و خانه جنگي های داخلي افغانستان که امپراتوري افغانستان را پاره، پاره نمود، سبب سلامتی حکومت انگلیس در مشرق گردید) له دې وروسته انگریزان په دې لټه کې شول چې مستقيماً په افغانستان حکومت وکړی لارډ پالمستون د هند حکومت ته داسې وليکل: د دې وخت رارسېدلی دی چې د افغانستان د پاچا په ټاکلو کې مداخلې وشي، ترڅو د هند په لوري د ايران د قلمرو د پراختيا مخه ونیول شي او د روس په مقابل کې هم يو ديال وويستل شي او همدارنگه پالمستون د لندن په پارلمان کې وويلي:

په دې عقیده یم که موږ افغانستان له لاسه ورکړو، موږ به د انگليسانو گټو ته تاوان ورسوو، که موږ په هر علت افغانستان پرېږدو زه په دې باور یم چې بيا به د پرمالي او ځاني تاوان په گاللو سره افغانستان ونيسو.

د هند گورنر جنرال هم د افغانستان د نيولو په اړه د انگلستان د صدراعظم سره په يو فکر دی او وايي: (موږ بايد په ټول توان سره کوښښ وکړو چې بهرنيان په افغانستان کې نفوذ ونه کړي، ځکه په ختيځ کې زموږ د امنيت د ټينگولو لپاره دا ضروري ده چې په افغانستان کې داسې يوه اداره جوړه کړو چې د بهرني يرغل مانع شي مگر دا توانايي بايد ونه لري چې زموږ د دښمنانو سره يوځای شي موږ بايد په دې هېواد کې داسې اداره رامنځته کړو، چې د شمال او غربي دښمنانو په مقابل کې ديال او مانع وي.

د دې نظرياتو او رواياتو سره سم د کلکتې د اعلاميې وروسته په (۱۸۳۹م)

د (۴۵) زره عکسرو سره په کندهار حمله وکړه او بيا يې کابل ونيو. کله چې شاه شجاع د انگریزانو په ملګرتیا د ځینو سردارانو او خانانو سره یوځای کابل ته داخل شو څلور کاله حکومت یې وکړ شاه شجاع د کابل په بالاحصار کې د انگریز سفیر مکناتین صدراعظم او نایب السلطنت الکساندر برنس د داخلې وزیر، موهن لال د متشي د احوالاتو د ثبت د مسئولینو په توګه دندې اجرا کولې یو شمېر نور انگریزان هم د نظامي او سیاسي مامورینو په حیث دندې ترسره کولې، انگریزانو چې د دایمي اوسېدو او تسلط خیال درلود خپل فوځي ټولګي یې په کابل، کندهار، کلات، غزني، وردګ، چاریکار (پروان) بامیانو، ګندمک او جلال آباد کې ځای په ځای کړل، انګلیسان د کابل د نیولو څخه وروسته ډېر ډاډه او ځانونه یې مستقیماً د افغانستان حاکمان ګڼل، چې د خپلو فوځونو د لګښتونو د پوره کولو لپاره یې په ولس باندې د درانده مالیات وضعه کړل او هغه سرداران چې د شاه شجاع سره راغلي و، د ناروا چلن څخه کار اخیسته چې همدغه مالیاتو جګوالی، د سردارانو بې حده ظلم، د ترڅونو جګوالی او له انگریزانو او شاه شجاع څخه د خلکو نفرت او کرکه له آزادۍ سره د افغانانو بې کچې مینه او نور لاملونه د دې سبب شول چې د افغانستان خلک د انگریزانو پر ضد راپورته شول په (۱۲۵۷هـ ق- ۱۸۴۹م) کال د افغانستان د غرنیو سیمو اوسېدونکو لکه: زرمت، خوګیاني، حصارک، غلجايي، کوهدامن او نورو سیمو کې خلکو د انگریزانو پر ضد جهاد پیل کړ.

د افغانستان غازيانو، د عبدالله خان اڅکزي په کور کې یوه (۱۲) کسيزه شورا جوړه کړه، چې نوموړې شورا نواب زمان خان د رئیس او امین الله خان لوګری د نایب په توګه انتخاب کړ، د غازيانو دغه (۱۲) کسيزه شورا د انگریزانو پر ضد د جهاد او جګړې رهبري په غاړه درلوده، د شورا د پرېکړې سره سم غازيانو د (۱۸۴۹م) د نومبر په دویمه نېټه چې د (۱۲۵۷هـ) کال د روژې مبارکې میاشتې د (۱۷) نېټې سره سمون خوري د انگریزانو پر قارگاه باندې یرغل وکړ، د برنس کور ته یې اور واچوه او د برنس سر یې له

تنې څخه جلا کړ، هغه خزانه چې د افغانانو د تباھۍ او نفاق لپاره ترې کار اخیسته د غازيانو لاس ته ورغله چې د افغانانو د پاڅون دغه ورځ د نومبر دویمه زموږ په تاریخ کې د ویاړه ډکه ورځ وه خو د انگریزانو لپاره د ماتې ورځ ګڼل کېږي د جهاد لمن د هېواد ټولو سیمو ته ورسیده او انگریزان په کابل کې هم د غازيانو تر حملي لاندې راغلل، بالاخره انگریزان مجبور شول چې د افغانستان آزادي قبوله کړي او دا هېواد افغانانو ته پرېږدي چې د انگریزانو وتل د (۱۸۴۹م) کال د جون (۲) مه نېټه د کابل څخه پیل شول غازيانو هم یو قرارداد په (۱۲) مادو کې مکناتین ته ولېږه، دوه تنه افغانان به انګلسي فوځونو سره د کابل څخه تر جلال آباد پورې ملګري وي، د دوی ساتنه به کوي، انګلیس عسکر به د جلال آباد، غزني او کندهار له لارې هند ته ولاړ شي.

توپونه او نورې درندې وسلې چې دوی یې نه شي وړای افغانانو ته سپاري د شاه شجاع کورنۍ به د امیر دوست محمد خان تر راتګه پورې په کابل کې وي او د امیر تر راتګه پورې باید (۲) تنه انگریزان هم په کابل کې وي او انگریزان له (۹) نهه توپونو څخه زیات له ځانه سره نه شي وړای چې د (۱۲۵۰۰) تنو انگریزانو څخه یوازې ډاکټر براین ژوندی جلال آباد ته ورسیده چې په کابل کې د انگریزانو د تباھۍ حال یې جنرال سیل او نورو انگریزانو ته بیان کړ.

(۱) هغه مواد چې د انگریزانو له خوا وړاندې شوي ولاندې څلور مادې یې درلودې

۱. انگریزانو فوځونه به له افغانستان څخه خارج شي

۲. شاه شجاع تسلیم او په لودیانه کې به میشته وي چې هغه ته به د کال (۳۰۰) زره درهمه معاش ورکول کېږي او په عوض کې به یې امیر دوست محمد خان کابل ته رارسېږي

۳. د کابل تر پرېښودلو ځایي کولو پورې به یو تن سردار د انگریزانو سره وي تر څو هغو ته د ضرورت وړ شيان د پیسو په مقابل کې تهیه کړي

۴. په راتلونکي کې به د انگریزانو لښکري افغانستان ته داخل نه شي مګر که د امیر دوست محمد خان حکومت د دوی نه غوښتنه وکړي

غازيان د وزير محمد اكبر خان^(۱) او سلطان احمد خان او محمد شاه خان په مشرۍ جلال اباد ته ورسېدل او د انگریزانو فوځونه یې په جلال آباد کې کلابند کړل.

شاه شجاع په کابل کې کلابند و، د محمد زایو سردارانو او نورو غازیانو د فشار په وجه دې ته وهڅول شول چې د انگریزانو پر ضد جگړه کې ونډه واخلي، خو شاه شجاع د بالاحصار او سپاه سنگ په لار کې چې جهاد ته روان او مجاهدینو سره یو ځای شي د نواب زمان خان د زوی شجاع الدوله له خوا د (۱۸۴۲م) کال د اپریل په درېیمه او د (۱۲۵۸هـ) د صفری د میاشت په درېیمه نېټه ووژل شو چې د تیمورشاه په پښ کې د خپل پلار په خوا کې ښځ کړای شو.

د انگریزانو فوځونه د جنرال نات، جنرال پالک او جنرال سیل تر رهبرۍ لاندې د بدلي اخیستلو لپاره په فعالیت بوخت و وزیر محمد اکبر خان د هغوی مخه ډپ کړه، مگر په دغو نازکو حالاتو کې د نواب زمان او نایب امین الله لوگری^(۲) ترمنځ د نوي پاچا په ټاکلو کې اختلاف پیدا شو چې د دې دواړو ترمنځ جگړه هم وشوه وزیر محمد اکبر خان د ضرورت له امله کابل ته ولاړ د خبرو او مصلحت څخه وروسته فتح جنگ پاچا او وزیر محمد اکبر

(۱) - وزیر محمد اکبر خان د امیر دوست محمد خان زوی او د سردار پاینده محمد خان لمسی په ۱۱۷ - ۱۸۱۷ مې کې زېږېدلی دی په ۱۳۲ ل او ۱۸۳۷ م کې د جلال آباد حکمران و.

هغه وخت یې د سکانو څخه د جمرود کلا ونیوله د پلار په امر یې د سکانو مشر هري سنگ په توره وواژه او هغه له مدي تپ څخه مړ شو.

(۲) - امین الله خان لوگری د میرزای خان زوی چې په (۱۳۲۲هـ ش - ۱۱۹۷هـ ق) (۱۷۸۲م) کال د لوگر په د برکي راجان په کلي کې زېږېدلی په قوم یوسفزی دی او مور یې د وردگو (حزم خیل کمال خان لور وه) د امین الله خان لوگری پلار د تیمورشاه په وخت کې د کشمېر حاکم و او هملته مړ شو او جنازه یې په ډېر دناوې کابل ته راوړل شوه.

حکومت د هغه معاش امین الله خان لوگری ته مقرر کړ، شاه محمود نوموړی امین الله خان لوگری د بتخاک د خان په حیث مقرر کړ شاه شجاع نوموړی د لوگر د بتخاک د حاکم په توګه وټاکه او نایب السلطنه په نوم (لقب) ونومولی شو، نایب امین الله خان په بتخاک کې کاریزونه، پلونه، ویالې او کلاوې جوړې کړې چې ځینې یې تراوسه د ده په نامه یادېږي.

خان د وزیر په حیث تعین شو ولې دې انتخاب هم ډېر دوام ونه کړ فتح جنگ له انگریزانو سره د تماس او ارتباط د لرلو په تور د تهدید سره مخامخ و، چې بالاخره فتح جنگ له بالاحصار څخه وتښتېده او د لوگر له لارې په جلال آباد کې د انگلیس فوځ سره یو ځای شو او انگلیس د جنرال پالک سره بیرته د کابل په لور حرکت وکړ، وزیر محمد اکبر خان لومړی دفاع ته چمتو شو مگر د پلار د هدایت سره سم یې یو تظاهر وکړ لومړی کابل او بیا بامیانو ته یې شاه تګ غوره کړ او د انگلیسانو مخه یې خوشې کړه که چېرته نوموړی دا حرکت نه وای کړی کابل ته د انگریزانو دوباره راتګ یو ناشونی کار و.

جنرال پالک د وزیر محمد اکبر خان د دې وضعې نه په خبرېدو سره په ډېر احتیاط د کابل په لور حرکت وکړ، کابل ته د رارسېدو سره د کابل زوې ښار ته یې اوړ و اوچوه او د ستالیف ښارګوټی هم چې امین الله خان لوگری هلته په جگړه مصروف و وسوځاوه، انگریزان د دې نمایش د اجرا کولو څخه وروسته چې د برنس د قتل د انتقام لپاره یې وکړل، د افغانستان په پرېښودلو پیل وکړ او د امیر دوست محمد خان په پاچا کېدو باندې راضي شول، په دې ترتیب د انگریزانو لومړی یرغل د شاه شجاع، برنس، مکناتې او نورو انگریزانو په مړینه پای ته ورسېده، افغانانو د خپلو سرونو او وینو د قربانی په نتیجه کې انگریزان په دې وپوهول چې په افغانانو باندې په زور حکومت کول یو ناشونی کار دی د انگریزانو لومړی یرغل افغانانو په سخت مالي، ځاني او ټولنیز زیانونه واړول مګر مهم ویاړ په دې کې دا و چې د نړۍ لوی او استعماري قوت چې نیمه نړۍ یې نیولې وه، فرانسې پرتګال او هنديانو ته یې ماتې ورکړې وه مګر زموږ په هېواد کې د ماتې سره مخامخ شول انگریزان د ډېر مجبوریت له مخې د امیر دوست محمد خان په بیا پاچا کېدو باندې راضي شول او خپله ماتې یې په نظامي ډګر کې ومنله، د انگریزانو فوځي تېری ختم شو خو د هغوی سیاسي هلې ځلې روانې وې او د دوی سیاسي کړنې د نظامي کړنو څخه ډېرې خطرناکې وې.

امير دوست محمد خان دويم ځلى واکمني

۱۸۴۳-۱۸۷۳م

۱۲۵۹-۱۲۷۹ش

د افغانانو قربانيو او شهامتونو انگريزان په دې يقيني کړل، چې دوى نور په افغانستان کې پاتې کېدای نشي دا چې سياسي اړيکې يې له افغانستان سره پرې نشي د امير دوست محمد خان په دويم ځل پاچا کېدو باندې راضي شول، د افغانانو دا برياليتوب، چې د انگريزانو لوى او قوي فوځ ته يې ماتې ورکړه د نړۍ د ډېرو ملتونو خصوصاً د هغه ملتونو، چې د انگريزانو د سلطې لاندې و د حيرانتيا او بيدارۍ سبب شول ځکه د انگريزانو د نه ماتېدو هنگامو ته يې د پاى ټکې کېښود چې د هندوانو لومړۍ پاڅون په کال (۱۸۵۷م-۱۲۷۳ش) د انگريزانو پر ضد و چې ژوره اغېزه يې درلوده.

امير دوست محمد خان په کابل کې د خلکو لخوا ډېر دروند استقبال شو ځکه خلکو اميد درلود چې د ده په دويم ځل پاچا کېدو سره به په هېواد کې امنيت ټينگ شي او هېواد د انگريزانو د يرغل په نتيجه کې ډېر اقتصادي، سياسي، ټولنيز او اداري ستونزو سره مخ و، خو په دويم ځل واکمنۍ کې هم د امير دوست محمد خان نفوذ يوازې په کابل، جلال آباد او غزني کې و، کندهار د کهندل خان او د ده د ورونو له خوا اداره کېده، هرات د يارمحمد خان الکوزي تر کنترول لاندې و.

د هېواد شمالي برخې د محلي واليانو له خوا په مستقل ډول اداره کېدلې، د امير دوست محمد خان لپاره يواځينې مسئله په افغانستان کې د سياسي وحدت تامينول و؛ خو امير دوست محمد خان د انگريزانو د يرغل په دوران کې په بند او تبعيد کې و، د هېواد د وضعې او د انگريزانو د وارخطا موقعيت څخه ناخبره و چې د راگرځېدو په وخت کې ده په انگريزانو هېڅ يو شرط هم قبول نه کړ، بلکې انگريزانو خپلې غوښتنې په نوموړي باندې عملي کړي.

امير دوست محمد خان دويم ځل د هېواد مؤمنو خلکو په قرباني او د غازيانو په ټينگ همت قدرت ته ورسېده خو نوموړي د انگريزانو په اشاره د غازيانو له منځه وړلو لپاره کونښونه پيل کړل، امين الله لوگرى د انگريزانو ستر دښمن يې بندي کړ په بنديخانه کې مې شو محمد شاه خان غلجايي بابکرخېل د لغمان نورستان ته فرار وکړ، سلطان احمد خان د محمد اعظم خان زوى په ايران کې پناه واخيسته، وزير محمد اکبر خان چې د وزارت د دندې اميد يې درلود تر نظارت لاندې ونيول شو چې د انگريزانو پر ضد کوم عمل ونه کړي ترڅو د يو هندي ډاکټر له خوا ورته د زهرو گولۍ ورکړل شوه او مې شو، امير دوست محمد خان هغه مامورين چې ده پرې اعتماد نه درلود له دندو څخه لرې کړل، په بهرني سياست کې يې له احتياط څخه کار اخيسته، د ده بهرنۍ پاليسې په لاندې ډول وه.

۱. د لويديځ گاونډي (ايران) سره د عادي روابطو درلودل.

۲. د روسې او بخارا سره تماس نه درلودل.

۳. د انگريزانو سره دوستانه اړيکو ټينگول او ساتل.

امير دوست محمد خان په دويم ځل واکمنۍ کې د انزوا او ترلو دروازو سياست غوره کړ، هېڅ ډول ابتکار څخه يې کار وانخيست او د انگريزانو سره لاسليک شوي تړونونو ته وفادار پاتې شو، د انگريزانو سره د دوو تړونونو (۱۸۵۵م-۱۸۵۷م) په لاسليک کولو سره انگريزانو ته د افغانستان په کورنيو چارو کې د لاس وهنې زمينه برابره کړه او د افغانانو قرباني او مېړانه يې يې ثمره کړه چې دغه تړونونه په لاندې ډول په لنډه توگه ذکر کوو.

لومړۍ: د پېښور تړون

۱۸۵۵م د مارچ ۲۰ او ۱۲۷۲ش د رجب ۱۱ نېټه

کله چې امير دوست محمد خان په دويم ځل امارت کې کابل او شمالي ولايت يې تر کنترول لاندې و نوموړي مخکې له دې چې کندهار ته خپلې لښکرې ولېږي خپل زوى سردار غلام حيدر خان يې پېښور ته د انگريزانو د

نظر د معلومولو په غرض واستوه، غلام حيدر خان د انگريزانو د نماينده سرچان لارنس سره يو تړون چې درې مادې يې درلودې لاسليک کړې.

۱. د دواړو هېوادو ترمنځ تلپاتې او دايمي دوستي

۲. د افغانستان د موجوده سرحداتو احترام د هند د برطانوي حکومت له خوا او د برطانيې د نيولو شوو سيمو احترام د امير له خوا.

۳. د امير له خوا د برطانيې دښمنان، دښمن گڼل او د برطانيې دوستان خپل دوستان گڼل (خپلو دوستانو په توگه پېژندل).

په نوموړي تړون کې امير دوست محمد خان افغانستان د ټولو سيمو څخه لکه کشمير، پېښور، ملتان، سند ولايت دېره غازي خان، دېره اسماعيل خان او ټول بلوچستان چې د انگريزانو او د هغو د متحدينو له خوا نيول شوی و تېر شو انگريزانو د امير سره د کندهار په نيولو راضي شو هغه هم د امير د خپلو وروڼو او هغوی د زامنو تر کنترول لاندې و بله مهمه خبره داده چې افغانانو د هېواد د آزادۍ او استقلال لپاره په لسگونو او زرگونو شهيدان وړکړل خو امير ددې تړون په درېيمه ماده کې د هېواد آزادي له لاسه ورکړه ځکه په درېيمه ماده کې ذکر شوي چې د برطانيې دوست د افغانستان دوست او د برطانيې دښمن د افغانستان دښمن دی، خو په تړون کې دا ذکر نشو چې د افغانستان دوست د برطانيې دوست او د افغانستان دښمن د برطانيې دښمن وگڼل شي، چې نوموړې مادې د افغانستان سياسي آزادۍ ختمه کړه.

امير دوست محمد خان د پورتنۍ تړون د لاسليک څخه وروسته يو شمېر عسکر د سلطان احمد خان په مشرۍ چې له ايران څخه د وزير غازي محمد اکبر خان د فاتحې په غرض کابل ته راغلي و ظاهراً د سولې په غرض او په پټه له مرکز سره دکندهار د يوځای کولو په غرض واستول شو کله چې نوموړی لښکر د کندهار ښار (ارگ) ته ورسيد د يو څه مشورې وروسته يې اعلان وکړ، هېڅ يو سردار ته په اداره کې برخه نه ورکول کېږي مگر د کندهار د مالي مامورينو د تنخوا او د عسکرو مصرف څخه وروسته ټولې

پاتې شوې پيسې به په سردارانو د معاش په ډول وويشل شي، د کهندل خان زامن رحمدل خان، غلام محي الدين خان، مير افضل خان، محمد صديق خان، محمد عمر خان او محمد عثمان خان، چې د کندهار د حکومت دعوه يې کوله د امير دوست محمد خان حضور ته حاضر نه شول او دغه پرېکړه يې قبوله نه کړه، نور سرداران چې په گرشک کې و د سلطان احمد خان او غلام حيدر خان په واسطه کندهار ته راوستل شول او دغه پرېکړه يې قبوله کړه مگر شير علي خان د مهردل خان زوی او محمد علم خان د رحمدل خان زوی او نورو ټولو ايران ته فرار وکړ په همدغه وخت کې هندي عسکرو د انگريزانو پر ضد شورش وکړ، سلطان احمد خان وړانديز وکړ، چې پر پېښور به حمله وکړي خو امير دوست محمد خان وويل چې د سولې د لارې به وړاندې شو، که چېرې بريالی نه شو بيا به وسله وال يرغل وکړو، سلطان احمد خان، چې امير دوست محمد خان يې د خپلو نظرياتو مخالف گانې ايران ته يې فرار وکړ او نوموړی (امير دوست محمد خان) د کندهار د چارو له سمون وروسته د کندهار چارې غلام حيدر خان ته پرېښوده او کابل ته راغی چې د پېښور او هرات د يوځای کېدو په اړه له انگريزانو سره خبرې پيل کړي

د هرات يو ځای کيدل

۱۸۵۷م کال تړون

مخکې هم ذکر شول کله چې امير دوست محمد خان په کابل کې د کامران زوی شهزاده جهانگير ته ماتې ورکړه هغه غزني ته فرار وکړ او د هغه وزير عطا محمد چې روند او بندي شوې و، نو شاه محمود او کامران د غزني څخه د کابل په لوري حرکت وکړ، چې د ماتې څخه وروسته هرات ته ولاړ، هرات له همدې نېټې څخه وروسته د افغانستان د مرکز څخه جلا اداره کېده. امير دوست محمد خان (۱۲۷۳هـ) د ژمي په موسم او (۱۸۵۲م) کال په اخره کې د خپلې کورنۍ د ځينو غړو او لوړ رتبه مامورينو سره د پېښور او هرات

د یوځای کولو کونښن پیل کړ، انگریزان د پېښور په اړه د امیر دوست محمد ادعا رد کړه او د هرات په یوځای کولو کې ورسره موافقه وکړه او هم یې د مرستې وعده وکړه چې د هرات په نیولو کې به له امیر دوست محمد خان سره مرسته کوي او څو نورې مادې د (۱۲۷۲هـ ق-۱۸۵۵م) پر تړون په لاندې ډول اضافه شوي.

۱. د برطانیه حکومت به د هرات په نیولو کې د کال (۱۲) لکه نغدي روپۍ مرسته کوي ترڅو چې جگړه دوام لري او (۱۲) زره توپکې به د جبهه خانې سره یوځای ورکوي، البته پیسې به هر کال وي او توپکې یو ځل.

۲. امیر به د جگړې تر ختمېدو پورې د برطانیې نماینده ته په کابل، کندهار او بلخ کې د اطلاعاتو د راټولولو په غرض د استوګنې اجازه ورکوي او بل په هره نقطه کې چې افغاني عسکر د ایران د مقابله په خاطر ټولېږي د برطانیې نماینده به هلته حاضر وي البته د جگړې تر ختمېدو پورې.

۳. هر کله که دغه کلني مرسته (روپۍ) قطعې شوې امیر به انګلیسي صاحب منصبان د خپل ملک نه خارجوي.

سرجان لارنس د برطانیې په دایمي نماینده باندې ټینګار کاوه امیر قبوله کړه خو په دې شرط، چې باید مسلمان وي د افغانستان د ملت د احساساتو په نتیجه کې مه نه شي، چې وروسته ټول محمدزایي حکمرانان لکه: امیر شیرعلي خان، عبد الرحمن خان، حبیب الله خان، امان الله خان او محمد نادر خان د همدې دوست محمد خان تر ونه تائید کړل.

۱- کله چې سدوزیانو سلسله له منځه ولاړه یارمحمد خان الکوزی هم په (۱۸۵۱م) کال مړ شو د ده زوی سعید محمد یوې کفایته شخص و، چې قدرت ته د رسیدو سره سم یې د ایران د پاچا ناصر الدین شاه قاجار په نامه سکه ووهله هغه د هرات خلکو مړ کړ او د حاجي فیروز الدین لمسی یوسف یې پاچا کړ مګر ایران لښکر کشي وکړه هرات یې ونیو د امیر دوست محمد خان له رسیدو سره سم سلطان احمد خان د هرات د حکمران په توګه تعین کړ.

امیر دوست محمد خان - سرجان لارنس

۱۸۵۷م کال (۲) جنوري-۱۲۷۳ل

کله چې ایرانیان د انگریزانو په دې تصمیم خبر شول، چې د هرات په نیولو کې له امیر دوست محمد خان سره مرسته کوي خو د انگریزانو د سخت دښمن او وزیر محمد اکبر خان د نږدې ملګرو څخه سلطان احمد خان د هرات د حکمران په توګه تعین کړ.

انگریزانو خپل نماینده ګان د میجر تیلر تر ریاست لاندې د بغداد څخه هرات ته په (۱۸۵۷م) کال د مارچ په میاشت کې (۱۲۷۳هـ ق) واستوه، هیئت ټینګار کاوه چې سلطان احمد خان د انگریزانو د میل مطابق عمل وکړي او مخکنۍ دښمني دې له یاده وباسي انگریزان به په هرات کې د دوی حکومت په رسمیت وپېژني (که څه هم امیر دوست محمد خان د دوی سره درې میاشتې مخکې تړون لاسلیک کړی و خو انگریزانو هغه هیر کړی و) سردار سلطان احمد خان چې د انگریزانو ډېر سخت دښمن و د هر ډول میلان او همکارۍ څخه یې انکار وکړ او هیئت تقریباً د یو کال څخه وروسته د (۱۸۵۸م) مارچ او (۱۲۷۴هـ ق) بېرته ناکام ولاړ او نوموړی سردار په دې ډېر افتخار کاوه چې د انگریزانو سره یې تړون نه دی لاسلیک کړی.

د سردار احمد خان حکمراني په هرات کې امیر دوست محمد خان او د هغه زوی غلام حیدر خان چې د کندهار حاکم و ډېر په قهر کړل امیر دوست محمد خان په (۱۸۶۳م) کال د هرات ښار کلابند کړ.

ایرانیان هم په سلطان احمد خان باندې مطمین نه و، ځکه سلطان احمد خان تر هغه وخته مقابله وکړه ترڅو هلته مړ شو دوه میاشتې د ده زامنو هم مقابله وکړه بالاخره د ښار خلک تنګ شول او د ښار دروازې یې خلاصې کړې او امیر دوست محمد خان ښار فتحه کړ او د هرات د فتحې څخه څو ورځې وروسته په (۱۸۶۳م) کال د جولای په نهمه نېټه د ۷۲ کالو په عمر مړ او د خواجه عبد الله انصاري په خوا کې خاورو ته وسپارل شو.

د امير دوست محمد خان دورې ته يوه لنډه کتنه

امير دوست محمد خان لومړی ځل په (۱۸۳۵ څخه تر ۱۸۳۹) امارت کې د يو حکمران حيثيت درلوده، ټول هېواد ورونو ترمنځ يې ويشل شوی او هر يو مستقل و مگر په دويم ځل واکمنۍ کې يو مرکزي حکومت تشکيل کړه د ده ورونه له منځه تللي و او واک يې د خپلو زامنو په منځ کې تقسيم کړ، واک ټول د پاچا سره و په مطلق ډول يې حکومت کاوه حتی په خپلو زامنو يې هم اعتماد نه کاوه، د فوځ قومنده د ده سره وه صدراعظم يې نه درلود، د ده په غياب کې د ده زامنو فوځ اداره کوله امير دوست محمد خان په دويم ځل سلطنت کې د انگریزانو سره دوه تړونونه په (۱۸۵۵م) او په (۱۸۵۷م) کال لاسليک کړل چې د دې تړونونو لاسليک کولو سره انگریزانو ته د افغانستان په کورنيو چارو کې د لاسوهنې زمينه برابره کړه کله چې هنديانو په (۱۸۵۷م) کال د انگریزانو پر ضد قيام وکړ امير دوست محمد خان د دې حالت څخه د افغانستان په گټه استفاده ونه کړه او انگریزانو ته وفادار پاتې شو که امير لږ حرکت هم کړای وای انگریزان حاضر و د احمد شاه بابا د وخت ټولې سيمې ده ته پرېږدي که څه هم امير د تبعيد په وخت کې د نوي تمدن او تخنيک سره اشنا شوی و خو په هېواد کې يې هېڅ اصلاحي او پرمختيايي پلان عملي نه کړ، کوم کار چې د ستاينې وړ دی هغه په هېواد کې د سياسي وحدت تامينول و ځکه انگریزان حاضر نه و چې کندهار او هرات بيا د افغانستان د مرکزي حکومت تابع وي امير دوست محمد خان يو فوځ جوړ کړ او شل کاله يې ټول په جگړه کې تېر کړل چې د هرات د جگړې څخه څو ورځې وروسته يې د انړۍ د تل لپاره ترک کړه.

د امير شير علي خان لومړی ځل سلطنت

۱۲۸۳-۱۲۷۸

۱۸۲۲-۱۸۲۳ م

د افغانستان خلک د سردار پاينده محمد خان د زامنو د تسلط په دوره کې کابو نيمه پېړۍ له جگړو او ناخوالو سره لاس او گريوان وځکه په دې بې نظميو کې د انگليسانو استعماري سياست دخپل وو د امير شير علي خان له سلطنت څخه مخکې پر امير دوست محمد خان باندې يو شمير معاهدي تحميل شوي چې د دغو معاهدو له مخې ترانزيشن او مواصلاتي لارې د افغانستان د خلکو پر مخ وتړل شوي او افغانستان يې په اقتصادي او سياسي محاصره کې ښکيل کړ، امير شير علي خان د خپل پلار په ژوند کې وليعهد ټاکل شوي و چې د پلار له مرگه وروسته يې د ۱۸۶۳م کال د جون په ۱۲ مه په ۴۹ کلنۍ په هرات کې خپل سلطنت اعلان کړ امير شير علي خان د هرات ولايت د تنظيم لپاره خپل زوی شهزاده محمد يعقوب خان پريښود او پخپله له محمد اعظم خان سره کابل ته روان شو خو د سبز وار په سيمه کې محمد اعظم خان له امير څخه جلا شو او د مرکزي سيمو له لارې د خپل سکه ورور سردار محمد حسين خان ته چې د هزاره جاتو حکمران و ورغی او غوښتل يې چې پر کابل يرغل وکړي خو د هزاره جاتو خلکو خپله وفاداري له امير شير علي خان څخه اعلان کړه وروسته محمد اعظم خان له خپلو نورو ورونو څخه مرسته وغوښته او د يوې حملې تياري يې ونيوه خو د امير شير

علي خان د ځواکونو په وړاندې يې مقاومت ونه شو کړای د انگليسانو دولت ته يې پناه يوره په يوې بلې جگړې کې سردار عبدالرحمن خان او محمد افضل خان د هندوکش د درې د باجگاه په سيمه کې د امير شير علي خان د قواوو په وړاندې ماتې وخوړه محمد افضل خان تسليم شو او عبدالرحمن بخارا ته تېښته وکړه او افضل خان غزني کې بندي شو امير شير علي خان په ۱۸۷۵ م کال د کندهار د تصفي لپاره د يو شمير ډيرو قواوو سره حرکت وکړ او له سردار محمد امين خان سره يې مقابلې پيل کړه او د هغې جگړې په ترڅ کې چې د دواړو لوريو تر منځ ونښته د هغه زوی سردار محمد علي خان ورور يې محمد امين خان سره له ۸۰۰۰ زرو عسکرو سره ووژل شول امير په دې پېښه ډير غمجن شو په روحياتو يې بده اغيزه وشوه د اعصابو کنترول يې له لاسه ورکړ او په کندهار کې يې جلاوالی غوره کړ چې دغه انزوا د امير شير علي خان د سلطنت د سقوط لامل وگرځيده ځکه محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان د امير د انزوا حالت نه گټه پورته کړ په کابل يرغل وکړ او کابل يې د امير د زوی محمد ابراهيم څخه ونيو په دې جگړه کې دواړو خواوو ته ۵۰۰۰ مړه ۱۰۰۰ تنه بنديان شول عبدالرحمن خان ۱۸۷۲ م کال غزنی ونيوه خپل پلار يې له بند څخه راوويست او د افغانستان پاچا په توگه اعلان کړ نو په دې حساب د امير شير علي خان لومړی ځل سلطنت د خپل تر ورو او ورونيو سره په جگړه کې تيره شوه د هيواد د آبادی لپاره هيڅ وخت پيدا نه کړ ددې معالج ډاکتر چې ، ايل يا ورسکي دده د شخصيت په اړه داسې ليکي، له کوم شک او ترديد څخه پرته امير په ځوانۍ کې ډير ښايسته او د توجه وړ و متوسط قد ، پراخه سينه جگه پوزه، توري سترگې، د کمان په څير د ويښتو ډکې ورځي ، لويه او گټه ډيره يې درلوده چې يو يوسپين تار پکې ليدل کيده ، د سروښتن يې گڼ گار گوتي او واړه و، د لاس نوکان به يې په نکريزو رنگول، جرات غيرت او وقار دده په کرکتر کې پټ او د احترام وړ و ، په ځوانۍ کې روغ او فعال و تل په لټه او تجسس کې و، هر تصميم به يې چې نيوه د هغه په عملي کولو کې به يې کونښن کاوه، په

ټول قوت سره به د عمل ميدان ته راوته کله به چې هغه کار عملي شو په بل کار به يې اقدام کاوه د کشمکش او ستونزو څخه يې ستړيا نه حس کوله، د ستونزو په حل کې يې د مجادلې څخه يې خوند اخيسته ما چې کله دی د ژوند په اخرو وختونو کې وليده د ټولو روحي او جسمي فشارونو، د ژوند د مختلفو کړاونو سره سره لږ د ده په عزم، اراده او کونښن کې څه کمبودي نه و راغلې، ما ډير ځله له ځانه سره فکر کاوه که چيرې نوموړی د روزگار له پېښو او حوادثو څخه په امان کې پاتې وای، په مرکزي آسيا کې به تغير منځته راغلی وای زه وړاندوينه نشم کولای چې دغه تغير د دې هيواد او گاونډيو هيوادونو خلکو د خلاصون او يا د دوی د تباهۍ او بربادۍ سبب گرځيده مگر په هر صورت د سيمې خلکو ژوند ته به يې نوی خيره او رنگ وربښلی وای له يوې خوا سر سخت باعزمه او جنجالي و مگر په عين وخت کې مهربانه او د عاطفي خاوند او خوش باوره هم و.

د امير محمد افضل خان واكمني

۱۲۸۴-۱۲۸۳

۱۸۲۷-۱۸۲۶ م

كله چی محمد افضل خان خپل امارت اعلان كړ دغه غير رسمي دولت د انگریزانو لخوا په رسمیت وپیژندل شو او خپل نماینده یې کابل ته را ولیږه او انگریز نماینده د امیر دوست محمد خان د امارت په څیر په کابل کی پاتی شو او امیر شیر علي خان ډیر ژر د کابل د نیولو لپاره ځان تیار کړ د کابل په لور یې حرکت وکړ خو په قلات کې د عبدالرحمن خان او محمد اعظم خان د فوځونو لخوا ماته وخوړه د هرات په لور ولاړ وروسته مزار ته ولاړ او د سردار فیض محمد خان په مرسته یې د کابل په لور په ۱۸۲۷ م کال ښکړ کشي وکړه عبدالرحمن خان د پنجشیر په بازارک کی دهغوی مخه ونيوله فیض محمد خان مې او شیر علي خان د هرات په لور وتښتیده په دې وخت کې محمد افضل خان په کابل کی مې او همالته خاورو ته وسپارل شو، وروسته محمد اعظم خان د امارت اعلان وکړ.

امير محمد اعظم خان

۱۲۸۴-۱۲۸۵

۱۸۲۷-۱۸۲۸ م

امير محمد اعظم خان د سردار عبدالرحمن په موافقه د کابل په تخت کيناست څنگه چې نوموړی خان غوښتونکی يعنې خودخواه انسان و عبدالرحمن خان يې له مرکز څخه د شمالي ولاياتو د نيولو لپاره وليږه د بلخ او تالقانو د نيولو وروسته د ميمنې په لور وخوځيده او ميمنه يې کلابنده کړه چی په دې وخت کې امير شیر علي خان او محمد يعقوب خان په هرات کې لښکرې برابرې کړې په کند هار يې يرغل وکړ څنگه چې د کندهار اوسيدونکی محمد اعظم خان د زامنو له ظلم څخه په تنگ وو د شیر علي خان راتگ ته ښه راغلاست ووايه او کندهار يې ونيوه امير شیر علي خان د کندهار له نيولو څخه وروسته د کابل په لور وخوځيد محمد اعظم خان يې مخې ته راووت محمد اسمعيل خان د چاريکارو والي د محمد اعظم خان له غيابت څخه گټه واخسته کابل يې ونيو او د کابل خلک هم د امير شیر علي خان په نامه ورته تسليم شول، امير محمد اعظم خان د دوه قواوو ترمنځ د کابل او کند هار لخوا حصار وليد دپته اړ شو چې د تخار په لور وتښتي او ځان د عبدالرحمن خان سره يو ځای کړي امير شیر علي خان لا کابل ته نه و رسيدلی چې محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان له نوی قواو سره د غزني په لور را روان شول امير شیر علي خان په ۱۸۲۸ م کال ددوی ترمنځ جگړه ونښته امير شیر علي خان بريالی او دواړه سرداران ښو او ميرانشاه ته وتښتيدل د انگریزانو لخوا هند ته ولبل شول تر څو هلته ووسېږي مگر

هغوی د سیستان له لارې مشهد ته ولاړل سردار عبدالرحمن خان له هغه ځایه بخارا ته ولاړ او محمد اعظم خان د تهران په لور وخوځید د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو په بسطام کې خاورو ته وسپارل شو او سردار محمد اسحق خان د محمد اعظم خان زوی هم له بلخ څخه ماوراءالنهر ته ولاړ په دې ترتیب امیر شیر علي خان له ډیرو جگړو څخه وروسته پاچا شو او انگریزان هم د امیر شیر علي خان په مقابل کې د قوی رقیب څخه یواځې پاتې او شیطانت یې پای ته ورسید.

د امیر شیر علي خان دویم ځل پاچاهي

۱۲۸۵-۱۲۹۵ هجري

۱۸۷۸-۱۸۷۸ میلادي

امیر شیر علي خان د (۱۸۷۸) ز کال په پای کې په ششگاو کې د سردار محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان تر ماتې وروسته کابل ته داخل او د دویم ځل لپاره سلطنت ته ورسید هغه لومړی مرکزي حکومت ټینګ کړ امیر شیر علي خان یو روښان فکره او نوښتگر سړی و، نوموړی په افغانستان کې د نوي تمدن بنسټ ایښودونکی دی افغانستان ته د نوي تمدن راتګ د اروپا له صنعتي انقلابه پیلېږي امیر شیر علي خان د مشهور فیلسوف او پوه افغان سید جمال الدین لارښوونې په پام کې ونیولې او په اصلاحاتو کې یې ترې ګټه واخسته چې اصلاحات یې په لاندې برخو کې ترسره کړ:

۱- اداري برخه: په ۱۸۷۴ م کال حکومت یا اجرایه قوه رامنځته شوه په راس کې یې سید نور محمد شاه فوشنچي صدراعظم سپه سالار حسین علي د دفاع وزیر، ارسلان خان د بهرنیو چارو وزیر چې د حاجي دین محمد او حاجي قدیر نیکه وو، عصمت الله خان د داخلي وزیر، حبیب الله وردګ د مالیې وزیر او محمدحسین خان د خزانو وزیر وټاکل شو سربېره له دې د پوست اداره هم په مرکز او ولایاتو کې منځته راغله نوموړی د (۲۰۰۰) نماینده گانو په ګډون یوه لویه جرګه هم دایره کړه.

۲- پوځي برخه: امیر شیرعلي خان د هیواد د خاوري او خپلواکۍ د ساتلو

لپاره بولک کسيز منظم پوځ جوړ کړ د یاد شوي پوځ غړيو ته به تر پوځي زده کړې وروسته د هماغه وخت وسله ورکول کیده او یونیفورم به یې اغوسته او په ۸ مرکزونو کې ځای پرځای شوی و چې په لاندې ډول دي کابل، شیر پور، جلال اباد، قندهار، کرمه، هرات، میمنه او بلخ.

۳- اقتصادي برخه: نوموړی د شیر پور د ښار بنسټ کېښود چې له همدې ځایه باید د کابل ښار پراختیا پیدا کړی وای خو ددې ښارد جوړونې چارې د انگریزانو د دویم یرغل په اساس نیمګړې پاتې شوې ده جنسي مالیې په نقدي مالیې بدله کړه د مالداري او کرنې په برخه کې ډیره پاملرنه وشوه پخوا مالیات ډیر درانه وو بزگرانو او مالکانو نشوی کولای چې هغه ورکړي هغوی مجبوره وو چې د کال په لومړیو دریو میاشتو کې د حاصلاتو تر اخیستو دمخه د پیښکې په توګه ورکړی اصلاحات رامنځته شول هغه صنایع چې خلکو ورته اړتیا درلوده صنعتگران هڅول کیدل تر څو کیفیت او کمیت یې پورته لاري شي.

۴- فرهنګي برخه: عنعنوي ښوونه او روزنه چې پخوا به په جوماتونو او کورونو کې تر سره کیده د ښوونځیو په جوړولو سره په عصري ښوونې او روزنې بدله شوه ملګي او فوځي قوانینو او حربي ښوونځي جوړ کړل چې ریاضي، جغرافیه، تاریخ، دیني علوم لیک سپورت او ځینې نور مضامین تدریسیدل او د زده کوونکو شمیر تقریباً ۳۰۰۰ تنو ته رسیدل د کتابونو نشر او چاپولو ته توجه وکړه په بالاحصار کې مطبعه تاسیس شوه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۵ م کال د شمس النهار په نامه جریده په میاشت کې په ۱۲ مخونو کې دوه ځلې چاپیده او یو شمیر معلوماتي رسالې او اصول نامې هم چاپیدې، پوستي ټکټ چاپ شو او د پوستي خدمتونو لپاره هر ځای کې پوسته خاني فعالې شوی د امیر شیر علي خان د وخت اصلاحات د دولتي چارو پر ټینګښت او د اقتصاد په ودې ډیر اغیز وکړ او د خلکو پر ژوند یې د پام وړ تغیر راوست، سید جمال الدین افغان په ۱۸۳۸ م د افغانستان د کونړ ولایت د خاص کونړ ولسوالۍ د صدرګټ په کلي کې زیږیدلی دی په ۱۸۵۷ م

کال ۱۶۹۱ کلنۍ په عمر د امير دوست محمد خان دربار ته ورسيد نوموړی امير دوست محمد خان، امير شير علي خان لومړی ځل امير محمد افضل خان امير محمد اعظم خان د واکمنيو پر مهال د هغوی په دربار کې اوسيده د امير شير علي خان په دويم ځل واکمنۍ کې وطن پرېښودلو ته اړ شو.

د امير شير علي خان کورنۍ ستونزې:

په کورني سياست کې د امير اشتباه داوه چې د مشرانو زامنو په موجوديت کې کشر زوی عبدالله جان د وليعهد په توگه وټاکه د ده مشران زامن سردار محمد يعقوب خان او غازي محمد ايوب خان په دې کار ډير خفه او د پلار سره يې اړيکې خرابې شوی يعقوب خان د هرات والي و چې د پلار د امر نه يې سرغړونه وکړه د عبدالله جان د وليعهد ټاکنې په مناسبت د جشن جوړولو څخه ډډه وکړه امير شير علي خان د يعقوب خان پر ځای شاه غاسي شيردل خان د هرات د والي په صفت مقرر کې يعقوب خان يې کابل ته راوغوښت او بندي يې کې او تر هغه وخته پورې په بند کې و تر څو امير شير علي خان د انگریزانو د يرغل په وخت کې د کابل څخه د مزار شريف په لور حرکت وکړ بيا يې يعقوب خان د بنديخاني څخه راوويست په کابل کې يې د خپل نايب په توگه وټاکه خو کله چې نوموړی په مزار شريف کې وفات شو يعقوب خان خپل ځان د پاچا په توگه اعلان کړ.

د امير شير علي خان سياسي ستونزې:

امير شير علي خان غوښتل چې په دويمه پلا پاچاهي په ۱۸۲۸، ۱۸۷۸ م په افغانستان کې مرکزي دولت قوي او پياوړي فوځ جوړ او په هيواد کې تخنيکي بنسټونه تاسيس او پراختيا ورکړي د هيواد موجوده خاوره وساتي نوموړی کونښن وکړ چې د گاونډيو هيوادونو خصوصا برطانوي هند او تزاري روس سره ښې اړيکې ولري انگلستان د امير له دې سياست سره موافق نه و ځکه هغوی غوښتل چې تر هندوکش پورې دوی عملي سرحد ولري او يا د افغانستان واکمني د دوی تر نفوذ لاندې وي همدې موخې ته د رسيدو لپاره چې د امير شير علي خان نه تقريبا ۳۹ کاله مخکې، ۱۸۳۹ م پر

افغانستان نظامي يرغل وکړ چې په دغه يرغل د انگریزانو ماتې د هغوی ښو موخو ته په رسيدو کې ناکام کړل چې دغه ناکامۍ د افغانستان په اړه د انگریزانو نظرونه په دوو برخو ووېشل يوه ډله د ليبرال گوند گليستون ډله وه دوی غوښتل چې په افغانستان باندې نظامي يرغل وکړي دا هيواد لاندې کړي د روسانو د نفوذ مخه ونيسي دويمه ډله د انگلستان محافظه کار گوند و، دوی غوښتل چې د فاروې پاليسي د غوره کولو د کندهار او هرات ولايتونو په نيولو سره د روسانو پرمختگ مخه ونيسي انگلستان د افغانستان د نيولو او يا په افغانستان کې د نفوذ د ټينگولو مسئله په ۱۸۵۷ م کال د هند د خلکو د پاڅون په وجه تر ۱۸۷۴ م کال پورې په هند کې د انگليسانو د مصروفيت په وجه ځنډيدلی و او په دغه موده کې پر افغانستان باندې سياسي فشار يو څه کم و امير شير علي خان چې کله دويم ځل پاچا شو انگریزانو په دې وجه چې د امير مخالفين ختم شوي و په هيواد کې ارامه آرامي وه دده پاچاهي يې په رسميت وپيژنده امير د برطانوي هند په پلنه د ۱۸۲۹ م کال د مارچ په ۲۷ نيټه هند ته سفر وکړ د سيد نور محمد او دکابينې د نورو غړو سره يوځای په امباله کې له انگریزانو سره ليدنه وکړه په دغه ليدنه کې امير خپلې غوښتنې په لاندې ډول طرحه کړې د ۱۸۵۵ او ۱۸۵۷ م کلونو تر وونو دوه جانبه شو د انگليسانو لخوا د امير وليعهد وپيژندل شي د مرستو کلنۍ اندازه بايد مشخصه شي د دښمن د يرغل په وخت کې بايد برطانيه يواځي د وسلې او پيسو مرسته وکړي د امير وړاندیزونه ونه منل شول دامبالي کنفرانس له کومې مثبتې پايلې پرته ختم شو.

د سيستان موضوع:

سيستان له ډيرې پخوا زمانې د افغانستان د خاورې جزء و ايران د امير شير علي خان په لومړي پلا واکمني په ۱۸۲۳ م کال کې د افغانستان د داخلي گډوډۍ څخه گټه واخسته د انگریزانو په مرسته يې د سيستان ډيرې برخې ونيولې امير شير علي خان په دويم ځلې کې ۱۸۲۸ م کال يو قوي فوځ جوړ کړ

غوښتل يې چې خپله خاوره بيرته ونيسي انگریزانو مداخله وکړه یو نماینده یې گولډ سمیت په نامه ۱۸۷۲م کال راولپړه نوموړی د ایران په گټه پریکړه وکړه دا پریکړه داسې وه چې زمونږ د خاورې ۵۰ کیلو متره یې ایران پورې وتړله او ایران یې مونږ سره د هلمند په اوبو کې شریک کړل، امیر شیرعلي خان دغه پریکړه قبوله نه کړه مگر د امیر او انگریزانو سیاسي اړیکو باندې منفي اغیزه وکړه، ترڅو د محمد ظاهر شاه سره د موسی شفیق د صدارت په وخت کې دغه لاندې پای ته ورسېده.

د سملې کنفرانس: ۱۸۷۳م-۱۲۹۰ش کال:

د برطانوي هند نایب الحکومه لارډ مایو غوښتل چې امیر د روسانو او انگریزانو د خبرو او د افغانستان پر شمالي سرحد باندې د موافقې څخه خبر کړي دغه کنفرانس دوه ورځې دوام وکړ د افغانستان نماینده سید نورمحمد شاه د افغانستان د دولت غوښتنې په لاندې ډول مطرح کړي.

۱- برطانیه باید د وسلو او پیسو مرسته د وضعې د ایجابولو سره سم امیر ته ډاډ ورکړي

۲- د برطانیې دولت باید وعده وکړي چې د ضرورت په وخت کې د امیر لپاره فوځ برابر کړي چې دغه فوځ به د امیر د امر لاندې وي مگر د دندې داچراغ کولو څخه وروسته به له افغانستان څخه خارج شي.

۳- د افغانستان او انگلیستان دواړو دولتونو د گټو د ساتنې په خاطر باید نظامي پوستې جوړې شي په دې اړه باید له افغانستان سره د پیسو او تجهیزاتو مرسته وشي د سید نور محمد شاه د ټول وړاندیزونو په مقابل کې د انگریزانو لخوا نامعلومې او مجهولې وعدې ورکړل شوی او کنفرانس ختم شو.

د پېښور کنفرانس ۱۸۷۷م - ۱۲۹۴هـ ش:

په ۱۸۷۷م کال د لارډ مایو پر ځای لارډ لستین د هند د نوي نایب الحکومه په توگه وټاکل شو، لارډ لستین د لندن څخه هدایت ترلاسه کړی و چې د روسانو د مخنیوي لپاره د هرات، کویتې او بلوچستان ولایتونه ونیسي د

پېښور په کنفرانس کې د افغانستان نماینده او صدراعظم سید نور محمد شاه او د انگریزانو نماینده لويس پلي کوښښ وکړ چې په سید نور محمد شاه باندې په افغانستان کې د انگریزی نژاده نماینده شتون قبول کړي مگر بریالی نه شول سید نورمحمد شاه ۱۸۷۷م د مارچ ۲۲ نیټه وفات شو امیر د هغه پر ځای مستوفي حبیب الله ولپړه مگر انگریزانو کنفرانس ختم اعلان کړ

د امیر شیرعلي خان دربار ته د روسي هیئت راتگ:

امیر دوست محمد خان او امیر شیرعلي خان دواړه د برطانوی هند سره د دوستۍ غوښتونکی و مگر انگریزانو د افغانستان سره د جگړې لپاره بهانې لټولي انگریزانو لومړی ځل د روسیې نماینده ویکتو ویچ له راتگ ۱۸۳۸م سره په ۱۸۳۹م کال په فغانستان یرغل وکړ دوهم ځل ۱۸۸۷م کال د جنرال ستالیتوف د راتگ سره سم پر افغانستان یرغل وکړ د انگریزانو په دواړو یرغلونو کې روسانو د افغانستان پاچاهان امیر دوست محمد خان او امیر شیرعلي خان چې له هغوی سره یې د مرستې وعدي کړې وې یواځې پرېښودل د جنرال ستالیتوف روسي سفیر د راتگ سره سم انگریزانو ۱۸۸۷م کال د اگست ۱۴ نیټه امیر ته یو مکتوب راولپړه چې مکتوب کې یې لیکلي و.

چې سر نیول چمبرلین کابل ته راځي نوموړی به په کابل کې له امیر سره وگوري او له امیر څخه یې غوښتنه کړي وه چې نوموړی هیئت په خپل حضور کې ومني امیر شیرعلي خان ددې لیک (التیماتوم) په ځواب کې ولیکل اوس د خپل زوی عبدالله جان د مړینې له کبله غمگین دی ددې مسئلې د څیړلو لپاره وخت نه لري څو ورځې وخت دې ورکړای شي ترڅو ددې موضوع لپاره فکر وکړي، د روسانو نماینده دده په اجازه کابل ته راغلی و نه په زور سره د هند وایسرا د رسمي اجازې پرته خپل هیئت ته د افغانستان په لور د حرکت امر ورکړ دهیئت په سر کې چمبرلین قرار درلود چې د خیبر له لوري حرکت وکړي په علي مسجد کې د افغانستان د نظامي مسول لخوا ودرول شو د هند وایسرای د خپل هیئت درول د برطانیې لپاره

تحقير وگانه د افغانستان پر ضد يې جگړه اعلان کړه د ۱۸۷۸م کال د نومبر ۲۱ نيټه انگليسي عسکرو د خپلې مخکينې نقشي د عملي کولو لپاره له دريو لاروڅيبر، کرمې او بولان څخه په افغانستان يرغل وکړ اميرشیرعلي خان له روسانو څخه د مرستې د ترلاسه کولو په پلمه د مزار شريف او روسيې په لور حرکت وکړ د روسانو لخوا يې مثبت ځواب ترلاسه نه کړ بالاخره د روحي فشار له مخې په ۱۸۷۹م کال کې ناروغ او وفات شو او مزار شريف کې خاورو ته وسپارل شو.

د انگریزانو لخوا د امیر شیرعلي خان سره د جگړې اعلان

۱۸۷۸-۱۸۸۰م

کله چې انگليسي پلاوی په خپل سر علي مسجد ته راوړسيد، د سرحد ساتونکو مشر فيض محمد خان له خوا ودرول شو تر څو له کابل څخه اجازه ترلاسه کړي په دې وخت کې کيوناړی پوښتنه وکړه تاسو د يو دوست هيواد د استازي د داخلیدو مانع گرځئ آیا دا خبره به د اميرشیرعلي خان د حيرانتيا سبب ونه گرځي فيض محمد خان ځواب ورکړ څرنگه کېدای شى، چې ديو دوست هيواد استازی يې له اجازي خلکو ته رشوت ورکوي تر څو دوى ته لاره ورکړي او آفريدي د آفريدو پر ضد لمسوي چې په هيواد کې د وينې د تو بیدو سبب کېږي څه وخت چې جنرال چمبرلين د خپل هيئت سره دسرحد څخه راوگرځيد لستېن چې تش بهانه يې غوښتله او دا زمينه يې پخپله برابره کړي وه، ډير خوشحاله شو ځکه لندن نوموړي ته واک ورکړي و چې د افغانستان پاچا بايد عذر کولو او په افغانستان کې په دايمي ډول د انگریزي استازو د منلو لپاره مجبور کړي په همدغه وخت کې د انگریزانو لخوا په ۱۸۷۸ م کال د اکتوبر په ۳۱ يو التیماتوم کابل ته راوړسیده او انگریزانو د خپلو غوښتنو د رد او يا مثبت ځواب لپاره ۱۰ ورځې وخت امير ته ورکړ امير د همدې کال د نومبر په ۱۹ نيټه د انگریزانو التیماتوم ځواب د عثمان خان په لاس وليږه خو تر دې وخته انگریزانو خپل

تخريبي عملونه په افغانستان کې دننه سرته رسولې و په دې معنی چې دامير د کورنۍ د سردارانو په منځ کې نفاق پيدا کړي و کله چې انگریزانو په افغانستان باندې د تيرې تصميم ونيو او د شیرعلي خان لخوا د التیماتوم ځواب هم په ټاکلي وخت ونه رسیده نو د انگليسي فوځ د دريو سرحدي محازونو کرمي محاذ، کندهار محاذ او څيبرمحاذ له لارې افغانستان ته داخل شول انگریزي فوځونه موظف وچې د کندهار په محاذ کې دغازي خان له دیري څخه د بولان، گرشک او کويټي د لارې بايد په کندهار برید وکړي او دويمه برخه د کوهات څخه د تل او پېواړ ځاځي میدان، خوست او لوگر له لارې پر کابل حمله وکړي او درېيمه برخه د پېښور جمرود د علي مسجد او ډکې له لارې پر جلال اباد يرغل وکړ، چې د افغانستان پایتخت ونيسي او د دري واړو د يو ځای کيدو نقطه کابل ټاکل شوي وه، په کندهار کې انگليسي فوځ له دوو فرقو څخه چې شمير يې ۱۲۹۰۰ تنو ته رسيدو او ۹۰ توپونه يې درلودل له دې پرته يې يوه فرقه د احتياط په ډول چې ۲۲۰۰ تنه او ۱۸ توپه ورسره و او جنرال ستودات د کندهار د محاذ قومندان و د جلال اباد په محاذ کې د يرغلگرو قواو شمير ټول ټال ۲۵۰۰۰ تنه او ۱۰۸ توپونو ته رسیده چې جنرال براون د جلال اباد د محاذ قومندان و د کرمې په محاذ کې د يوغلگرو عسکرو شمير ۱۵۰۰۰ تنو ته رسیده د جنرال رابرتس تر قومندۍ لاندې وي، په مجموعي توگه د انگليسي فوځ شمير ۲۰ زرو تنو ته رسیده چې د کال ۱۸۷۸ م نومبر په ۲۱ نيټه انگریزانو پر افغانستان يرغل پيل کړل لستين د خلکو د غافله ساتلو لپاره يوه اعلاميه خپره کړه په اعلاميه کې راغلي و چې د انگليسي حکومت جگړه شخصاً د اميرشیرعلي خان سره ده نه د افغانستان د خلکو سره د انگليس د فوځ د داخلیدو په وخت کې د هيواد سرحدې دروازې خلاصې وي ځکه اميرشیرعلي خان مخکې د افغانستان فوځونو ته په سرحداتو کې د شانگ امر ورکړی و له بلې خوا د لارې خلک د انگریزانو د تجاوز څخه خبر نه و او دښمن په ناگهانه او ناڅاپي ډول حمله وکړه کله چې خلک خبر شول او دفاع لپاره يې تيارى

وښود د دښمن قواوو او توپخانو په ډيرې چټکۍ سره په درې واړو محاذونو کې مهم او ستراتيژيک ځايونه ونيول خو ماتې څخه وروسته بيرته وتل او د افغانانو او انگرېزانو دويمه جگړه کې د روسانو دريځ روس چې کله د توري بحيري سواحل د ترکانو لخوا په خطر کې وليدل پوهيدل چې د ترکانو سره د فرانسې او انگلستان سمندري قواوې هم مرسته کوي غوښتل يې چې د انگرېزانو سره د مرکزي اسيا په ميدانونو کې جگړه وکړي ترڅو په وچه کې د هغوی سره مخامخ شي نو د همدې له امله يې يو هيئت د سفارت په نوم کابل ته راوليږه دا مهال د اروپايي هيوادونو لخوا په برلين کې کنگره جوړه شوې وه روسي هيئت هم پکې برخه درلوده په دې کنگره کې داسې پريکړه وشوه، چې د اروپايي هيوادونو لخوا چې روس يې په افغانستان کې د سياسي نفوذ د ټينګولو څخه په جدي توګه منعه کړ او د روسانو د نفوذ ساحه د امو تر سيند پورې مرکزي اسيا و ټاکل شو چې ديخوا به روسان تيری نه کوي له بده مرغه امير شير علي خان د برلين د کنگرې له پريکړې ناخبره و او په دې نه پوهيدو چې

روسان پخپلو وعدو وفا ولې نه کوي او له بلې خوا وخت نوموړي سره ياري ونه کړه او دښمنان ډير ژر دې ته متوجه شول چې په افغانستان کې د علم فن پرمختګ چې د دوی لپاره په ګاونډ کې لويه سرخوږي جوړه کړې نو د مرستې لاس له يوې خوا نه هم ورنيکړل شو په دې جگړه کې دامير يواځيني هيله د روسې دولت مرستې ته وه کله چې جنرال ستولتوف کابل د مسکو په قصد پريښود امير ته يې وعده ورکړه چې ۳۰ زره مسلح روسي عسکرو سره به بيرته کابل ته راوګرځي امير په دغه وعده کې هيڅ شک نه درلود امير د جنرال ستاليتوف په مشورو اعتماد وکړ او د برطانيې د سفارت له منلو څخه يې سرغړونه او انکار وکړ، که چېرې د روسي هيئت ددې اعتماد نامې او د جنرال د رسمي مکتوب سره افغانستان امير ته نه وای ورغلی او هغه يې د انگرېزانو سره د اپېکو پريکولو لپاره نه وای هڅولای په يقين سره د افغانانو او انگرېزانو دوهمه جگړه چې روسي يې د يو تماشاچي په څير

هغې له کتل نه وای شروع شوی د انگرېزانو پرواندي د افغانستان د خلکو پاڅون د ۱۸۷۸ م کال د سپټمبر په درېيمه نيټه د گندمک د تړون په مطابق د ۱۸۷۹ م کال د جولای په ۲۴ نيټه د برطانيې سفير کيوناړي د خپلو ملګرو ۲۵۰ ټنه عسکرو سره يوځای کابل ته راوړسيد او په بالاحصار کې د امير محمد اعظم خان په ماڼۍ کې مېشت شول، نوموړي د مکناتېن په څير د افغانستان په کورنيو چارو کې لاسوهنه پيل کړه کيوناړی په لومړيو وختونو کې ډير خوښ و نوموړی د ۱۸۷۹ م کال د اګست په ۳۰ نيټه د هند حاکم ته راپور ورکړ چې له امير محمد يعقوب خان او د هغې د وزيرانو څخه ګټله نه لري خو د همدې کال د سپټمبر په درېيمه نيټه د بالاحصار ځواکې د ريو نظامي کنډکونو د کابل ښاريانو سره يوځای شول او غونډه يې وکړه او پريکړه يې وکړه چې د انگرېزانو سفارت دې له افغانستان څخه وويستل شي د کيوناړي او محمد يعقوب خان په غوښتنه سپاه سالار داود شاه خان لوندې ته ورغې چې د غونډې ګډونوال ارام کړي نوموړی هم د پاڅون ګوونکو پلوی و خو مجبور و چې د پاچا امر پر ځای کړي

کله چې داود شاه په خبرو پيل وکړ خلکو د آس څخه راوغورځاوه او و يې واهه او له دې پېښې وروسته کيوناړي يعقوب خان ته مشوره ورکړه چې خپل خسر يحيی خان، موسی خان او نور سرداران د پاڅون کوونکو غونډو ځای ته ولاړ شي پاڅون کوونکو د دوهم هيئت عذر هم قبول نه کړ او د بالاحصار په لوري حرکت وکړ د کيوناړي سکرتر مشر مسټر چنگيز بوتن د افغانی سفارت کارکوونکی د تيمور په نامه د پاڅون کوونکو مخې ته وروليږه نوموړی پاڅون کوونکو ته وعده ورکړه که چېرې د سفارت څخه لرې ولاړ شي غونډه ټيټ کړي دوی ته به د شپږو مياشتو تنخوا ورکړي شي پاڅون کوونکو نوموړی پيغام راوړونکی د پښو لاندی کړ د بالاحصار په دې پاڅون کوونکو مارش تير شو څه وخت چې دوی بالاحصار ته ننوتل د ۲۰۰ انګريزي عسکرو لخوا پر دوی باندي ډزی شروع شوي افغانان د مر ميو په باران کې بالاحصار ته ورننوتل او کيوناړي يې د خپلو ملګرو سره وواژه د

انگريزانو بيرغ يې وسوخواوه دا بری وړيا نه وه د ډيرو افغانانو وينې توبې شوې خو د بنمن ته د ۱۸۴۱ م کال د نومبر د دويمې نيټې پېښه ورياده کړه د اميرشیرعلي خان هغه خبرې چې افغانان انگريزي نژاده سفير نه قبلوی عملی بڼه غوره کړه د کيوناړي د وژلو وروسته د انگريزانو دويم ځل فوځي عمليات په ۱۸۷۹ م کال د سپتمبر په څلورمه په کابل کې د انگريزانو د سفير د وژل کيدو او د بيرغ له سوځيدو وروسته امير محمد يعقوب خان په يو ليک کې د انگريزانو د سفارت د غړو د وژل کيدو په کابل کې د عمومي پاڅون او د خپل ځان کلابندۍ په اړه خپل خفگان څرگند او رابرتس خبر کړ چې دې خبرې په هند او لندن کې د انگريزانو مشرانو باندې بده اغيزه وکړه دا کار يې د برطانوي امپراتورۍ لپاره يې عزتي وگڼله د انگريزانو د دوو سفيرانو په ۱۸۴۱ م د نومبر په دويمه د برنس وژل او په ۱۸۷۹ م کال د سپتمبر په څلورمه د کيوناړي د وژلو څخه د عبرت درس وانه اخيست په ډير غرور لېسټن رابرتس ته امر وکړ چې په افغانستان کې داسې فوځي عمليات ترسره کړي چې انگريزي فوځونه بيا د افغانستان څخه د وتلو خيال ونه کړي او د هغو افغانانو ساتنه وکړي چې د انگريزانو پلويان دي دا هم د انگريزانو تير وتننه او خيال و ځکه چې بيا دوی وتلو ته حيران و چې د امير عبدالرحمن خان په مرسته کندهار ته ورسيدل او يو زيات شمير په ميوڼد کې ووژل شول تر هغه وخته پورې چې امير په کابل کې و خلکو امير ته درناوي له امله عمومي پاڅون نه کاوه خو کله چې يعقوب خان هند ته تبعيد شو افغانستان کې عمومي پاڅون پيل شو د انگريزانو ملگرتوب امير ته کومه گټه ونه کړه انگريزي فوځونه د ۱۸۷۹ م کال د اکتوبر په ۵ نيټه لوگر ته ورسيدل په چهار آسياب کې له سختې جگړې وروسته د توپونو په زور د اکتوبر په ۷ نيټه د کابل بالاحصار ته ننوتل د جنرال رابرتس او لارډ لستين پروگرام د کابل د بالاحصار سوځول د جنگي کلاگانو وړانول، د مالي او نظامي ذخيرو ضبطول د ملي مبارزينو وژلو د خلکو قوت له منځه وړلو د تطبيق لپاره خپل فوځونه په بالاحصار کې، سپاه سنگ او مرنجان غونډۍ کې ځای پر ځای کړل او

د ۱۸۷۹ م کال د اکتوبر په ۱۲ نيټه انگريزانو خپله رسمي کړنلاره په دې توگه اعلان کړه:

- ۱- له دې وروسته د کابل ښار په ۵ ميله کې هيڅوک د وسلو سره نشي لږځيدلای او که چا دغه امر ونه مانه دهغه سزا پانسي او اعدام دي.
- ۲- هر څوک که خپله وسله انگريزانو ته ورکړی هغوی ته د پتاقی لرونکي توپک په بدل کې ۵ کلداری او د رايفل توپک په بدل کې ۴۰ کلداری ورکوي
- ۳- غله بايد انگريزانو ته د قيمت په مقابل کې ورکول شي.
- ۴- ماليه بايد انگريزانو ته تحويل شي.
- ۵- هر چا که هغه کسان چې د سفارت د غړو په وژلو کې لاس درلود دوی ته تسليم کړي د يو عادی کس په مقابل کې ۵۰۷۰ کلداری او د يو صاحب منصب په بدل کې ۱۲۰ کلداری ورکول کيږي رابرتس وروسته له دې داسې فکر کاوه چې افغانستان يې نيولې او نوموړی د افغانستان خودمختار دی هر څه چې غواړی هغه به کيږي د کيوناړي د وخت د بيرغ پرځای چې افغانانو سوځولی و بل بيرغ وڅراوه د افغانستان خلکو د امير محمد يعقوب خان د تبعيد سره سم د جهاد اعلان وکړ چې د ازادۍ په دغه جگړه کې ملي مشران عبارت و له محمد کريم خان، غلام حيدر خان، ميربچه کوهدامني مير غلام قادر خان، پرويز شاه پغماني په کابل کې محمد عثمان خان صافي، محمد شاه خان په تگاب کې غلام حيدر خان په وردگو کې عصمت الله خان او داسې نور په ننگرهار او لغمان کې د دې ټولو غاښيانو وسله توره او توپک و.

د اميرشیرعلي خان د ماتې لاملونه:

اميرشیرعلي خان هم د خپل پلار په څير د انگريزانو د لومړي يرغل په وخت بې وسلې او بې قوې نه و بلکې د خپل لس کلن حکومت په وخت کې بې کافي قوه درلوده او د دې وس او طاقت يې درلوده چې د قهرمان ملت له عزت څخه دفاع وکړي خو له بده مرغه سرحدي حاکمانو او مامورينو لکه د

جلال ابا کندهار او کرمې ته امر وکړ چې د انگریزي فوځ په مقابل کې مقاومت ونه کړي او شاته راشي ښايې امیر شیرعلي خان داسې نیت درلود چې د انگلیسي عسکرو د پرمختګ په صورت کې روسان تحریک شي چې قاطع او عاجل اقدام وکړي ترڅو د دې دواړو لویو قوتونو د تصادم په نتیجه کې خپل سرنوشت وټاکي چې له کلونو څخه د دواړو ګاونډیانو په منځ کې د ډار او هیلو په حالاتو کې لا ښخه پاتې و د تل لپاره تصفیه او یو طرفه کړي او خپله قوه د راتلونکي لپاره وساتي امیر شیرعلي خان د کابل د تګ څخه لویانو او مشران په یو لوی مجلس کې سره راغونډ کړل د خپل هوډ څخه یې د پایتخت پرېښودل او تر بامیانو پورې د قوي شاته تګ خبره هغوی ته وکړه.

خو خلکو د پاچا د ارادي پروړاندې د مخالفت غږ پورته کړ او د خپل ملاتړ څخه یې هغه ته ډاډ ورکړ خو امیر ونه منله امیر د روسیې څخه د مرستې غوښتنه لرله او د خپل پلار په څیر یې تیروتنه کوله کله چې نوموړی ۱۲۹۲ هجری قمری کال مزار ته ورسید نوموړي غوښتل چې سمرقند تاشکند او پترزبورګ ته سفر وکړي خو خلکو د جهاد فکر درلود مخالفت یې وکړ امیر فیصله وکړه چې ملا شاه محمد قطب خیل لوگری د بهرنیو چارو وزیر د روسانو دربار ته ولیږي او خپلو وعدو د عملي کولو بلنه ورکړي او یادونه ورته وکړي خو روسانو له افغانستان سره د مرستې او یا د انگریزانو سره د جګړې په اړوند لا کومه فیصله نه وه کړې هغوی یو تش تظاهر و چې د انگریزانو د ویرولو لپاره یې کاوه چې تر څو هغوی د عثماني ترکیې د ملاتړ څخه لاس په سر کړي او په اروپا کې ورسره سیالي ونه کړي د امیر غوښتنې یې ځوابه پاتې شوې او خپل وخت یې یې ځایه په خبرو او مذاکرو تیر کړ په ۱۸۷۹ م کال د روجي فشار او خفګان له امله مړ شو او د مزار شریف په روضه کې د خپل ورور وزیر محمد اکبر خان ځواکې څښ شو روسي هیئت چې تر دې دمه یې دې ته د مرستې وعدې ورکولې روسیې ته ولاړ د امیر شیرعلي خان د مړینې وروسته د ده مشر زوی امیر محمد یعقوب خان ۵ کاله بند څخه

وروسته په ۱۸۷۹ م کال خپله پاچاهي اعلان کړه نو روسانو بیا دویم ځل لپاره انگریزانو سره افغانان په چنګ کړل او خپله یې د یو ننداره چې په څیر په غونډۍ کیناست جګړې افغانستان په اور و سوځاوه او د بریادۍ خواته یې کش کړ او ددې بدبختۍ یو عامل د روسي کاذب هیئت راتګ و انگریزانو په دویمه جګړه کې د افغانستان په ګاونډو کې موقعیت درلود په پېښور کې د انگریزانو د فوځ دوه فرقې په کرمه کې یوه فرقه او په کویټه کې هم دوه فرقې د جګړې لپاره تیار وې، چې د دې عسکرو تر شا د انگریزانو ۱۰۰ زره نور عسکر موجود و چې په مخابراتي، تلګرافي او صحي چارو کې د اړتیا وړ وسایل یې درلودل د یوې فرقې د انتقال لپاره ۱۵۰۰۰ نفر او ۳۵ څاروي ورکړل شوي و، له دې سره سره د خپل ډیر فوځ او پرمختللي وسلو پر مټ د افغانستان د نیولو خیال درلود د افغانستان د لومړۍ جګړې د ختمیدو څخه تقریباً ۳۹ کاله تیر شوی افغانستان بلې جګړې لپاره تیاری نه درلود امیر شیرعلي خان که څه هم یو لک فوځ تنظیم کړی و خو هغوی ته یې د شا تګ امر ورکړی و فوځ یې تیت او پرک شو.

لاندې عوامل د امیر شیرعلي خان د ماتې سبب شو:

- ۱- د عصري وسلو نه درلودل او سرحدې غونډونو ته د شانګ امر.
- ۲- پر خلکو باندې باور نه درلودل او د روسیې د مرستې انتظار کول.
- ۳- د انگریزانو د یرغل پر وړاندې د خلکو نه خبرول او ملي غازیانو ته د جهاد نه اعلانول.
- ۴- له مرکز څخه د مزار په لور حرکت کول او د خلکو یواځې پرېښودل.
- ۵- د یوې واحدې قوماندې یا مرکز نشتوالی.
- ۶- په فوځ کې د پردیو (بهرنیو) افرادو ګمارل.

د امیر محمد یعقوب خان واکمني

(۱۸۷۹م اپریل ۱۸۷۹) م نوامیر

امیر محمد یعقوب خان د امیر شیر علی خان مشر زوی د امیر دوست محمد خان لمسی او د سردار پاینده محمد خان کړوسی دی. امیر شیر علی خان چې کله خپل کشر زوی عبد الله جان ولیعهد وټاکه یعقوب خان د خپل پلار څخه خفه شو او کابل ته راوغوښتل شو او د امیر کشره ښځه د محمد افضل خان لور او د ولیعهد عبد الله جان مور عایشه د شیطانت په وجه په زندان کې واچول شو کله چې امیر مزار شریف ته حرکت وکړ او هلته مې شو یعقوب خان د ۵ کاله بند څخه وروسته له زندانه راووېستل او د پاچا په توګه اعلان شو یعقوب خان تر بند پخوا ډیر هوښیار سړی و ډیر نظامي او اداري خدمتونه یې کړي و هرات یې اداره کوه د غښتلولو الی په لحاظ د خلکو په منځ کې په شیر بچه مشهور و خو له بند نه وروسته مکمل یو ناروغ انسان و نوموړی چې کله پاچا شو خپل خسر بیحیی خان د سلطان محمد خان طلايي زوی د کابل والي او سردار شیر علی خان د مهردل خان زوی د کندهار والي مقرر کړ چې دا دواړه انگریزانو ته وفادار کسان و انگریزان د کرمې او شترګردن له لارې لوګر ته راوړسیدل په همدغه وخت د یعقوب خان تر و نه سردار محمد حسین خان او سردار ولی محمد خان

مشهور په لاتی لا پخوا کیوناری ته ځانونه رسولی و چې داکار یعقوب خان وارخطا کړ او د خپل سپه سالار داود شاه او ۷ کلن ولیعهد زوی محمد موسی او نور ۴۵ تنو سردارانو سره لوګر ته ولاړ او کیوناری بیرته امیر محمد یعقوب خان له ځانه سره کابل ته راوړه او دوه میاشتې یې د کابل په «نصوری چمن کې نظر بند کړ او خبرو ته کیناستل او د گندمک تړون یې په ۲۲ نېټه لاسلیک کړه لاندی مادی لری

۱. د دواړو دولتونو ترمنځ به دوستی موجوده وی
۲. ټول هغه کسان چې د انگریزانو سره ارتباط لری مال او سر به یی په امن کی وی

۳. افغانستان به خارجی پالیسی چلولو کې د انگریزانو امر مني

۴. د تل لپاره به د انگریزانو نماینده په افغانستان کی اوسیږی

۵. د افغانستان ستراتیژیکو سیمو کې به د انگریزانو ځواکونه اوسیږی

۶. د کرمې او د خیبر په ستراتیژیکو درو د پیشین او کویټی سیمو باندی به د انگریزانو حاکمیت وی

۷. د کرمې او کابل ترمنځ به د تلگراف مزی غزول کیږی

د گندمک د تړون په اثر کیوناری په ۱۸۷۹ د جولای په ۲۴ د یوی ډلې ملکي او نظامي شخصیتونو سره کابل ته ورسید او په بالاحصار کې ځای پر ځای شو کیوناری د مکناټن په شان مغرور حکومت پیل کړ د عسکرو د معاشاتو کار یې په لاس کې واخیست او داسې یې فکریې کاوه چې په دی توګه به هغوی مات شي مګر د هغوی غرور یې را وپاړوه په دغه وخت کې امیر یعقوب خان د هرات نه خپل ورور ایوب خان نه عسکر راوغوښتل عسکرو ته ویل شوی وه چې ستاسو تنخوا به په کابل کې ورکړل شي

دغه سترو او عصبي عسکرو سپه سالار داود شاه ته مراجعه وکړه هغه ورته وویل چې اوس اختیار د کیوناری په لاس کې ده دغه عسکرو کیوناری ته ورغلل هغه وویرید او وارخطا شو فکر یې وکړ چې پر ده حمله کوي هغه پر عصبي افغان عسکرو ډزې وکړې چې یو تن عسکر شهید شو عسکرو

سمدستي په بالاحصار کې د کيوناړی پر کور یرغل وکړ کيوناړی سره د ملگرو ووژل شو.

انگریزانو چې د کيوناړی له مرگه څخه خبر شول په افغانستان باندی یې فوځی عملیات بیا پیل کړل امیر محمد یعقوب خان د سپه سالار داود شاه خان او ۷ کلن ولیعهد زوی محمد موسی او نور ۴۵ تنو سردارانو سره د لوگر په لور حرکت وکړ په ۱۸۷۹ دسمبر په ۲۹ نیټه امیر او راپټس په خبرو پیل وکړ.

راپټس لستین ته ولیکل یعقوب خان تقریباً ۲۲ کلن ځوان دی، اخلاقی قوت یی له منځه تللی دی لږ زیدلې سترگې لري مخامخ چاته کتلي نشی، راپټس د امیر سره بیرته کابل ته راستون شو او امیر یې په چمن حضوري کې په یوه خیمه دوه میاشتي نظر بند وساته او کابل یی محاصره کړ او هغه زیرمې چی افغانانو په ډیر سختي سره یې راټول کړی و د انگریزانو لاس ته ورغلل چې ۲۵۰ ټنه باروت په سلگونو زره مرمیو ۸۵ توپونه او په زرگونه توپک او نور پکې شامل و د اکتوبر په ۱۲ د بالاحصار ټنگیدل یې اعلان کړ او امیر محمد یعقوب خان یی هند ته تبعید ولیږه او هملته یې او خاورو ته وسپارل شو.

د میوند جگړه (۱۸۸۰م) کال د جولای (۲۷) نېټه:

په ۱۲۵۹ هـ ش کال د زمري د میاشتي ۷ نیټې سره سمون خوري د سه شنبې ورځ جگړه د سهار په نهو بجو پیل شوه سردار محمد ایوب خان هم د یعقوب خان په څېر د خپل پلار څخه دځای ناستې په توگه د عبدالله جان په ټاکنه خپه و، خو د (۱۸۷۹م) کال په پیل کې د یعقوب خان لخوا د هرات د حاکم په توگه مقرر شو، نوموړی د پلار په ژوند کې هم یو خپلواک شخصیت تربیه شوی و، چې د خپل ورور د امر تطبیق ورته هم سخت ښکارېده، د کيوناړي د مړینې وروسته د یعقوب خان امر یې نه مانه او په فوځ کې اله گوله پیدا کوله، خو یعقوب مجبور و چې هغه تحمل کړي، هند ته د یعقوب خان تبعید او انگریزانو دوباره فوځی عملیاتو پیل سره ایوب خان مجبور شو چې د امیر شیرعلي خان د کورنۍ مهم غړي په صفت د هېواد د خپلواکۍ په مقابل کې مسئولیت ادا کړي.

کله چې سردار محمد ایوب خان د (۱۸۷۹م) کال په دسمبر کې د انگریزانو د دوهم ځل فوځي عملیاتو او هند ته د امیر محمد یعقوب خان له تبعید څخه خبر شو د هرات د فوځ سره یوځای د استعماري فوځ (انگریزانو) پر ضد پاڅون پیل کړ او له کندهار څخه د انگریزانو ویستل خپل شعار وټاکه خو عجله یې ونه کړه پوره دوه میاشتي منتظر پاتې شو ترڅو د (۱۸۸۰م) کال د مارچ په میاشت کې قطغن ته د امیر عبدالرحمن خان راتگ او د انگریزانو پر ضد د جهاد د اعلان څخه خبر شو، سردار محمد ایوب خان، امیر عبدالرحمن خان د یو لیک په واسطه نظامي او سیاسي یووالي ته راوباله ترڅو دښمن له دوو خواوو څخه د حملې لاندې ونیسي خو امیر عبدالرحمن خان ځواب دوه میاشتي وځنډېده د هرات خلکو زور اچوه چې په یواځي د دښمن مقابله وکړي خو د درېیو دښمنانو (شیرعلي خان د کندهار والي انگریزانو ته تسلیم شوی و پر امیر عبدالرحمن خان هم نوموړی شکمن و او درېیم قوت په خپله انگریزان و) سره د جگړې کول د ځان لپاره ستونزمن گڼل خو بیا هم د امیر عبدالرحمن خان کړنې ته منتظر و.

امير عبدالرحمن خان د دې لپاره چې د هرات خلک او ايوب خان پاڅون ته خنډ پيدا کړي جنرال فقير احمد خان ته يې دنده ورکړه چې د هرات خلک د نن او سبا پر وعدو وځنډوي، کله چې د هرات فوځيان پرې پوهه شول چې نوموړی جنرال دوی د دښمن پر ضد له جهاد څخه منعه کوي، نوموړی جنرال يې وواژه او د جهاد بيرغ يې پورته کړ او سردار محمد ايوب خان د (۱۸۸۰)م کال د جون په مياشت کې د (۱۲۰۰۰) سورو عسکرو او (۳۲) توپونو سره له هرات نه د کندهار په لور يې حرکت پيل کړ چې په لاره کې د کليو ډېر اوسېدونکي انگرېزانو سره د جهاد لپاره د ايوب خان سره يو ځای شول سردار محمد ايوب خان د (۱۸۸۰م) کال د جولای په (۲۰) د ميووند ميدان ته ورسېدل په وجه دښته کې يې ځای ونيوه ځکه جنرال بروز او د کندهار والي شير علي خان له (۱۲۰۰۰) انگرېزي عسکرو سره چې (۳) کنگوکه د شير علي خان عسکر ورسره ملگری و او بو ته نږدې سيمه کې چې مخکې تر مخکې نيولي وي او انگرېزانو د پرمختللي توپونو سره سيمه تر خپل کنترول لاندې نيولي و خو د شير علي خان عسکرو د غازيانو او ملي اردو د رسيدو سره سم له انگرېزانو څخه جلا او سردار غازي محمد ايوب خان سره يو ځای شول (۲۰۰۰) داوطلب کسانو کونښن کاوه چې د احمد شاه بابا د وخت بند شوي کاريزونه پاک کړي بالاخره هغوی بريالي شول کاريزونه تازه او اوبه جاري شوې (۲) ورځې دواړو قوتونو يو بل ته کتل او په اوومه ورځ ملي فوځ او مجاهدينو عمومي بريد پيل کړ، د دښمن قوتونو په ډېر تيزې سره فعاليت کاوه چې له سهار نه تر غرمې پورې (۵۰۰) تنه مجاهدين شهيدان او (۸۵۰) تنه مجاهدين ټپيان شول دوی ټولو مشر عبدالغفور خان هراتي، مجر حيدر خان کندهاري او زمان خان بارکزي يې او داسې نور... شهيدان شول نائب حفيظ الله خان چې دا حالت وليد پروت امر يې ورکړ، په دغه وخت کې (۴۰۰۰) منظم او غير منظم غازيان سواره چې د ايوب خان شاوخوا راټول و، دريو خواو ته خواره شول چې نور نه ليدل کېدل، انگرېزانو چې دا حالت وليده د ملي فوځ د قطعي د ماتې لپاره له خپلو ځايونو څخه راوتل او د

افغاني غازيانو په لور يې حرکت پيل کړ، افغانانو مقاومت وکړ خو سورو په يو ساعت کې يو لويه دايره طي کړه او دښمن يې د شا له خوا کلانېد کړ چې د مخي او شا نه پر دښمن حمله پيل شوه دښمن چې ځان کلانېد وليد او د ژوندي وتلو اميد يې له لاسه ورکړ تر مرگه يې جگړه کوله، تن په تن جگړه پيل شوه فقط (۲۰۰) تنه انگرېزان په گرد او دوږو کې ژوندي ووتل خو بيا هم افغانانو تعقيب کړل ترڅو شيرعلي خان له (۲۵) تنو انگرېزانو سره هغه هم په افغاني لباس کې ووتل او کندهار کې يې د جگړې خبر جنرال پرايمرز ته ورکړ.

په دې جگړه کې له نارينوسرېره افغاني پېغلې هم گډون کړی و، چې غازيانو ته به يې اوبه ورلې خو کله چې افغاني بيرغ وړونکی شهيد شو بيرغ د غورځېدو په حال کې و پېغلې ملالۍ ورمونده کړه بيرغ يې په خپل لاس کې ټينگ کړ او د لنډۍ يې وويلې:

خال به د يار د وينو کېږم

چې شينکي باغ کې گل گلاب وشرموينه

که په ميوند کې شهيد نه شوي

خدا يرو لاليه يې ننگۍ ته دې ساتينه

غازيانو د دې لنډۍ په اورېدو سره د الله اکبر نارې وکړې او پر دښمن صف ماتونکې حمله وکړه او تس نس يې کړل پېغله ملالۍ هم په دغه جگړه کې شهيد شوه چې د ملالۍ مړی د ايوب خان او نورو غازيانو لخوا په ډېر درنښت سره خاورو ته وسپارل شوه د ملالۍ کورنۍ اوس هم د خوگياڼو په کاريز کې موجود دي ملاله په ونه دنگه، ښايسته او حياناکه پېغله وه او قبر يې اوس هم په ميوند کې شته او ټولو افغانانو ته يو وياړ او عزت راپاتې دی، سردار محمد ايوب خان (۱۰) لس ورځې د شهيدانو په ښخولو مصروف و، وروسته يې د کندهار ښار کلانېد کړ پرايمرز چې د مقابلې توان يې نه درلود، د جولای په (۲۹) سملي نه جنرال ستورات لخوا رابرس ته امر وشو چې پرايمرز سره په کندهار کې نظامي مرسته وکړي خو دا کار شونی نه وه

پرتله دې چې د امير عبدالرحمن خان سره جوړ شي، ځکه امير عبدالرحمن خان يو ورځ مخکې له دې فتحې نه چاريکارو ته رسېدلې و انگریزانو کندهار ته خبر ورکړ چې يوه مياشت مقاومت وکړي پرايمرز چې په نظامي لحاظ د مقاومت توان نه درلود، د سياسي تکتیک نه يې کار واخيست او د شیر علي خان (نیا) يعني د سردار مهردل خان مور ته يې مور ويلي و، له دې زړې ښځې څخه يې د خپل مقصد د پوره کېدو لپاره کار واخيست هغه يې سردار محمد ايوب خان ته ولېږله چې (۴۰) ورځې مهلت ورکړي ترڅو انگریزان د وتلو لپاره تياری ونيسي، سردار محمد ايوب خان د غازیانو د اميد په خلاف د دې بوډۍ ښځې غوښتنه ومنله، په داسې حال کې چې د رابرتس فوځونو د اگست په اتمه د کابل څخه د کندهار په لوري حرکت وکړ، خو غازي ايوب له دې حرکت څخه ناخبره و، د انگریزانو فوځ د تېر وخت پر خلاف په ډېرې ارامۍ سره حرکت کاوه ځکه د امير عبدالرحمن خان د نماينده (سردار محمد عزيز خان د شمس الدين خان زوی) له خوا بدرگه کېده او امير عبدالرحمن خان لخوا د کابل د خوشې کولو فرمان هم ورسره و علفه او اذوقه يې هم ورته تياروله، رابرتس د شپې د کندهار ښار ته داخل شو چې سهار د اگست په (۲۸) نېټه د غازي محمد ايوب خان په فوځ ناڅاپي حمله وکړه په دې ناڅاپي جگړه کې ايوب خان ماتې وخوړه او هرات لوري ته يې حرکت وکړ، رابرتس داسې استدلال کاوه چې د مرکزي دولت مشر عبدالرحمن خان دې کندهار هم بايد هغه ته پرېښودل شي سردار شیرعلي خان د مهردل خان زوی د دې ټولو خيانتونو سره سره ناکام او هند کې پناه واخيسته، ترڅو هلته مې شو انگریزانو د کندهار ښار سردار شمس الدين خان د سردار امير محمد خان زوی ته چې د امير عبدالرحمن خان نماينده و پرېښود.

انگریزان مخکې د اعلاميې او خيال په نظر کې نيولو سره حاضر نه و چې له افغانستان څخه ووځي خو د افغانانو د قربانيو او وينې توتيدو په وجه د امير عبدالرحمن خان په پاچاهۍ باندې راضي شول

امير عبدالرحمن خان

(۱۸۸۰-۱۹۰۱ ز)

۱۲۵۸، ۱۲۷۴

امير عبدالرحمن خان د امير محمد افضل خان زوی او د امير دوست محمد خان لمسی و، نوموړی په (۱۸۳۰ ز) کې زېږېدلی، سردار امير عبدالرحمن خان چې د امير شیرعلي خان لخوا په ششگاو کې ماتې وخوړه بخارا کې اوسېده کله چې په افغانستان کې دانگریزانو په ضد د عمومي پاڅون او قيام څخه خبر شو خان يې اول بدخشان او بيا قطغن ته ورساوه او د انگریزانو په ضد د جهاد په نامه يې لښکر ټول کړ سالنگ او پنجشیر په لار چاريکارو ته راوړسید بل لوري انگریزانو هم چې ځانونه يې د غازیانو په تورو او توپکو د مرگ مخامخ بلل هغه ته د کابل د راتلو او د افغانستان د امير کېدو بلنه ورکړه هغه کابل ته راغی په کابل کې يې د انگریزانو لخوا دروند هرکلی وشو دغه وخت روسانو د انگریزانو په سلا د افغانستان څخه په ۱۸۸۵م کال پنځده^(۱) (چې ۱۱ سوه کيلو متره مساحت لری) ونيوله امير عبدالرحمن انگریزانو څخه دوستي تړون سره سم مرسته وغوښته خو هغوی نه يوازې څه مرسته ورسره ونه کړه بلکې په خپله يې هم کوپټه ونيوله او د کندهار د بيا نيولو هڅه يې هم وکړه امير کومه وسله چې پېرودلې وه هغه يې په لاره کې ضبط کړه په پای کې امير خان مجبور وليد او د ډيورند تړون يې د مار تيمر ډيورند لخوا په ۱۸۹۳ز کال لاسليک کړ خو وروسته د دغه تړون افغان وژنکو او عواقبو ته خبر شو د هغه سره يې په مخالفت کولو پيل وکړ

^۱ پنځده: د بادغيس ولايت پورې مربوط وه.

او د انگریزانو په ضد یې د پښتنو د پورته کولو هڅه وکړه خو بې فایده و، که څه هم د هغې ځینې کارونه د ستایلو وړ هم دی لکه د کافرستان د خلکو مسلمانول او پر هغه د نورستان نوم ایښودل په ۱۸۹۱ز کال کې دامیر عبدالرحمان خان په وخت کې د هیواد سرحدات د انگریزانو او روسانو په خوښه وټاکل شو. د هیواد شمال ته د امیر شیرعلي خان په نامه سرحدی کرښه چې په ۱۸۷۳ز کې د روس د خارجه وزیر شهزاده گرچاکف او د انگلیس د خارجه وزیر لارډ کرنيویل ترمنځ پروتوکول شوی و، په هغه کې بدخشان او د هغه متعلقات او د واکان یوه برخه د کوکچي تر سینده پورې نښه شوې وه، همدارنگه د افغاني ترکستان په برخه کې کندز، خلم او بلخ شامل وه او بیا د کوکچي څخه تر خواجه صالح پورې د آمو سیند چپ لوري د افغانستان په حدودو کې شامله وه، خو د رقد ټاپو چې ۴۲۵ کیلو متره مساحت لري د افغانستان د خاوری جز وگنل شو همدارنگه د ریجوي د خط حدود د ذوالفقار خم آب او خواجه صالح پورې ۳۷ میل په نښه شول دا کار د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې په ۱۸۸۷ز کې سرته ورسید.

په همدې توگه د پامیر خط چې د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې په ۱۸۹۵ز په لندن کې د روسیې د سفیر او د انگریز د خارجه وزیر ترمنځ په نښه شوی و لوی پامیر روسیې او کوچنی پامیر افغانستان ته ورکول شو او هم دواخان د هلیز ناخوaste افغانستان پورې وتړل شو.

د شمال ختیځ څخه تر جنوب لویدیځه پورې یعنې د پامیر له جنوب څخه د سیستان تر ملک سیاه پورې د ډیورنډ کرښه د امیر عبدالرحمن خان او د هند د خارجه چارو د سکرتر ما تیمر ډیورنډ ترمنځ لاسلیک شو د نوموړي د حکومت په وخت کې امنیت ټینګ و خو دا امنیت د قبرستان امنیت ته ورته و، دده هر کار د انگریزانو په خوښه تر سره کیده یعنې انگریزانو ته وفادار و نوموړی د یوویشتو [۲۱] کالو پاچاهی څخه وروسته د [۲۱] کالو په عمر د [۱۹۰۱]ز کال د اکتوبر په لومړۍ ورځ د نقرس د ناروغۍ له امله دی نړۍ څخه سترگې پټې کړې او په اوسني زرنگار پارک کې خاورو ته وسپارل شو.

د امیر حبیب الله خان واکمني

(۱۹۰۱-۱۹۱۹ز ش)

امیر حبیب الله د امیر عبدالرحمن خان مشر زوی محمد افضل خان لمسی د دوست محمد خان کړوسی دی هغه وخت چې امیر عبدالرحمان خان بخارا لور ته فرار و په ۱۸۷۲ ز کال د سمرقند په سیمه کې وزیږید د حبیب الله خان مور د بدخشان د سیمه ییز امیر لور وه امیر عبدالرحمان خان د حبیب الله د ستر کیدو سره سم ښوونکی ورته وټاکل هغوي به حبیب الله خان او د هغه کشر ورور نصر الله خان ته چې تر ده دوه کاله کشر و لوست ورکاوه امیر حبیب الله خان په ۱۸ کلنۍ کې د پلار لخوا د سردار کلان په حیث وټاکل شو ۱۸۹۰ ز کال د وخت په تیریدو سره عبدالرحمان خان د خپل سلطنت ټولې چارې او باندنۍ چارې ده ته وسپارلې امیر عبدالرحمان خان په اول اکتوبر ۱۹۰۱ ز کال وفات او پر ځای حبیب الله خان چې ۲۸ یا ۲۹ کلن و د واک پر گدی کیناست حبیب الله خان له د پاچا کیدو سره سم هندي وایسرای ته پیغام ولېږه له هغې خوا څخه ورته مبارکي راغله

او هیله یې ور څخه وکړه تر څو هند ته ورشي خو حبیب الله خان د عنایت الله

خان په مشرۍ یو پلاوی هند او انگلستان ته ولېږه امیر حبیب الله خان په ۱۹۰۲ ز کال د سراج الملة والدين لقب خائنه خوښ کړ په ۱۹۰۵ ز کال ۱۳۲۳ هجري شمسی له انگریزانو سره پلار لخوا د ډیورنډ تړون د بیا لاسلیک په خاطر ۱۹۰۵ ز کال ۱۳۲۳ هجري د دسمبر په میاشت کې د انگریزانو په دوهم ځل بلنه هند ته روان شو او له دوه میاشتې او پنځه ورځې سفر وروسته بیرته راوگرځید امیر حبیب الله خان حبیبیه لېسه ۱۹۰۳ ز کال شاهي مدرسه او حربي ښوونځی ۱۹۰۹ ز کال کې جوړه کړه یو اخبار یې د سراج الاخبار (۱۹۰۵ ز کال) په نامه راوویست چې لومړی مسؤل یې عبدالرؤف او وروسته محمود طرزی شو همدارنگه د میرمن اسماء له لوري د ارشاد النسوان اخبار او سراج الاطفال جریده هم د یادوني وړ ده د امیر حبیب الله خان د پاچاهي په دوره کې د لومړي نړیوال جنگ په ۱۹۱۴ ز کال پیل او په ۱۹۱۸ ز کال پای ته ورسیده انگریزانو ددی لپاره چې افغانستان یې طرفه پاتې شي حبیب الله خان ته یو استازی راولېږه او د تیرو ژمنو په وړ یادولو سره یې د بې طرفي غوښتنه وړ څخه وکړه حبیب الله خان یې غوښتنه ومنله او په ۱۳۳۲ هجري شمسي کال د رمضان په میاشت کې د عام دربار په وړاندې افغانستان ناپېلې اعلان کړ د جرمني او ترکیې د حکومتونو لخوا هم د امیر نه وغوښتل شو تر څو په دی جگړه د انگریزانو پر ضد د دوی سره ملگری شي خو امیر د دوی نماینده گان لومړی ښه ونازول او بیا یې هغوی ته خپله بې طرفي وښودله نصر الله خان د امیر ورور او عنایت الله خان د امیر مشر زوی د ترکیې د حکومت او استازو ډیره پلوی کوله هغوی غوښتل امیر حبیب الله خان له دی موقع څخه ګټه واخلي او افغانستان ازاد اعلان کړی خو حبیب الله خان په دی تمه چې له جنگ وروسته به د ناپیلو او خپلواک بڅښوونکي مجلس غړی شی له ژمن ماتولو څخه ډډه وکړه

د امیر حبیب الله خان مهم کارونه:

۱. په ۱۲۸۸ هجري شمسي کال د کابل د یتیم خانې جوړول
 ۲. په ۱۲۷۸ ل کال د رولر د کمپنۍ څخه په ممبې کې موټر اخیستل
 ۳. په ۱۲۸۵ ل کال د جبل السراج فابریکه ودانول
 ۴. په ۱۲۸۹ ل کال د کابل ملکي شفا خانې جوړول
- همدارنگه یې د ځینې ودانیو د بنسټ ډبرې هم ایښې ده د مثال په توګه په لغمان کې قلعه سراج، په جلال اباد کې سراج العمارت، په جبل السراج کې الامکار او په کندهار کې نهر سراج ودانول د یادولو وړ دی
- په ۱۹۱۲ ز کال د دسمبر په میاشت کې د امیر حبیب الله خان په وخت کې هندي مهاجرینو په افغانستان کې یو موقت حکومت جوړ کړ
- جمهور ریس راجا مهندرا پرتاپ لومړی وزیر مولوی برکت الله او داخله وزیر مولوی عبید الله سندهی وټاکل شو. د امیر حبیب الله خان د حکومت پر ضد د روڼ اندو نهضت (مشروطی نهضت) جوړ شو مشر یې مولوی محمد سرور واصف و، دغه نهضت غوښتل تر څو انگریزان له افغانستان څخه ووځي او هیواد پر مختګ وکړي امیر حبیب الله خان ددی نهضت غړی بندیان کړل
- ځینې مشران لکه مولوی محمد سرور واصف، عبدالقیوم او د اصف ورور سعدالله یې په توپ کې والوزول نور ډیر غړي یې د زندان د تورو تمبو شاته واچول خو نهضت غلې نه شو او نوره هم وده وکړه تردی چې دده زلمی زوی امان الله خان هم ددی نهضت غړی شو امیر حبیب الله خان هم د خپل پلار په شان د انگریزانو د ګټو ساتونکی و د انگریزانو لخوا حمایته کیده د انگریزانو اصلی غلام و لکه د خپل پلار په شان تل په خپل عیش او عشرت کې بوخت و، بې حسابۍ ښځې درلودل
- نور نو د افغانستان مجاهد ملت نه غوښتل چې حبیب الله خان په واک کې وي نو د خلکو له لوري د خپلواکي اخستلو شعارونه پورته شول او په ښکاره د امیر د پالیسي سره یې د خلکو مخالفت پیل شو

د امير حبيب الله خان مړه كيدل:

امير حبيب الله خان د خپل سلطنت په پيل كې د خلكو د ډيرۍ كړكې وړ نه و دا ځكه چې خلك دده د پلار تاوتريخوالي دردېدلې و نو ځكه دده پاچا كيدل ورته غنيمت و خو كله چې امير د ۱۹۰۵ ز كال د انگرېزانو سره تړون لاسليك كړ او روڼ اندى د امير د ادارى څخه زړه تورى كړل وروسته بيا د مشروطه غوښتونكو د وینو پهيدلو دغه زړه توروالى په غچ اخستلو بدل كړ. خلك او ځينې درباريان مجبوره شول چې دده په وړاندې ودرېږي. امير حبيب الله خان د ۱۹۱۹ ز كال په فبرورۍ د ۱۳۳۷ هجرى قمرى جمادى الاول كې د كيانو د ښكار كولو په موخه له خپل ټول دربار سره يو ځاى له جلال اباد څخه لغمان ته ولاړ او هلته يې په كله گوش كې خيمه ووهله د پنجشنبې شپه د همدې ۱۹۱۹ ز كال د مې په ۲۱ د شپې له نيمابې وروسته په سرباندي په تومانه وويشتل شو. جنازه يې جلال اباد ته راوړل شو او د امير شهيد په بڼ كې چې د هغه په نوم يادېږي خاورو ته وسپارل شو او له هغه وروسته غازى امان الله خان د افغانستان پاچا شو.

امير امان الله خان

(۱۹۱۹ز-۱۹۲۹ز)

امان الله خان د امير حبيب الله خان ځوى د امير عبدالرحمان خان لمسى د امير محمد افضل خان كړوسى او د امير دوست محمد خان كوسى د سردار پاينده محمد خان كودى دى. امان الله خان په ۱۳۷۱ هجرى شمسى ۱۸۹۲م كال د پغمان په طاق ظفر سيمه كې وزېږېده، مور يې ملكه سرور سلطان نومېده، امان الله خان په ۱۲ كلنې كې په عين الدوله ونومول شو په ۱۹۱۲م كال د محمود طرزي له لور ملكه ثريا سره د شهرارا په ماڼي كې واده وكړ او په ۲۷ كلنې كې په ۱۹۱۹ د فبرورۍ په ۲۸ د جمعې په ورځ د افغانستان پاچاهى ته غوره شو هغه له لس كلنې پاچاهۍ څخه وروسته په ۱۹۲۹م كال د مې په څلور ويشتمه دى ته اړ شو چې هيواد پرېږدي او ايتاليا ته ولاړ شي او وروسته د يو ديرشو كالو د بې وزلې څخه وروسته ۱۹۲۰م كال اپريل شلمه چې د ۱۳۳۹ هجرى شمسى د ثور د پنځمې نېټې سره سمون خورى د سويس په هيواد كې د سرطان ناروغۍ له كبله مړ شو او د هغه وصيت سره سم جنازه يې افغانستان ته وليږدول شو او په جلال اباد كې د امير شهيد په بڼ كې د خپل پلار ترڅنگ خاورو ته وسپارل شو.

د امان الله خان واک ته رسېدل:

د امير حبيب الله خان له قتل څخه وروسته امان الله خان په کابل کې نصر الله خان په جلال آباد کې خپل امارت اعلان کړ.

دا چې د کابل خزانۀ او اردو د امان الله خان په لاس کې و، نو نصر الله خان په يوه ليک کې امان الله خان ته د خپلې استعفا خبر ورکړ او بيعت يې هم ورته اعلان کړ، نو ځکه سردار عنايت الله او نور شهزاده گانو هم امان الله خان ته ځانونه تسليم کړل، دوی کابل ته ورغلل د امان الله خان لخوا ونيول شول. سردار عنايت الله خان چې بې گناه و او د امان الله خان باجه هم و هغه يې خوشې کړ خو نصر الله خان يې د ارگ په زندان کې چې جرثقيل نومېده واچاوه هغه کسان چې د امير حبيب الله خان په قتل متهم و، لکه شجاع الدوله او نور هغوی ته مهم پوستونه ورکړل شو، د خپل پلار د قاتلينو څخه نصر الله خان بندي عبدالاحد خان تبعيد او علي رضا خان اعدام شو خو اکثره مورخين وايي دغه افسر يې گناه و نصر الله خان د يو کال او درې مياشتې بند څخه وروسته مړ شو امان الله خان هغه ځوان عناصر چې د تعليم له پلوه مجهز و د کارونو په راس کې ودرېدل او امان الله خان د ازادۍ زمينه ورته برابره کړه.

د خپل پلار د مرگ په اوومه ورځ د فبروري په اته ويستمه افغان ولس ته د خپلواکۍ د اخيستلو لپاره يوه اعلاميه صادره کړه.

د خپلواکۍ اعلان او د خپلواکۍ جنگ:

امان الله خان د ملت په نامه لومړی وينا کې افغانستان آزاد او خپلواک اعلان کړ، د ۱۹۱۹ د مارچ په ۳ نيټه بریتانوی هند ويسرای لارډ چلمفورډ د خپل پلار شهادت او د خپلې پاچاهې خبر ورکړ، ورپسې په کابل کې د بریتانيې نماينده هند ته خبر ورکړ، چې امير داسې اعلان وکړ (زه خان او خپل هيواد له داخلي او خارجي اړخه پوره آزاد او خپلواک اعلانوم له دی وروسته به زما هيواد لکه د نړۍ نورو هيوادونو آزاد وی).

امان الله خان انگليسانو ته د افغانستان له ازادۍ څخه د يو ليک له لاری

څېر کې، هغوی يوه نيمه مياشتې وروسته ددی ليک ځواب راولېږل او د افغانستان له ازادۍ څخه يې انکار وکړ او انگريزانو د دريمې جگړې لپاره تيارۍ پيل کړې، يو ځل بيا افغانان تر خپلې ولکې لاندې راولي.

امان الله خان له روسيې، بخارا او نورو اروپايي هيوادونو سره سياسي اړيکې ټينگې کړې، له دی ټولو بدلونو څخه انگريزان ډير وارخطا شول او د بريد لپاره راواندې شول، جگړه په دريو محاذونو کې پيل شو، د ختيځ محاذ قومندان جنرال صالح محمد خان جنوبي محاذ جنرال محمد نادر خان د لويديځ يا کندهار محاذ مشري د عبدالقدوس خان په لاس و په دری واره محاذونو کې انگريزانو ماتې وخوړه، دوی له هغه دوه ځلې ماتې خوړو او ټيټې څخه عبرت وانخيست، په دی ځلې هم له ډيرو سختو مالي او پوځي زيانونو سره ماتې وخوړل او د افغانستان خپلواکي يې ومنل او د انگريزانو فوځي کلا (تل) فتحه شوه په راولپنډۍ کې د افغان حکومت او د انگريزانو ترمنځ د سولي تړون لاسليک شو دا چې د ۱۹۰۵ کال تړون پکې تاييد شوی و، افغاني قومندانان خوشحاله نه و، ځکه ددوی قربانې او سربندې له خاورو سره خاورې شوی او هماغه تړون يې يو ځل بيا تازه کړل، چې دا د امان الله خان لويه سهوه او اشتباه وه.

د امان الله خان اصلاحات او خدمتونه:

د امان الله خان لومړی فرهنگي کار د امان افغان خبرول و چې لومړی گڼه په ۱۹۱۹م کال د اپريل پ ۲۲ د عبدالهادي د اوي په مديريت خپره شوه د ۱۹۲۳م کال فبروري په ۲۹ په جلال آباد کې د ملت د ۸۷۲ نماينده گانو په گډون په لويه جرگه کې د افغانستان لومړی اساسی قانون تصويب شو او بيا د پغمان په لويه جرگه کې تاييد شو.

په اقتصادي برخه کې يې د صنايعو انکشاف ته پوره پام وکړ او په باندیني تجارت کې افغاني پيداوار د نړۍ مارکيتونو ته لاره ومونده. د کابل ښار څو چنده پراخه شوه د ولايتونو ترمنځ لاری او سړکونه له سره جوړ شول افغان

زده کوونکي د لوړو زده کړو لپاره بهرنیو هیوادونو ته ولېږل شول مگر د افغاني او اسلامي شعایرو پر خلاف یو شمیر نجونې هم د لوړو تحصیلاتو لپاره ترکیې، المان او فرانسې ته ولېږلې شوی.

امان الله خان له خپلې ښځې سره یو ځای د هیواد د پرمختیا په هیله د ۱۹۲۷م کال اروپا ته په سفر ولاړ، په ډیر تاسف باید ووايو، چې هر جمهور رئیس چې کوم هیواد ته ولاړ شي، له شپږو او یا لسو ورځو زیاتې نه تیروي مگر امان الله خان شپږ میاشتې ټول هیواد یې سرونو ته پرېښود، کله چې بیرته له سفره راستون شو، یو نوی فکر یې له ځانه سره راوړ، په یو لړ اقداماتو یې لاس پورې کړ، د دغه اصلاحاتو ځینې کارونه د اسلام سره په ټکر کې وې، چې په وړاندې یې ډیر ځنډونه پیدا شول.

د امانی دولت د ډنگیدو لاملونه:

میر غلام محمد غبار په خپل مسیر تاریخ کې لیکلی، چې امان الله خان د خپل حکومت په لومړیو کې ډیر اصلاحاتو او بدلونونه رامنځته کړ، هیواد یې له هر اړخه پر خپلو پښو ودراوه، مگر کله چې له اوږدمهاله سفر څخه راوگرځید، نو د پاچا په نظریاتو او فکرونو کې بشپړ بدلون راغلی و، یو سیکولر (له مذهب ازاد) او خپل سړی شخص ترې جوړ شوی و، کله چې له اروپا څخه هیواد ته راغی نو د خپلې ښځې له سر څخه یې پروتې لری کړ او په هیواد کې یې نوي قوانین او قیودات چې له اسلامي او افغانی ټولنې سره په ټکر کې و کینودل چې یو څو بیلگې یې په لاندې ډول دی.

۱: پر عامو خلکو د درېشې جبري اغوستل لازم کړ، چې د تطبیق لپاره یې په لارو کوڅو کې پولیس درولي و او پر سرغړونکو یې نقدی جریمه لازمی کړی و.

۲: د ښار پر لارو کوڅو کې لیکل شوی و، چې ښځې له چادریو سره له دی لاری نشي تیریدلای او د ښځو له سرونو په زوره چادریانې لری کولې.

۳: پاچا فرمان صادر کړ، چې له دی وروسته د اونۍ رختصی به د جمعی پر

ځای د شنبې په ورځ ورکول کیږی

۴: د افغاني او اسلامي دود او دستور خلاف په روغېر کې به لاس نه ورکول کیږی، بلکې یو بل ته به خولي له سره پورته کوی.

۵: پر عامو خلکو، بزگرانو او تجارانو مالیات زیات شول.

۶: وزیرانو، والیانو او قاضیانو بډی اخیستل پیل کړل.

۷: بل لامل یې په ۱۹۲۴م کال د ملا عبدالله چې په گود ملا مشهور و پاڅون دی.

۸: په ۱۹۲۸م کال د شینوارو د خلکو پاڅون چې سراج الامارت یې وسوځول.

۹: د سقاو د ځوی پاڅون چې پایله یې د امان الله خان د سقوط سبب وگرځید او بیرته اروپا ته وتښتید او هلته یې ژوند غوره کړ.

افغانستان در مسیر تاریخ، ۹۸۱ صفحه د غبار صیب لیکنه

۱۰: عطایي صیب لیکي: چې امان الله خان دیموکراسي ته ژمن و.

خلک د کورنیو چارو له او معارف له وزیر څخه ډیر تنگ و، یو ځل د لویې جرگې یو غړي مولوي عبدالواسع امان الله خان ته وویل: خلک د معارف او کورنیو چارو له وزیرانو ډیر شکایت لري، باید پلټنه او تحقیق ترې وشي، امان الله خان پرته له دې چې په سره سپینه ځواب ورکړي، په ډیر غرور، تکبر او تمسخر یې وویل: دا زما وزیران دي او ماته مسؤل دي نه تاسې ته!!

د هیواد په سطحه یو پاچا ته هیڅکله نه ښایي چې داسې ځواب ورکړي او ولس له ځانه سره مخالف کړي،

امان الله خان غوښتنه، چې خپل ولس د اروپا له کلتور او فکر سره برابر وروزي، مگر دا کار یې په خلکو کې نفرت او مخالفت زیات کړ.

نو هماغه و، چې د امان الله خان حکومت له سقوط سره مخ شو.

د عنايت الله خان واكمنی

۱۴ جنوري ۱۹۲۹م - ۱۸ جنوري ۱۹۲۹م

عنايت الله خان دامير حبيب الله خان مشر زوی او دامير عبدالرحمان خان لمسی دی د عنايت الله خان مور د محمد شاه غلجی لور وه کله چې په ۱۹۰۱م کال د هند وایسرای حبيب الله خان ته بلنه ورکړه چې هندوستان ته سفر وکړی حبيب الله خان خپل زوی عنايت الله خان د يو پلاوی په مشرۍ هندوستان او بيا انگلستان ته وليږه حبيب الله خان عنايت الله خان ته ویلي و چې کوم تړون به انگریزانو سره نه لاسلیک کوی کله چې حبيب الله خان د لغمان په کله گوش کې ووژل شو عنايت الله خان که څه هم مشر او وليعهد و خو ځان یې پاچا اعلان نه کړ په کابل کې د کشر ورور امان الله خان سلطنت ومانه کله چې امان الله خان له کابل څخه ووت عنايت الله خان یې د پاچا په توګه اعلان کړ، چګړه دوام درلود حبيب الله کلکاني کابل ته نژدی شوی و، عنايت الله یو پلاوی د محمدصادق مجددی او محمد عثمان په مشرۍ حبيب الله [بچه سقاو] ته د سولې لپاره ورواستاوه دغه پلاوی د بچه سقاو پر ځای اول پوځیانو ته ورغلل د امان الله خان د استعفی او د عنايت الله خان د

پاچا کیدو څخه هغوی خبر کړل بیا بچه سقاو ته لارل او د بیعت خبره یې یاده کړه په دی مجلس کې محمد حسین د کلکاني د دفاع وزیر هم ناست و، هغه چیغه کړه چې مونږ خپل امیر بچه سقاو سره بیعت کوو عنايت الله خان چې کله خبر شو چې خلک بچه سقاو سره بیعت وکړ نو بچه سقاو ته یې خبر واستاوه چې که چیرې ته ماته دانګلیس په الوتکه کې تر پېښوره د تلو اجازه راکوی او د ارګ د خلکو د مصونیت ژمنه راکړی نو زه د سلطنت څخه لاس اخلم بچه سقاو هم ومنل عنايت الله خان په الوتکه کې پېښور ته ولاړ د ریل ګاډی په واسطه چمن ته ولاړ بیا کندهار کې امان الله خان سره یو ځای شو دده څلور ورځني سلطنت پای ته ورسیده تهران کې یې استوګنه غوره کړه په ۱۲ اګست ۱۹۴۹م کال په تهران کې وفات شو، جنازه یې جلال آباد ته د خپل ورور او پلار خوا کې نږدې خاورو ته وسپارل شو.

حبیب الله خان بچه سقاو

۱۹۲۹ ميلادي جنوري ۱۷

نه تر اکتوبر، جدي (۱۳۰۷-هـ/میزان ۱۳۰۸)

د امان الله خان تر سقوط وروسته يې ورور عنايت الله خان په پاچاهۍ ټاکل شوی و، درې ورځې يې مقاومت ونه کړای شو او حبیب الله کلکاني مشهور په بچه سقاو د امين الله سقاو زوی د کابل په لور راو خوځیده کابل يې ونيوه او عنايت الله خان تېښتې ته مجبور شو.

کله چې دی د امير په توگه اعلان شو د خپلو مخالفينو په خپلو پيل وکړ لکه حيات الله خان او کبير خان د امان الله خان ورپرونه او دوه يې کاکاگان امين الله او محمد عمر د بچه سقاو لخوا ونيول شول او د دوی دارايي او شته ضبط شول.

حبیب الله خان د ماليو له کمښت او پوځ ته د زياتو پيسو پر ورکړې سره هڅه کوله چې د عوامو ننګه تر لاسه کړي او په دې ډول خپل قدرت ټينګ کړي مگر حبیب الله د خپل قدرت د پايښت په خاطر ډېر ژر زياتو ماليو وضع کولو ته اړ شو او په زوره يې د خپلو دښمنانو او د هغوی له کورنيو او د شتمنو او سوداګرو څخه په غير اسلامي او ناروا طريقو سره د پيسو اخيستو ته لاس واچوه.

حبیب الله بچه سقاو بهرنيانو ته امر وکړ چې افغانستان څخه ووځي نو انګريزانو په دوه مياشتو کې ۵۸۲ تنه د (۸۲) الوتکو په يو ځانګړي هوايي

پروګرام کې انتقال کړل شورويانو هم د روسي اتباعو په ويستلو پيل وکړ. حبیب الله ته کله چې د افغانستان پلازميه په لاس ورغله نو د شان او دولت خاوند شو.

کله چې ارګ يې ونيوه نو زيات افغاني بانک نوټونه او خورا زياتې وسلې او مهمات لاسته ورغلل خو حبیب الله بچه سقاو ټولې پيسې په لږ وخت کې مصرف کړې بانکونه تش شول مکتبونه وټرل شول صنعتي فابريکې سقوط وکړ تر څو د خلکو د پاڅون سبب شول.

حبیب الله خپله له تعليم او سواده خالي سړي و، ښاري ژوند سره دومره بلدتيا نه درلوده، واک ته له رسيدو سره سم يې پر خلکو زور زياتې او ظلم پيل کړو او له دې چاپيره او لاس لاندې خلک له ده ډير مضر او شريه خلک و، نو ځکه يې ډير ژر حکومت سقوط وکړ.

د بچه سقاو د راپرځولو پيل:

هغو کسانو چې د امان الله خان لپاره يې د افغانستان تخت غوښته د بچه سقاو د لمنځه وړلو وروستې هلې ځلې پيل کړې، غلام نبي څرخي چې د مسکو سفير و، په شمالي ولايتونو کې د امان الله خان د مرستې لپاره را وړاندې شو، په ۱۹۲۹ ميلادي کال د اپريل په ديرشمه د مزار شريف ښار يې ونيوه په همدې وخت کې يې شجاع الدوله چې په لندن کې افغان سفير و هم شمالي ولاياتو ته راوړسيد، جګړې دوام درلود خو د بچه سقاو د ماتې اصلي علت د ده بې کفايته اداره وه چې په دوه ډلو ویشل شوی و.

يو يې د جنگ وزير سيد حسين چې پر حالاتو کنټرول درلود او بچه سقاو غوندې ظالم شخص و، دويمې ډلې مشري عطاء الحق د بهرنيو چارو وزير او د دې ورور شيرخان چې د دربار وزير وکوله.

همدې وخت کې نادر خان هم له فرانسې څخه راوړسيد البته نادر خان نه امان الله هم يو ځل غوښته کړې وه، چې په الوتکه کې کابل ته راشي خو نادر خان يوه بهانه وکړه او رانغې مګر يوازې په خپله ګټه جنوبي قبایلي سيمو ته

ولاي، حبيب الله هم په کابل کې د ده د کور هر څه ضبط کړل. نادر خان د شينو او نورو قبایلو څخه غوښتنه وکړه، چې د حبيب الله بچه سقاو په مقابل کې چې يو ظالم شخص دی زما ملگري شي او په همدې وخت کې حبيب الله بچه سقاو ته هم يو خط وليږه او د ورور خطاب يې ورته وکړ او د قدرت څخه د لرې کېدو غوښتنه يې ترې وکړه مگر حبيب الله خان د نادر خان د وژلو لپاره انعام ټاکلې و، لنډه دا چې د افغانستان په گوډ گوډ کې د بچه سقاو د پرځولو پاڅونونه او عملي جگړې پيل شوې، د حبيب الله بچه سقاو پلويان په تېښته شول، په جلال اباد کې ولس د هاشم خان سره يو ځای د حبيب الله په ضد جگړه شروع کړه، بچه سقاو جلال اباد کې په جگړه مصروف و، چې کندهار د اخکزيو لخوا کلایند شو کله چې حبيب الله کابل ته راوړسید شاه ولي خان هم د وزيرې قبایلو په ملاتړ د ښار پر څنډو راښکاره شو، په ۱۹۲۹ ميلادي کال د اکتوبر په ۱۳ ارگ ونيوه او دوه ورځې وروسته نادر خان د افغانستان د نوي پاچا په توگه پرتخت کيناست او سقاويان څه وټټيدل او څه اعدام شول.

بالاخره په همدې کال حبيب الله سقاو د خپلو ملگرو سره ووژل شو او د کلوله پشې په تپه کې خاورو ته وسپارل شو، ترڅو په ۱۳۹۵/۲/۱۱ چې د ۲۰۱۲/۷/۲۹ م سره برابر دی د پنجشنبې په ورځ د حبيب الله کلکاني او د هغه د (۱۷) تنه ملگرو جسدونه د کلکاني د پلويانو لخوا له کلوله پشې څخه په ډېر شور سره پورته شو او د شهرارا مانۍ ته يوړل شو، او د جنرال دوستم او کلکاني پلويانو ترمنځ نښته رامنځته شوه، ۵ تنه پکې ټپيان شول، بالاخره د مذاکراتو په نتيجه کې روغه وشوه، بچه سقاو د خپلو ملگرو سره شهرارا مانۍ کې خاورو ته وسپارل شو.

د امير محمد نادر خان واکمني

(۱۹۲۹-۱۹۳۳ ز.)

(۱۳۰۸-۱۳۱۲ ل.)

محمد نادر شاه د محمد يوسف زوی د سردار يحيی خان لمسی او د سردار سلطان محمد خان طلائی کيوسی و چې سلطان محمد خان د امير دوست احمد خان ورور او سردار پاينده محمد خان زوی و

په کال (۱۹۲۹ ز.) کې نادر خان او د هغه وروڼه يوه فعاله کورنۍ وه، امان الله خان تر دغه وخته پورې د کندهار د خلکو په غوښتنه هڅه کوله که وکولای شي بېرته امنیت ټينګ کړي مگر کله چې د نادر خان له راتګ څخه وروسته باره چينار کې خبر خپور شو نو تر يوه وخت نه پوهېده چې نادر خان د ځان لپاره لگيا دی، همدا چې په دې خبره پوه شو نو ويې ويل تر اوسه خو يواځې د سقاو د زوی خبره وه، اوس د نادر خان وروڼه او کورنۍ يې او د حضرت مجددې کورنۍ هم راپاڅېدل.

د يوې لنډې وينا په ترڅ کې يې وويل: زه نه غواړم د ځان لپاره د افغانستان خلک لکه د پخوانيو پاچاهانو او شهزاده گانو غوندې ووژنم، ما افغانستان خپلو موافقو او مخالفو ته پرېښوده، د افغانستان خلک دې په خپله فکر او فيصله وکړي زما هيله د افغانستان خپلواکي او پرمختګ دی کله چې نادر خان په (۱۹۲۹ ز.) کې د اکتوبر په ۱۹ بادشاه شو، افریدو او نورو پښتنو پر پېښور چې د انگریزانو په لاس کې وو حمله وکړه نادر خان له انگریزانو سره د پخواني تړون تصدیق وکړ او دغه راز يې له شوروي اتحاد سره د بې طرفي او تجاوز نه کولو تړون لاسليک کړ، چې له دواړو خواو يې

خپل خطر ټول کړ، مگر د نادر خان راتگ په لاندې دلیلونو د بادشاه په توگه د خلکو خوښ نه و.

۱. دا چې نادر په هند کې د هغې ځای ملي مبارزينو ته څرگندوله چې زه امان الله خان بېرته د بادشاه په توگه ساتم يوازې غواړم چې دغه اورمې کړم.

۲. دا چې دی د سلطان محمد خان طلايي له اولادې څخه و.

۳. دا چې نادر خان په دې هم پېژندل شوی و چې هرومرو د امير حبيب الله په قتل کې د ده لاس و.

۴. له امان الله سره د ده اختلاف څه نور مسايل هم د امير حبيب الله په دربار کې د ده په باب موجود وو.

خلکو سره (د نادر خان) د جنوبي محاذ د قومندان په حيث يوه ښه خاطره موجوده وه که ده واقعاً د يو سپاهي په حيث د امان الله لپاره د مخه فدا کاري کړې وای، د خلکو انتظار هم دا و، د ده نوم او حيثيت به ډېر لوړ و.

کله چې نادر خان پاچا شو، د ده يو لړ وژني او د امان الله خان د پلويانو رټل او يوه سخته جاسوسي درلودل دي، د يو ظالم په توگه معرفي کړي په خلکو کې دا خبره خپره وه، چې نادر خان ظالم سړی دی، بيا هم تر نادر افشار ښه سړی دی او تر هغه ظالم نه دی. د نادر خان د راتگ سره يوه ويړه پيدا شوه د امان الله خان پر ضد يې شخصاً تبليغات کول او مطبوعات يې تر خپل کنټرول لاندې ونيول.

نادر خان هوښيار او ځيرک سړی و، مگر هدفونه يې محدود او شخصي و، ده د انگليس، هند او روسيې له خوا خان يې غمه کړ، داسې چې د پښتنو له غزاگانو سره يې همدري ونه کړه او د روسانو په گټه يې ابراهيم بيگ چې د روسي مخالف او د مرکزي اسيا د مسلمانانو يو مبارزو، د افغانستان څخه وشاره او داخلي مخالفين يې چې زياتره روشنفره خلک و، وځپل، خپل مخالفين يې يې له محاکمې اعدام کړل.

په ملي تاريخ کې نادر خان يو ظالم، بد قو له او خپل سړی سړی پېژندل شوی مگر دا چې د غوايي د کودتا وروسته ريژيمونو او په پېښور کې د تنظيمونو

مشرانو څه کارنامې وکړې نادر خان او هاشم خان د ظلمونو خاطرې يې پرې مينځلي.

اداري تشکيلات:

يو له هغه مهمو کارونو څخه چې محمد نادر خان د امنيت، اقتصاد، فرهنگ او نورو پرمختياوو لپاره د بنسټيز اهميت ورکاوه د هغه د بنسټيزو تشکيلاتو مسئله وه.

په لومړيو کې شمال او جنوب، ختيځ او لويديځ او مرکزي برخې په رياستي تنظيمونو تقسيم کړ او هغو ته يې ډېر مجرب او پوه خلک مقرر کړل.

په ۱۹۳۰ ل کې چې تازه يې کابل نيولې و خپل ډېر فعال ملگری محمد گل خان مومند کندهار ته د تنظيمه رئيس په توگه مقرر کړ.

په ۱۹۳۱ز کې يې خواجه هدايت الله چې د هزاره گانو سره يې د عقيدې اشتراک درلوده هزاره جات ته د تنظيمه رئيس په حيث مقرر کړ خو هغه په اخلاص کارونه کول، څرنگه چې شمالي ولايتونو خاصه پاملرنه غوښته نو محمد گل خان مومند چې وزير داخله هم و همدا مهال يې د شمالي سردارانو د روزنې لپاره هغوی ته هم لوی اداري اختيارات ورکول، لکه: سردار محمد داود خان چې د مشرقي رئيس تنظيمه کړ.

همدارنگه خپل ډېر تجربه کار مامورين يې په دندو وگمارل مثلاً عبدالاحد خان رئيس شوراى د فراه او چخانسور رئيس تنظيمه کړ.

دغو کسانو تر هر څه وړاندې د امنيت ساتل زيات په پام کې ونيول صدر اعظم محمد هاشم خان هر والي او حاکم اعلى او د ټولو په سر کې د مخابراتو وزير سخت متوجه کاوه، چې تېلفون بايد فعال اوسي صدر اعظم ته هېڅکله داسې نه پېښېده چې د هرات والي او اعلى حاکم څخه دغه دقيق گزارش وانخلي او وېده دې شي همدارنگه ټول واليان او اعلى حاکمان موظف وو چې د خپلو مسؤلو کار کوونکو گزارش هره ورځ تر رخصتۍ وروسته واخلې او بيا د صدر اعظم گزارش پرې جوړ کړي.

د محمد نادر شاه ناخاپي قتل:

محمد نادر شاه د خپلې ټولې محتاطۍ ورځې سره د يو شمېر انتقامي احساساتو قرباني شو.

محمد نادر شاه په ظاهره ډېر آرام او خاموشه سړی و نه يې ډېرې خبرې کولې. نه يې پر قرار ويناوې اورولې، خو په دننه کې سخت انتقام اخيستونکې سړی و، دا بيله خبره ده چې هونبیار او مدير سړی و او وطن ته هم دغسې جدي سړی پکار و مگر په ځينو مواردو کې يې خپل قهر هېڅ زغملې نشو او لکه کبچه مار په خپل دښمن به يې حمله کوله، همدا راز د څرخي غلام نبي خان وژل هم يو انتقام جويا نه حرکت و کېدای شي چې د دغه کورنۍ يې له ځانه راضي ساتلی وای همدا و چې په ۱۹۳۳ ز کال د نومبر په اتم عبدالخالق نومی د نجات د لېسې محصل محمد نادر شاه د توفانچې په مرمۍ مړ کړ. د غلام نبي څرخي طرفداران وايي عبدالخالق د څرخي له پلويانو څخه و، خو د محمد نادر شاه طرفداران وايي عبدالخالق د غلام نبي څرخي د کورنۍ مسئله وه، په هر صورت عبدالخالق او د هغه ټول کورنۍ اعدام شول محمد نادر شا ووژل شو او د هغه پر ځای د هغه ځوی محمد ظاهر شاه د افغانستان پاچا شو.

د يادونې وړ ده چې نادر خان مخکني تړونونه تائيد کړي.

محمد ظاهر شاه

محمد ظاهر شاه په ۱۹۱۴ ميلادی کال کې زيږيدلی دی په ۱۹۳۳ کال وروسته له هغې پاچا شو چې پلار يې محمد نادر شاه له څلور کلن حکومت وروسته د يوه زده کوونکي لخوا چې عبدالخالق نومیده ووژل شو، نادر شاه د افغانستان د استقلال د جگړې ستر قومندان و او د خلکو په زړونو کې ځای درلود او په کابل کې د حبيب الله کلکانی د حکومت له پرځولو وروسته پاچا شو، د نادر خان ورونو محمد هاشم خان او شاه محمود خان چې نه يې غوښتل د نادر شاه له مرگه وروسته افغانستان کې د قدرت په سر کومه لانجه رامنځته شي نو محمد ظاهر شاه چې ۱۹ کلن ځوان ارام کرکتر د ښه خوی خاوند و، د پاچا په توگه اعلان کړ او د حکومت چارې يې ورته وسپارلې د پاچاهۍ له پيل نه تر ډيری مودی پوری ظاهر شاه يواځې په نوم پاچا و او د حکومت چارې دده دواړو تړونو پر مخ بيولې تاريخ پوهان او سياستوال د ظاهر شاه دوره يوه سوله ييزه او له جنگ او جگړو خالی دوره بولي، خو زه فکر کوم دغه دوره ځکه ارامه دوره وه چې پاکستان د نړۍ په نقشه کې وجود نه درلود او کله چې پاکستان د يو هيواد په توگه زمونږ د گران هيواد په خوا کې رامنځته شول په پښو ولاړ نه و او دا توان يې نه درلود چې افغانستان کې د جنگ او جگړو اور بل وساتي خو ښه به دا وای چې ظاهر شاه حکومت داسې حلقې پاکستان کې جوړې کړې وای لکه چې اوس پاکستان په افغانستان کې لری او هغه يې تر خپل کنترول لاندې

ساتلای وای، په هر صورت د نوموړی سیاسي مخالفین بیا دی خپل سلطنت کې په نه کار کولو او هیواد ته د بنسټیز خدمت په نه کولو تورنوی ډیر خلک وایې چې ظاهر شاه په خپله څلوېښت کلنه دوره کې هېڅ داسې کار ونه کړ، چې دایمی هوساینې او پرمختګ لامل وګرځي، خو بیا هم ظاهر شاه پاچا شو خپل تره محمد هاشم خان بیا د صدراعظم په توګه وټاکه نوموړی ۱۹۳۹م ۱۹۴۵ میلادی کال په دویمه نړیواله جګړه کې د افغانستان بې طرفی ۱۹۴۱م کال د یوې جرګې په ترڅ کې اعلان کړ.

دا چې په دویمه نړیواله جګړه کې افغانستان، عراق، ترکیه او ایران ته خطر ونه موجه و، نو دوي تصمیم ونيوه، چې باید خپلو کې سره یو ځای شي او د تهران په سعدآباد مانی کې څلور واړو هیوادونه غونډه وکړه، په دې غونډه کې دا فیصله وشوه، چې که موږ له بهر نه کوم تهدید سره مخامخ شو، نو یو له بل سره به مرسته کوو.

په ۱۹۴۲میلادی کال له لومړي نړیوالې جګړې وروسته محمد هاشم خان استعفاء ورکړه او پر ځای یې شاه محمود د صدراعظم په توګه وټاکه.

شاه محمود له فکر نه یو دیموکرات سړی و او دیموکراسۍ ته یې دومره هلې ځلې وکړې، چې د دیموکراسۍ پلار ورته ویل کیده، مګر د ځینو تیروتنو له امله یې مخې ځنډونه پیدا شول او د دیموکراسۍ د پلار سړي ورته وپرسیدلې او ددې په تطبیق کې ناکامه شو.

افغانستان د خپل ستراتیژیک موقعیت له امله د یو خپلواک هیواد په توګه د نړیوالو پاملرنه ځانته راوړوله، له ټولو وړاندې المان او ایټالیا د مرستو لپاره خپل مغرضانه لاسونه وغځول.

نوموړی واکمن وکولای شو، د امریکا مرستې هم راجلب کړي لکه د کندهار هوایی ډګر جوړول د هلمند د وادی پراختیا او نور...

په ۱۹۴۷م د دسمبر په شلمه افغانستان د پاکستان د جوړیدو پر خلاف ملګرو ملتونو کې منفي رایه ورکړه په ۱۹۴۲م کال افغانستان د ملګرو ملتونو مهم غړی هیواد شو، په کال ۱۹۷۴م د افغانستان لپاره نوی اساسی

قانون جوړ شو، د دغه قانون د خپرولو وروسته په هیواد کې د بیان او ګوندونو د جوړولو آزادي منځته راغله او د پخوانی نظام څیره یې بدله کړه په ټولیزه توګه په مودرنیز تابه باور درلود او سیاسي، اقتصادي او تعلیمي نظام یې هم په همدې توګه جوړ کړ، د ښځو او انجونو د آزادي په اړه آزاد نظر درلود او هغوی ته یې تر ډیره آزادي ورکړې وه د ظاهر شاه پاچاهي تر ۱۹۷۳ میلادی کال او ۱۳۵۲ لمریز کالو پورې دوام وکړ او په داسې حال کې چې ده په ایټالیا کې د خپلې سترګې درملنه کاوه چې د خپل سکه تره ځوی سردار داود خان لخوا پری کودتا وشوه او له واکه لرې کړای شو ظاهر شاه د دی کودتا پر وړاندې هېڅ غبرګون ونښوده او و یې ویل چې له پاچاهي ستړی دی او غواړي استراحت وکړي او وویل چې دی د هیواد او خپل غیرتي اولس ارامی غواړي او ده ته واک او ځوکی مهمه نه ده. د سردار داود خان کودتا په افغانستان کې شاهي نظام ته د پای ټکي کېښود او د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د جمهوریت دوره پیل شوه چې سمدستي ورپسې د افغانانو د ستونزو او کړاونو پړاو پیل او لا تر اوسه دوام لري اوس زمونږ گران هیواد د ګاونډیانو د تولیداتو لپاره د یو مارکیټ حیثیت لري او دوی تل کوښښ کوي چې د دوی دا مارکیټ خپل تولیدات ونه لري او د ګاونډیانو پر تولیداتو متکي وی خو الله تعالی دی وکړي چې د دوی دا هیلې د خاورو سره خاوری شی او زمونږ گران هیواد خپلو سیالانو سره په سیاسي، اقتصادي او ټولنیز لحاظ سیال شي او په خپلو پښو ودریږي بالاخره د بن د موافقې نه وروسته اعلحضرت ظاهر شاه کابل ته راغی، د ملت د بابا لقب ورته ورکړل شو، د حامد کرزي د واکمنۍ پرمهال په کال (۱۳۸۸) هـ، ل د زمري په لومړي نېټه د (۸۸) کالو په عمر وفات شو او په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

څلورم فصل

سردار محمد داود خان

(۱۹۷۳-۱۹۸۷ ز.) (۱۳۵۲-۱۳۵۷ ل.)

سردار محمد داود خان د محمد عزيز خان زوی په ۱۹۰۹ م کال په کابل کې زيږيدلې په ۱۹۳۳ م کال د محمد ظاهر شاه د خور ميرمن زينب سره واده وکړ چې د اوو پيچانو څښتن شو، څلور لوی او درې زامن او په ۱۹۷۳ م کال د جولای په ۱۷ چي د ۱۳۵۲ هجري کال د سرطان په ۲۲ يوه کودتا وکړه او د ظاهرشاه د پاچاهۍ کمبله يې ټوله او جمهوريت يې اعلان کړ د داود خان په وخت دی کودتا ته د سرطان ۲۲ انقلاب نوم ورکول شوی وو او داود هم ددی انقلاب د رهبر په نامه يادېږي داود خان په هيواد مين شخص و پاچا محمد ظاهر شاه چې د ايټاليا د ناپل په ښار کې په استراحت اخته و په کابل کې د خپل تخت د چپه کېدو څخه خبر شو نو سم دستي روم ته وخوځېد.

په روم کې نوراحمد اعتمادي يې سفير و، هغه مشوره ورکړه چې نور له پاچاهي تېر شي او کابل ته خپله استعفا ورولبږي، خو د پاچاهۍ کورني غړي ازار ونه ويني ظاهر شاه هم تقريباً يو مياشت د کودتا وروسته يعنې ۱۳۵۲ ل د اسد په مياشت کې خپله استعفا ورکړه د دې استعفا په رسيدو

ملکه حميرا، شهزاده احمد شاه او د پاچاهي کورنۍ نور غړي چې په کودتا کې بنديان شوي و ازاد او هغوی هم ايټاليا ته ولاړل افغانستان د امريکا او روسيې ترمنځ د سيالۍ ډگر وگرځيد، روسيې لا د ظاهر شاه په وخت کې خپلې ريښې په افغانستان کې زغلولې وې، چې لومړی سربې د داود خان په وخت کې راپورته او پر هغه يې کودتا وکړ او حکومت يې ټنگ کړ.

دواړو پخپل وار پر زوريدلي افغانستان خپل شوم پلانونه پلي کړل او يرغلونه يې پرې وکړل، چې زخونه يې لاتر اوسه روغ شوي نه دي. د ميراکبرخيبر ناحقه قتل چې داود خان پرې متهم شو د خيبر په جنازه او فاتحه کې د دولت پر ضد جنايت کارانه شعارونه ورکول محمد داود خان يې سخت عصبي کړ او داود خان چې کله د روسيې په سفر کې و، نو د روسيې له پاچا سره په خبرو اترو کې مخالف شو او خفه بېرته افغانستان ته راغی.

په خاصه توگه په ده راتولو ځايينو او بې عقلو همکارانو لخوا د ده تحريکول چې د خلق او پرچم رهبران ونيسي او د (کې، جي، بي) پلان کاميابي ته ورسوي چې داود او جمهوريت ته يې سقوط ورکړي د اپريل په (۲۵) مه شپه د کابل راډيو اعلان وکړ چې د ځايينو عناصر اووه کسه په دې شهرت ونيول شول.

نورمحمد ترکي، بېرک کارمل، ډاکتر شاه ولي، دستگير (پنجشيري) شرعي (جوزجاني) ضمير (صافي)، حفيظ الله (امين) (چې پر سبا ونيول شو) پردې کسانو د وطن پر وړاندې د خيانت تور لگول شوی و.

دوی په زندان کې واچول شول او په بله ورځ د هېواد په مرکز او ولايتو کې جشنونه ونيول شول چې وطن د کمونسټو ځاينانو څخه پاک شو او دا شعارونه شوروي اورېدل خو پلان يې د تطبيق په حال کې و.

د اپريل په اوويشتمه ورځ سبا وختي، د حفيظ الله (امين) په اطلاع د (۱۴) او (۱۵) زغره لرونکي قوتونو له خوا داود خان په مقر ارگ حمله وشوه، لومړنی ټانگ د اسلم وطن جار و چې پراگ او وزارت دفاع يې فيرونه وکړل

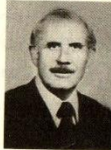
داود خان په دغه وخت کې د کابينې غونډه راغونښتې وه چې د نيول شوي کسانو په اړه تصميم ونيسي، البته د دوی لپاره اعدام په نظر کې نيول شوی و، د زغره لرونکي قواوې پر ښار حمله وکړه خو ډېر زور يې پر ارگ و او محمد داود خان کابينه رخصت کړه او خپلې کورنۍ سره په زيرخانه کې کيناسته.

وزير دفاع رسولي او د ده لوی درستيز عبدالعزيز له صحنې څخه وتښتېدل او د قرغيي فرقي ته ولاړل چې هغوي راوبولي خو هلته هم وضعه بدله وه تر څو ريشخورت ته راوځوځېد بيا په لاره کې ونيول شول او ووژل شول. ماسپنين هوايي قواوو په ميگ جت الوتکو پر ارگ حمله وکړه او ارگ يې سخت بمبار کړ، البته د دې وېرې نه په اردو کې د شوروي (۳۰۰) کسان په دې پېښو کې د لويې لاس خاوندان وو، مازيگر قيام کوونکي زندان ته ورغلل او رهبران يې راوويستل او د راډيو تالار ته يې راوستل ماښام د راډيو څخه داود خان د سقوط اعلان وشو او سبا داود خان د خپلې کورنۍ ۱۷ غړو سره ووژل شو (۱۳۵۷ل د ثور په ۷) او په دې توگه د داود خان جمهوريت سقوط وکړ او يوه نوې خطرناکه دوره پيل شوه.

کمونيزم په افغانستان کې هغه نادودې او ظلمونه وکړل، چې تاريخ يې په ليکلو شرمېږي او په افغانستان کې د قطبي خرسانو په رهبري د جهالت او بربريت يو نوی او توره دوره پيل شوه.

د داود خان له مرگ نه وروسته چې کومه بدبختی په هيواد کې روانه ده ددی ټولو بدبختيو مسؤل همدا د داود خان قاتلين دی، چې ددی دوری نه زموږ د هيواد دښمنانو ښه استفاده وکړه او افغانان يې په يو او بل نوم په جگړو اخته کړل تردې چې قومي او ژبنی استفاده هم ترې وشو، لنډه دا چې زموږ هيواد ډير وروسته پاتې شو دغه ۱۳۵۷. ۱۳۹۵ همدا اوس اته ديرش کاله جگړې زموږ هيواد بنيادی تاوانونه وليد الله تعالی دی وکړی چې د يو اسلامي او خپلواک حکومت له راتلو سره اقتصادی پلانونه پلي شي او زموږ هيواد په يو توليدي او اقتصادی هيواد بدل شي.

د نور محمد تره کي ژوند مخکې له واکمنۍ څخه

(۱۹۷۸-۱۹۷۹)

نور محمد ترکي د نظر محمد زوی د غزني ولايت د ناوی ولسوالۍ په سره کلي کې په ۱۹۱۷م کال زيږيدلی دی دا هغه کال و چې شوروی اتحاد کې د لينن په مشرۍ د اکتوبر انقلاب سرته ورسيد نو تره کي هم په ډير افتخار وويل زما د پيدايښت کال د (لوی انقلاب) کال سره برابر دی د نور محمد تره کي پلار يو شپون و هغه رمی درلو دی او وړيو د خرڅلاو کار او بار يې کاوه

د نور محمد تره کي پلار د کندهار د تجارانو سره اشنا و او له توخيو سره ملگرتوب درلوده

نور محمد تره کي په ۱۲ کلنۍ کې ښونځي کې شامل شو تر دوهم ټولگي يې ښوونځی ولوسته وروسته له خپل پلار سره کندهار ته ولاړ هلته د غلجيانو د يوه مخور موسی خان سره وليد او پلار ته يې وويل چې دی ماته وسپاره موسی خان دی د هند د ممبيی ښار ته وليږه چې هلته د افغانستان شرکت يوه خانگه وه ده په هند کې د شپې لېسه تر لسم ټولگي پورې ولوسته له دی سره سره يې څه نا څه انگليسي او اردو هم زده کړه کله چې افغانستان ته راغی ۱۲ ټولگي يې په کندهار کې ولوسته له دي وروسته په ۱۹۳۷ ميلادی کال د عبدالمجيد زابلي لخوا د تجارت په وزارت کې د قلم مخصوص مدير وټاکل شو.

تره کی له هغه وروسته د باختر مستقل مطبوعاتي آژانس سره کار شروع کړ بیا په کابل راډیو کې مامور شو تره کی په دی وخت کې یو اثر د (بنگ مسافری) په نوم ولیکل چې په روسي ژبه وژباړل شو او د روسیې سفارت له لوری ورته جایزه ورکړ شوه

دا د تره کی او روسیې سفارت تر منځ لومړنۍ اړیکې وی تره کی د شاه محمود خان د صدارت په دوران کی په ۱۳۲۲ هجری شمسی کال د وینښ څلمیانو گوند کې شامل شو چې گوند رئیس گل پاچا الفت وټاکل شو او ځینې غړي یې عبارت و: عبدالروف بینوا، فیض محمدا نگار، غلام حسین صافی، عبدالشکور رشاد، قاضی بهرام خان، اقا محمد کرزی، موسی شفیق، غلام محمد پوپل او نور

تره کی د شاه محمود خان د صدارت په وروستیو کلونو کې په ۱۹۵۳ م کال په امریکا کې مطبوعاتي آتشه مقرر کړای شو تره کی په واشنگتن پوست کې د افغان حکومت پر ضد ځینې لیکنې خپری کړی او د حکومت ضد موقف یې غوره کړ چې له دې امله یې داود خان دی کابل ته راوغوښت

تره کی کابل ته په رارسیدلو د یو دا رالترجمی بنسټ کیښود او د نور دار الترجمه په نوم یې ونوماوه تره کی د ببرک کارمل او نورو ملگرو په مرسته په ۱۹۲۵ میلادی کال د جنوری د میاشتې په لومړۍ نیټه (۱۱ جدی ۱۳۴۳ هجری شمسی) په خپل کور کې په پټه توگه د خلق دیموکراتیک گوند بنسټ کیښود تره کی د حزب عمومي منشي او ببرک کارمل یې دوهم منشي و ټاکل شو

د ۱۹۷۷ م کال په جون کې خلق او پرچم بیرته سره یو ځای شول تره کی په ۱۳۴۵ هجری شمسی کال د غزني د مقر له ولسوالۍ ځان پارلماني انتخاباتو ته کاندید کړ خو ماته یې وخوړه

د نور محمد تر کی واک ته رسیدل او د اووم نور کودتا:

په ۱۹۷۸ م د اپریل په ۲۷ چې د ۱۳۵۷ د ثور د ۷ سره برابره وه پر داود خان کودتا وشوه چې دغه کودتا کې شوروی اتحاد په مستقیمه توگه لاس درلود

دغه کودتا دوه عمده عوامل درلودل

۱. جمهور رئیس محمد داود خان د خپل حکومت په وروستیو کلو کې له پاکستان سره مناسبات نرم کړل له ایران سره یې نژدی اړیکې قايم کړل مصر، سعودی عربستان او کویت ته سفرونه وکړل د امریکا جمهور ریس جیمی کارتر په بلنه ۱۹۷۸ م کال امریکا ته هم سفر وکړ د داود خان دا حرکات شوروی اتحاد په تشویش کړل د داود خان د حکومت د لمنځه وړلو پلان یې عملي کړ.

۲. ۱۹۷۸ م کال د اپریل په ۱۷ میر اکبر خیبر د نامعلومو افرادو لخوا ووژل شو چې همدا کار په افغانستان کې د سترو پېښو لامل وگرځیده کمونستانو دا قتل د داود خان له لوری وبله نو ځکه یې د هغه پر ضد په مظاهرو لاس پوری کړ داود خان ددی پر ځای چې له نرمې کار واخلې په قهر شو کمونستي مشران (نورمحمد تره کی، ببرک کارمل، ډاکترشاه ولی، دستگیر پنجشیری، عبدالکریم شرعی جوزجانی، ضمیر ساپی او حفیظ الله امین) ونیول شو ۲۵ اپریل ۱۹۷۸ م کال خو امین تر بندی کیدلو مخکې ۱۴ او ۱۵ زره داری قوی ته اطلاع ورکړی وه چې په ارگ حمله وکړی ۱۴ او ۱۵ زره داری قوی لخوا پر ارگ او دفاع وزارت حملې وشوې داود خان په مقاومت لاس پوری کړ او میګ جیټ الوتکو په ارگ بمبار پیل کړ په ۲۷ داپریل ۱۹۷۸ م کال داود خان د خپلې کورنۍ غړو سره شهیدان شول د داود خان د کورنۍ ۳۹ تنه شهیدان تر نن ورځې پوری ورک دی خو ۱۳۸۷ هجری شمسی کال د داود خان او دده د کورنۍ د جسدونو د پیدا کولو لپاره د پخوانۍ جمهور ریس حامد کرزی لخوا یو کمیسیون وگمارل شو تر څو د همدی ۱۳۸۷ هجری شمسی کال د حوت په ۲۷ د سه شنبې په ورځ داود خان او دده د کورنۍ ۱۵ جسدونه د پلچرخۍ په ساحه کې پیدا او په ډیر درناوي سره د اسکاټ په غونډۍ کې خاورو ته وسپارل شول تر کودتا وروسته انقلابي شورا اعلان شو چې نور محمد تره کی هم ریس جمهور هم د انقلابی شورا ریس او هم صدراعظم وټاکل شو ببرک کارمل د انقلابی شورا او صدارت

لومړی مرستيال حفيظ الله امين د صدراعظم مرستيال او خارجه وزير محمد اسلم وطنجار د صدراعظم مرستيال او د مخابراتو وزير عبدالقادر د دفاع وزير نور احمد اعتمادي داخله وزير وټاکل شو وروسته تره کی امين خپل لومړی وزير د دفاع او بهرنيو چارو وزارتونه هم ورکړل امين په اردو او دولتي پوستونو کې خپل کسان ځای پر ځای کړل پر چمپان بې سفارتونو ته وليږل کارمل پر اګ د چکو سلواکيا مرکز ته ډاکتر نجيب الله تهران د ايران مرکز ته د سفير په توګه وليږل تره کی هاوانا د کيوبا هيواد مرکز ته ولاړ په لاره په مسکو کې تم شو د بريژنيف له لوري ورته وويل شو چې امين لری او بيرک کارمل صدراعظم وټاکي تره کې له همدی پلان سره کابل ته راستون شو خو په دی ليدنه کې بې ډاکتر شاه ولي او سيد داود ترون هم حاضر وو هغوی په پټه امين ته ټول احوال ورکړ کله چې تره کی کابل ته ورسيد په ميدان هوايي کې له امين سره وکتل له هغه وروسته امين نه حاضریده ترڅو له تره کی سره ليدنه وکړي خو د شوروی د سفير پوزانوف په ټينګار ارګ ته ورغی امين چې کله راغی په زينو کې پرې فيرونه وشول ترون ووژل شو او امين وتنښتيد له هغې خوا څخه له قواو سره راغی او ارګ بې محاصره کې تره کی بې له قدرته لرې او ځان بې د انقلابي شورا د ريس په توګه اعلان کړ. دا چې تره کې بيا څنګه ووژل شو مؤرخين مختلف نظريات وړاندې کوي ځينې وايي چې هغه په همدې ورځ په اوږه او نس کې زخمي مسکو ته په لاره مړ شو او ځينې وايي چې په نهم د اکتوبر د جنرال عبدالودود ملګرو د هغه په خوله بالښت ورکښود او وېې واژه او د غزني په مقر ولسوالۍ کې خاورو ته وسپارل شو.

حفيظ الله امين

۱۹۷۹، ۱۹۷۹ م
۱۳۵۸، ۱۳۵۸ ش

حفيظ الله امين د حبيب الله خروټي زوی په ۱۳۰۸ هجري شمسی د کابل په پغمان ولسوالۍ کې زيږيدلی دی ابتدای زده کړی بې د ابن سینا په لیسه کې تر سره کړي دي او د دارالمعلمين نه فارغ شوي بير ته د همدی ابن سینا لیسی او دارالمعلمين مدير په توګه مقرر شول سانس بې د ښوونې او روزنې په پوهنځي کې تر سره کړ او د ماستری لپاره امريکا ته ولاړ په ۱۳۴۲ هجري شمسی کال په کولمبيا کې د محصلينو د اتحاد بې د مشر په توګه مقرر شو په ۱۳۴۴ هجري شمسي افغانستان ته راغی د نظامي کميټې د جلب او جذب مسؤل وټاکل شو د ۱۳۵۷ هجري شمسي د ثور د اوومې کودتا څخه وروسته د افغانستان د صدراعظم معاون او خارجه وزير وټاکل شو د سنبلې په پنځه ويشتمه د ۱۳۵۸ هجري شمسي د تره کی له وژل کيدو وروسته جمهور رئيس وټاکل شو د خلکو د تير ايستلو لپاره دولس زره سياسي بنديانو د شهادت لیست د پلچرخي د زندان په دیواله کې خورند کړ، چې د هر يو په وينو د همدی امين لاسونه سره و، مګر افغان مسلمان ولس ته داسې ښوده چې دغه قتلونه يوازې تره کی کړی دی او بل دا چې نوموړی د معصونيت، عدالت او قانونيت شعارونه پيل کړ، چې روسان هم ترينه مايوسه شول هماغه و چې د دريو مياشتو له حکومت کولو وروسته شورويانو هغه وواژه او پر ځای بې بيرک کارمل د ۱۵۰۰۰۰ روسي عسکرو سره له روسیې نه کابل ته د شپې راورسيده، دلته خلکو د ثاني شاشجاع نوم پرې کښود، ځکه هغه هم د انګريز لينکر سره يو ځای کابل ته راوستل شوی و او کارمل جمهور رئيس وټاکل شو، مګر د حکومت دستگاه بې له روسيانو سره و.

د ببرک کارمل واکمني

(۱۹۷۹-۱۹۸۶)

ببرک کارمل د جنرال حسین زوی د هاشم خان لمسی و د کابل ښار جنوب ته د کمر یو کلي اوسیدونکې و ځینې مؤرخین وايي چې دده کورنی اصلاً د کشمیر و او دده نیکه محمد هاشم د افغان او انګلیس په دوهمه جګړه کې له کشمیر څخه انګلیسانو د یو محاسب په صفت راوستې و محمد هاشم د اطلاعاتو په کشف کې شهرت درلود نو کله چې انګریزی قواوې له افغانستان څخه وتلې هغوی امیر عبدالرحمن خان ته ورپرېښود چې د دفتر په جوړښت کې ورڅخه کار واخلي خو ځینې مؤرخین وايي چې محمد هاشم د کشمیر نه بلکه د غزني و چې کمریو کلي ته راغلې و (خو بیا ځینې مؤرخین په دې اند دي چې کارمل په قوم کاکړ دی، کاکړ د پښتنو یوه څانګه ده) او خلک وايي چې پښتو یې ویله خو ښځه یې دری ژبې وه، ببرک کارمل د نجات لیسې له فراغت څخه وروسته ۱۹۵۱م کال د حقوقو پوهنځی کې شامل شو د شاه محمود خان صدراعظم په وخت کې د محصلینو اتحادیه کې برخه واخیسته ترڅو بندي شو.

له دې وروسته د پلان په وزارت کې کار پیدا کړ او په همدې وخت کې د حسن شرق سره یې ملګرتیا شوه نو سیاست ته یې مخه وکړه په ۱۳۲۵م کال په ولسي جرګه کې د کابل د خلکو وکیل شو او په جرګه کې د شوروی په

پلوی د دولت په اجراتو انتقادونه کول د خلق دیموکراتیک ګوند په تاسیس کې نور محمد تره کي د ګوند د رهبري دوهم سړی شو وروسته د پرچم د جناح مشري کوله

د محمد داؤد د جمهوریت په دوران کې پرچمیانو تصفیه کې دی هم وشړل شو د شوروی په اشاره خلق او پرچم متحد شو په ۱۹۷۸م کال د ثور په کودتا کې تره کي او امین او نورو سره شریک و.

د ۱۹۷۹م د دسمبر په ۲۷ مه ورځ چې ماښام امین ووژل شو کارمل د شوروي قواو سره کابل ته راغی او د دولت په راس کې یې ځای ونیو تر ۱۹۸۲م کال پورې چې ډاکتر نجیب قدرت ته ورسید، نوموړی په مسکو کې اوسیده

ببرک کارمل په ۱۹۸۰م کال د جنوري په لومړۍ ورځ ۵۰۰۰ زره بندیان د پلچرخي له زندان څخه خوشي کړل چې عبدالرب رسول سیاف په پاکستان کې د اتحاد اسلامي تنظیم مشر هم بندي و، ټول آزاد شول، مګر دا چې د کارمل حکومت یو ملحد او له دین سره مخالف حکومت و، نو له کارمل او د هغه له روسیې فوځیانو سره د عامو خلکو نفرت او دښمني پیل شو، که څه هم ده ډیرې نارې ووېلې، چې دا د دوستانو قوت دی او مونږ ته نجات راکوي، مګر د خلکو په سینو کې د دښمني اور پیل شوي و.

ببرک کارمل د امین زوم او وراره اسدالله امین او نور کسان اعدام کړل خو متأسفانه ډیر ژر د پلچرخي زندان د مخورو کسانو په بندي کیدو ډک شو اکثره عالمان او سیاسي کار پوهان پاکستان ته هجرت وکړل د پاکستان د وخت مشر جنرال ضیاء الحق ددې جهادي رهبرانو څخه ۷ تنظیمونه جوړ کړل دا تنظیمونه په لاندې شکل وو حزب اسلامي د ګلبدين حکمتيار تر مشرۍ لاندې، جمعیت اسلامي د برهان الدین رباني تر ریاست، حرکت انقلاب اسلامي د مولوي محمد نبي محمدی په مشرۍ حزب اسلامي خالص د مولوي محمد یونس خالص په مشرۍ چې خالص اصلاً هیڅ واک نه درلود واک د حاجي دين محمد او حاجي عبدالقدير په لاس و، ملي محاذ د پير سيد احمد گيلاني په مشرۍ د نجات ملي جبهه د صبغت الله مجددي په

مشری او اتحاد اسلامي د عبدالرب رسول سیاف په مشرۍ خو ضیال الحق دی ټولو کی پر حکمتیار ډیره پیرزوینه درلوده.

په ایران کې هم نهه (۹) جهادي تنظیمونه جوړ شول خو کله چې افغانستان آزاد شو دا ټول تنظیمونه به غیر د حرکت اسلامي نه تر حزب وحدت د عبدالعلی مزاری په مشرۍ مدغم شول تر څو ایران وکولای شي د دغه گوند په واسطه د افغانستان په دولت کې خپلې غوښتنې د افغانستان پر خلکو او دولت عملي کړي.

د کارمل په وخت کې جنگونه دومره زور واخیست چې د افغانستان داسې سیمه نه وه پاتې چې هلته جگړه روانه نه وي په ۱۹۸۵م کال گریاچوف قدرت ته ورسید، کارمل او یو شمیر گوندي او دولتي واکمنانو سره مسکو ته وروغوښتل گر باچف دوی ته وویل چې ایا شوروی خپلې قواوې اوباسي تاسې ځانونه ساتلې شي د سلیمان لایق په وینا د کارمل په څیره کې تغیر راغی او په ځواب کې ورته وویل چې نه صاحب مونږ ځانونه نه شو ساتلې گریاچف نجیب محاطب کړ او ورته یی وویل چې ته څه نظر لری ډاکتر نجیب وویل: زه نه پوهیږم شوروی به تر څو مونږ ساتي مونږ په خپله ځانونه ساتو له دی خبرو وروسته ټول پوه شول چې د کارمل پر ځای ډاکتر نجیب به د افغانستان جمهور رئیس وی.

ډاکتر نجیب او نور غړي کابل ته راغلل کارمل په مسکو کې تم شو، بلاخره د سرطان په ناروغۍ اخته شو له ډیرو کړاوونو څخه وروسته مسکو کې په ۲ دسمبر په ۱۹۹۲م کال مړ شو او دده د وصیت سره سم په حیرتانو کې خاورو ته وسپارل شو خو کله چې طالبانو حیرتان یې ونيو د کارمل مړی یې راوویستو او په توپ کې یې والوخوه او هډوکي یې آمو سیند ته وغورځاوه، گرموف روسی سیاستوال لیکي کارمل نه دخپلو ملگرو د اعتماد وړ و او نه د ولس او نه زموږ د سلاکارانو هغه یې ساری عوام غولونکی شخص و او د انقلابي جملو تر شا د پتیدو سخت مهارت درلود.

د روسیې کمونستي حکومت او کارمل پر ضد د جهاد اعلان:

د شوروی اتحاد قواوې چې کله په ۱۳۵۸هـ.ش کې کابل ته راننوتل او کارمل یې د مشر په توگه وټاکه، د ظلم او بربریت یو تور تاریخ پیل شو، د ملحدینو فکري او نظامي وژنې پیل شوې او په مقابل کې یې د افغانستان پر دین مبین ملت او د علماؤ او روحانیو سخت عکس العمل هم پیل شو او په سعودي عربستان کې د اسلامي هیوادونو کنفرانس جوړ شو او هلته علماؤ د سورت توبې د یو ایت په حکم د جهاد د فرضیت اعلان وکړ.

د ایت ژباړه: راوونکی (د جهاد لپاره) سپک بار او دروند بار (له اسلحو او پرته له اسلحو) جهاد وکړئ، د الله تعالی په لاره کې په خپلو مالونو نفسونو سره او دا ستاسې لپاره غوره ده که پوهیږئ.

د جهاد زمزمی او خبرونه د عربو تر جزیری او د نړۍ د گوډ گوډ مسلمانانو غوږونو ته ورسید او ډلې ډلې افغانستان ته له جهادي احساساتو سره راغلل، ټوله اسلامي نړۍ له مجاهدینو دفاع کول او ډاډ یې ورکاوه، چې انشاء الله پر یا ستاسې په برخه ده، مگر امریکا د مجاهدینو له دې احساساتو سیاسي گټه واخیسته او خپل رقیب ته یې ماته ورکړه او افغانستان د مجاهدینو په قربانیو ازاد او روسي یرغل په ډیر شرم او عار له هیواد څخه وویستل شول.

چې له دې لوی فتحې سره د منځني اسیا هغه هیوادونه هم ازاد شول، چې د روسي یرغلگرو تر استعمار لاندې ژوند کاوه، هغوی هم خپلواکه شول.

د ډاکټر نجيب الله واکمني

۱۹۸۴-۱۹۹۲م

ډاکټر نجيب د اختر محمد زوی او د جاندا خان لمسی و، مور يې حليمه نوميده او ښځه يې فتنه جيلاني نوميده، نوموړی په قوم احمدزی او د پکتيا اوسېدونکی و، چې د گردیز په ميلان ولسوالۍ په ۱۹۴۷ ميلادي کال کې زېږېدلی دی. يعنې ډاکټر نجيب الله او پاکستان په يو کال کې دنيا ته راغلي دي، پاکستان هم په ۱۹۴۷ م کال د نړۍ په نقشه کې را ښکاره شو ډاکټر نجيب خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل ولايت کې ترسره کړي له فراغت څخه وروسته بيا طب پوهنځي کې شامل او په ۱۹۶۷م کال کې د طب څخه فارغ شو، سياست ته يې مخه کړه چې په ۱۹۶۵م کال کې د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند غړی شو، چې د پرچم جناح ته منسوب و.

په ۱۹۷۲م کال کې د پرچم جناح کې د کابل د ښار د گوندي کمېټې منشي شو او په ۱۹۷۷م کال د گوند د مرکزي کمېټې غړی و، چې په ۱۹۷۸م کال کې نور محمد تره کي پرچمي رهبران سفارتونو ته ولېږل ډاکټر نجيب الله هم په تهران کې سفير شو او د پرچميانو د ناکامه کودتا څخه وروسته کابل ته راوغوښتل شو بيا مسکو ته ولاړ او په ۱۹۸۰م کله چې کارمل کابل ته راغی، دی هم کابل ته راورسېده او د دولت استخباراتي خدماتو (خاد)

رئيس شو.

د گرباچف سره له ملاقات نه وروسته ټول خلک وپوهېدل چې ډاکټر نجيب د روسيې کمونستي حکومت لخوا جمهور رئيس وټاکل شو او د کارمل حاکميت پای ته ورسېده او ډاکټر نجيب يې پر ځای وټاکل شو.

د بېرک کارمل استعفا ته يې زمينه برابره کړه، لږ وخت تېرېدو سره په ۱۹۸۷م کال کې د مې په څلورمه رسماً د افغانستان جمهور رئيس شو.

مگر د افغانستان سربیندونکی ملت ډیر ژر د ډاکټر نجيب له تخريب، فساد او روسيې حکومت ته له وفادارۍ څخه خبر شول او په مقابل کې يې د هيواد په هر گوډ کې پروسولواي جهاد لاس پورې کړ.

دده لاسونه لادمخه د ولس پر وينو سره و، ځکه ده د خاد په دوره کې په زرگونو خلک وژلي، زورولي او شکنجه کړي و.

په همدې کال کې د امريکا جمهور رئيس رونالډ ريگن د مجاهدينو مشران لکه گلبدین حکمتيار، برهان الدين رباني او يو شمېر نور کسان امريکا ته راوبلل او هغوی ته يې وويل چې امريکا د مجاهدينو سره هر ډول مرستې ته حاضر دی، نوموړی په ۱۹۸۷میلادی کال لويه جرگه دایره کړ، داساسي قانون مسوده يې تصويب کړ، په ۱۹۸۹م د ژينو کنفرانس د خبرو له مخې روسان له هيواد څخه ظاهراً خارج شول، مگر ريښې، اساسات او فکر يې لا تر اوسه هم وجود لري، د کمونيزم په خلاف جهاد او جنگونه خپل آخري حد ته ورسېده، نوموړی د هيواد څخه کلکه دفاع کوله، تر ټولو وړاندې خوست جنگ سقوط وکړ، ورپسې نور ولايتونه په سقوط پيل کړ، د ډاکټر نجيب له سقوط سره روسيې ته هم سخت ټکانونه ورسيد او زيانمن شو، چې له دې د روسانو وروستي هلې ځلې هم پای ته ورسيد، چې دې جگړه کې په زرگونه عربي او پاکستاني مهاجرين پکې ونډه درلوده.

په ۱۹۸۹م کال د جلال آباد جگړه چې په زرگونه عرب او چيچنایي مجاهدين پکې برخه درلوده، په لومړيو کې د ډاکټر نجيب د قواو لخوا لږ مقاومت وشو، خو کله چې شهناز تنی کودتا وکړه له دی وروسته د ډاکټر نجيب د

حکومت وضعه خرابه شوه نوموړی غوښتنه چې هند ته وتښتي خو په ۱۹۹۲م کال چې د ۱۳۷۱ هجري لمريز سره برابر دی د کابل د هوايي ډگر څخه د جنرال دوستم لخوا راوگرځول شو، د ملگرو ملتونو په دفتر کې پناه واخيست په ۱۹۹۲م کال د دسمبر په ۲۷ نيټه طالبانو کابل ونيوه، د دسمبر په ۲۸ ډاکتر نجيب الله دده له ورور شاپور احمدزی سره د ملگرو ملتونو له دفتر څخه وويستل شو او بيا اعدام او مړی يې د آريانا په څلور لاري کې وځړاوه، ډاکتر نجيب غټ، ښکلی ځوان، ډير لايقه او بالاستعداده شخص و، په پښتو، دري، انگليسي، اردو او روسي ژبو خبرې کولې، ډاکتر نجيب الله غوښتل مجاهدينو سره د هغوی په خوښه روغه وکړي، مگر اوبه له ورځه تيرې وې، ځکه زموږ گاونډيان هيڅکله نه غوښتل په افغانستان کې سوله راشي، اوس د هغه د اعدام ورځ د ميزان پنځم د ۱۳۷۵ هجري لمريز کال په رسنيو، د هېواد په دننه او دباندې لمانځل کيږي او د هغه پلويان له هغه څخه د يو زورور او په هېواد مين جمهور رئيس په توگه يادونه کوي خصوصاً دا خبره چې وطن يا کفن د ځينو خلکو په زړونو کې ځای لري

حضرت صبغت الله مجددي

۱۹۹۲م کال
۱۳۷۱ش کال

صبغت الله مجددي د محمد معصوم مجددي زوی او فضل محمد مجددي چې د شمس العلما په لقب مشهور و لمسی دی په ۱۹۲۵ کال په کابل کې زېږېدلی او يو يو لويې او مشهورې روحاني کورنۍ ته منسوب دی، ابتدايي ديني تعليمات يې په خپله کورنۍ کې کړي او د ښوونځي زده کړې يې هغه مهال چې پلار يې په کندهار او هرات کې و د کندهار احمد شاه بابا په ليسه او د هرات په ليسه کې يې وکړه او دغه لړۍ يې په حبيبيه ليسه کې پای ته ورسوله

څرنگه چې د ده د پلار تره صادق مجددي په مصر کې سفير و، نو دی په ۱۹۴۷م کال مصر ته ولاړ او هلته يې د مصر په مشهور پوهنتون الازهر کې يې لوړې زده کړې وکړې او په اسلامي علومو کې ماسټري يې واخيستله او په ۱۹۵۳ کال کې فارغ شو او کابل ته راغی، هغه اړيکې چې په مصر کې يې د اخوان المسلمین ډلې سره پيدا کړي و، په کابل پوهنتون کې د استادۍ په

د افغانستان معاصر تاريخ

۱۲۰

وخت کې يو څه فعاليت وکړي په ۱۹۵۹ م کال چې د ۱۳۳۸ هجري شمسی سره سمون خوري کابل ته د شوروي رهبرانو خروسچف او بلگاتين د راتگ سره د مخالفت او ترور په تور ونيول شو او زندان ته واچول شو تر ۱۳۴۹ هجري لمريز پوري په زندان کې و.

کله چې له زندانه راخلاص شو امريکا ته لاړ له هغه ځايه د نمارک ته ولاړ په د نمارک کې د اسلامي تحقيقاتو د مرکز رياست په غاړه.

په ۱۹۷۸ م کال کله چې په افغانستان کې د ثور اوومه کودتا وشوه او بيا شوروي قواوې له ببرک کارمل سره يو ځای افغانستان ته راننوتل نو جهاد پيل او په کابل کې د روسيې لاس پوځي رژيم په ضد فعاليتونه پيل شول، بيا صيغت الله مجددي هم پاکستان ته راغی او دلته د نجات ملي تنظيم جوړ کړ، دده تنظيمي کړنلاره ډيره نرمه وه، چې له امله يې اکثره خلقيان او پرچميان توبه ايستلې پکې وساتل شول.

مجددي په اتيايم کلونو کې په پېښور کې د افغانستان مؤقتي حکومت جمهور رئيس په حيث انتخاب شو او بيا چې کله شوروي قواوې ووتلې او په کابل کې د پېښور د موافقنامې له مخې حکومت منځته راغی او حضرت صاحب د دوه مياشتو لپاره اسلامي دولت د ممثل په توگه وټاکل شو په ۲۸ اپريل ۱۹۹۲ م کال حکومت په رسمي توگه ورته انتقال کړای شو نو حضرت صاحب په دې ورځ خپله وينا کې عمومي عفوه اعلان کړه، نو وی ويل مونږ ډاکتر نجيب نشو معاف کولای خو سبا ته د جمعې په خطبه کې وويل مونږ ډاکتر نجيب معاف کړ، د مجددي صاحب د رياست نه څو ورځې وروسته د گلبدین حکمتيار او احمد شاه مسعود جگړې شروع شوی، حضرت صاحب د می په ۲۲ مزار شريف ښار ته يو سفر وکړ، ځکه هلته يې عبدالرشيد دوستم ته د ستر مارشالي رتبه او د خالد بن وليد (رض) لقب ورکړ، د کمونستانو د خوشحالولو په خاطر آصف دلاور يې لوی درستيز مقرر کړ.

حضرت صاحب د خپل قدرت د غځولو لپاره په ۲۲ د می پاکستان ته سفر وکړ په ۲۹ د می بېرته کابل ته راوگرځيد په ميدان هوايي کې الوتکه چې

د افغانستان معاصر تاريخ

۱۲۱

دده زوی حشمت مجددي هم ورسره و، په راکټ وويشتل شوه په الوتکه کې ټول سپاره کسان وژغورل شول.

حضرت صاحب د دوو مياشتو وروسته نه غوښتل له واکمنۍ څخه لاس واخلي خو د رباني له لوري په زوره لری کړای شو او پېښور ته ولاړ له پېښور نه امريکا ته لاړ چې وروسته د طالبانو په ضد هم ځينې خبرې وکړې چې طالبان ورسره سخت وران شول په ۱۳۸۰ ش کال (۲۰۰۱ م کال) چې کله امريکا په افغانستان حمله وکړه او حامد کرزی د ولسمشر په توگه وټاکل شو دی هم افغانستان ته راغی دلته ورته د مشرانو د جرگې مشرتوب وسپارل شو، وروسته د امريکايانو له لوري د ملي پخلاينې د کميسون مشري هم ور په غاړه شوه، چې وروسته دده پر ځای د مشرانو د جرگې رئيس فضل الهادي مسلم ياراو د سولي د عالي شورا رئيس برهان الدين رباني وټاکل شول.

په ۱۳۹۳ ش کال حامد کرزی د امريکا سره ستراتيژيک تړون لاسليک نه کړي مجددي صاحب خفه شو او ويل چې که دا تړون لاسليک نه کړی، نو زه به هجرت وکړم، ځکه ده امريکايانو ته خارجي دوستان ويل او نه غوښتل چې هغوي خپه شي.

د يادولو وړ ده، چې حامد کرزي نه غوښتل چې خپل نوم د افغانستان په تاريخ کې بد کړي او د ډيورنو د کرښې په خير د خلکو د نفرت وړ وگرځي، مگر کله چې ډاکتر اشرف غني جمهور رئيس وټاکل شو، د رياست په دريمه ورځ يې دغه تړون لاسليک کړ او افغانستان يې د يو نوی بحران په لور يون کړ، ددې تړون پر وخت مجددي او پير سيد احمد گيلاني هم حاضر و.

ويل کيږي چې د مجددي د کورنۍ ۱۸۳ کسان د روسانو او کمونستانو له خوا وژل شوی دی، نوموړی په پنځو ژبو خبری کوی عربی، دری، پښتو، انگليسی او اردو. مجددي صاحب اوس هم په کابل کې اوسيږي ډير زوې او ناروغ دی.

د قیادي شورا او د برهان الدين حاکمیت

رېاني د محمد يوسف زوی په (۱۹۴۰ م) کال په فیض آباد کې زیږیدلی و، برهان الدین رېاني د قیادي شورا مشر چې د حضرت صاحب دوه میاشتي حاکمیت یې په زوره له هغه څخه تر لاسه کړ، خو حضرت صاحب نه رېاني ته او نه قیادي شورا ته قدرت پرېښود، بلکې خپلې جهادی شورا ته چې له پنځوسو غړو څخه تشکیل شوی و قدرت انتقال کړ او له جهادی شورا څخه عبدالرب رسول سیاف د شورا په نمایندګۍ قدرت قیادي شورا او رېاني ته انتقال کړ، ګلبدين حکمتیار د یو تړون له مخې عبدالصبور کوهدامني د صدراعظم په حیث معرفي کړ، په همدغه وخت کې د سیاف او حزب وحدت (هزاره) سخت جنگونه پېل شول ورپسې د مسعود او حکمتیار ترمنځ جګړې وشوې.

له درندو وسلو، توپونو او هوایی بمباریو سره د کابل ښار بلکل ویجاړ او په کټوالو بدل شو په ۱۹۹۴ م چې د ۱۳۷۵ هجري شمسي سره سمون خوری (زه خپله) چې کله له ایران څخه کابل ته راوړسیدم نو د کابل ښار دومره ویجاړ شوی و چې حتی روغ دیوال هم تر سترګو نه شو.

دی جنگونو سره استاد فرید هم استعفا ورکړه، د رېاني څلور میاشتني دوره هم پوره شوه مګر استعفا یې ونه کړه د اهل حل و عقد شورا لخوا چې د سیاف ملاتړی هم ورسره و رېاني د دوو کالو لپاره جمهور رئیس وټاکل شو، رېاني د خپل حکومت دوره نوره هم وغځاوه او جنگونو زور واخیست، تر څو نواز شریف جهادی مشران سعودی عربستان ته بوتلل دوی د رسول الله

(صلی الله علیه وسلم) په حرم او په مکه مکرمه کې پر قران شریف قسمونه وکړل خو کله چې کابل ته راوړسیدل یو ځل بیا جنگونه پیل شول په جلال آباد کې د حاجی عبدالقدیر لخوا د دوی ترمنځ روغه وشو.

مګر کله چې دوی کابل ته ورسیدل بیا جګړه شروع شوه لنډه دا چې د طالبانو تر راتګه پورې یعنې ۱۹۹۴ د دسمبر ۲۷ وژني ظلمونه او تیري روانې وې چې طالبان کابل ته داخل شول رېاني تخار ته شاتګ وکړ تر همدغه وخته پورې د افغانستان جمهور رئیس و، د حامد کرزی په دوره کې د سولي د عالي شورا د رئیس په توګه وټاکل شو چې د یوې چاودنې په ترڅ کې د نامعلومو کسانو لخوا ووژل شو او د هغه پر ځای یې زوی صلاح الدین رېاني د سولي د عالي شورا د رئیس په توګه وټاکل شو، خو اوس صلاح الدین رېاني د ملي وحدت په حکومت کې د افغانستان د بهرنیو چارو وزیر دی.

طالبان

هغه طالب مجاهدین چې د روسانو پر خلاف جنگیدلي او له افغانستان څخه د روسانو له وتلو وروسته بیرته خپلو کورونو او مدرسو ته ستانه شوي وو، ظلمونو، وحشتونو، زور زیاتۍ، اخلاقي فساد، بد امنی، غلا، زنا او بې حیايي خپل اوج ته رسیدلي و، د هر افغان زړه له غمونو او سترګې یې له اوبنکو ډکې وې، له ټولو مشرانو ناهیلې شول او یواځې هیله یې خپل رب ته کړ او دعاګانې یې کولې، ټولو ورته په رڼو سترګو کتل، مګر د هیچا له وسې پوره نه وو چې د دې ناخوالو مخه یې ونیسي.

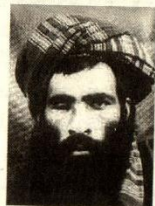
دا ټولې ناخوالې تاریخ په خپله غیږه کې ساتلي او له هیچا پټې نه دي. مګر یواځې مخلصه طالبان وو، چې په اړه فکر یې کول چې څه ډول یې د حل لاره پیدا کړو او دې دردونکی حالت د پای ته رسولو لپاره په هلو ځلو بوخت وو، د ۱۹۹۴ م کال په پسرلي کې د کندهار ولایت د سنگسار په کلی کې دوه پېغلې نجونې د یو وحشي قومندان لخوا وتښتول شوی او په پوسته کې

ساتل کیدلې، بله ورځ په یوه واده کې عصمت قومندان یو زوم وواژه او ناوې یې ترې بوتله.

په لویو لارو کې هر قومندان خپل پاتک درلود او له لویو او وړو موټرو، پیدل او خرګاډي خاوندانو نه یې پیسې اخیستلې، په لسګونو او سلګونو پاتکونه وو، چې دا ټول چرسیان، زناکاران او په اخلاقي لحاظ پریوتې خلک پکې مسلط وو.

د کلی سپین ږیرو ملا محمد عمر ته چې د همدې کلی د جومات امام او د مدرسې په زده کړو بوخت و ورغلل او له دې پېښې یې خبر کړل، ملا محمد عمر د خپلو ۳۰ تنو طالبانو سره د پېښې ځای ته ولاړل او له یوې لنډې وسلوالي نښتې وروسته یې نجونې د ظالمو له لاسه وژغورل او قومندان یې وواژه، ورپسې عصمت قومندان یې هم وواژه. له همدې پېښې سره سم په ۱۹۹۴م کال په دویمه نیمایي کې د طالبانو اسلامي تحریک منځته راغی، ډیر ژر ډلې ډلې خلک راتلل او له طالبانو سره یو ځای کیدل، حمایت او ملاتړ یې ترې ښکاره کول، ډیر پیاوړی قومندانان لکه د میوند ولسوالۍ، قومندان حاجی شبیر او د هلمند مشهور قومندان عبدالغفار اخوندزاده له طالبانو سره یو ځای شول، د طالبانو وزیر عبدالوکیل متوکل په وینا طالبان خپل مشر ملا محمد عمر اخوند وټاکل.

په افغانستان کې د ملا محمد عمر مجاهد واک ته رسېدل

۱۹۹۶-۲۰۰۱م
۱۳۷۵-۱۳۸۰ ش

ملا محمد عمر مجاهد د ملا غلام نبی زوی د ملا محمد رسول اخوند لمسی دی، د کندهار په نوري نومي سيمه کې په کال ۱۳۳۹ ش (۱۹۲۰ م) کې زيږيدلې دی، د ملا محمد عمر مجاهد پلار او نيکونه د افغانستان د جنوب غربي ولايتونو زابل، کندهار، ارزگان د مسجدونو خطيبان او امامان وو او د ملا او مولوي په نامه مشهور وو، ملا محمد عمر د مور او پلار يوازينی زوی و نوموړی له ماشومتوب نه په مدرسه کې په زده کړه بوخت و چې د ۱۳۵۷ ش کال د ثور کمونستې کودتا وشوه چې افغان ولس د روسانو پرضد جهاد ته ودانګل چې دغه ۱۸ کلن ځوان ملا محمد عمر مجاهد هم په کې شامل و.

ملا محمد عمر د ارزګان د هراوت ولسوالۍ کې د روسانو سره په مخامخ جګړه کې سخت ټپي شو او په کويټه کې تداوی شو، تر رغیدو وروسته ارام کينناست او بيا يې د روسانو او کمونستانو پرضد خپل جهاد ته دوام ورکړ. حالات خراب شو د خپل تره په مشوره د کندهار پنجوايي ولسوالۍ چې د چريکي جنگونو مرکز گرځيدلی و، حرکت وکړ ملا محمد عمر مجاهد د پنجوايي ولسوالۍ د سنگ حصار سيمې ته ورسيد همدلته په يوه خونړي

جگړه کې بيا زخمي شو او خپله ښى سترگه يې له لاسه ورکړه، د سرې مياشتې د ادعا پر بنسټ دا ځل محمد عمر د دوى په کلنيک کې تداوي شو، ملا صاحب د روسانو تر ماتې پورې جهاد ته دوام ورکړ، کله چې د مجاهدينو حکومت رامنځته شو، بيرته يې خپل درسونه پيل کړ، مخکې يادونه وشوه، چې عصمت قومندان يوه ناوې په زوره بوتله او د سنگسار د پوستې قومندان دوه پيغلې نجونې پوسته کې ساتل، فحاشي او بې حيايي وروستې پړاو ته رسيدل و، ملا محمد عمر مجاهد دا دواړه قومندانان د خپل طالب ملگرو په واسطه وواژه، له دې پېښې څخه وروسته خلکو هم ورسره د وسلو او پيسو مرستې شروع کړې، د سپين بولدک په ولسوالۍ يې بريد وکړ، هغه يې ونيوه او د کندهار ښار په لور حرکت وکړ، د حزب اسلامي قومندان سر کاتب ورسره جگړه وکړه، خو د وخت جمهور رئيس برهان الدين رباني په امر د قول اردو قومندان ملا نقيب الله ورته له وسلو سره تسليم شو.

طالبانو د دې وسلو په ترلاسه کولو ډير پياوړي شول او په ۱۳۷۳ ش کال کې يې د کندهار ښار ونيوه، زوريدلي او کړيدلي افغانان، د قومندانانو له وحشي کړنو او ظلمونو څخه په تنگ شوي وو، له همدې امله خلک د طالبانو تود هرکلی وکړ (زه د دې کرښو ليکوال) د جلال اباد ښار په تلاشي چوک کې د صرافانو مخې ته ولاړ وم، چې يو موټر سپاره طالبان را ورسيدل، عام خلک او صرافانو له خوشحالي او خوښۍ نه پرې ډالر، افغاني او کلدارې وشيندلې، په هر صورت طالبان ډير ژر لوگر ته ورسيدل، په لوگر کې طالبانو حزب اسلامي ته ماتې ورکړه او د کابل په لور په فتوحاتو پيل کړل او په ۱۳۷۵ ش کال کې د مسعود کسانو ته ماتې ورکړه او د کابل ښار بشپړ د طالبانو لاس ته ورغی، په ۱۹۹۲ م کال د اپريل ۴ نيټه ۱۳۷۵ ش د حمل د مياشتې په ۱۲ نيټه په کندهار ښار کې يو نيم زر تنه علماء را ټول شول او ملا محمد عمر مجاهد يې د اميرالمؤمنين په توگه وټاکه

په هيواد کې يو ډول د ارامۍ او امن فضا خپره شوه، ظلم، زياتۍ، غلا، زنا

او بې حيايي پای ته ورسېد، هر عمل په اسلامي ارشاداتو سرته رسيدل، طالبانو د افغانستان په ۹۰٪ فيصده خاوره خپل حاکميت ټينگ کړی و، پنځه کاله يې د نړيوالو له بنديزونو او مخالفتونو سره سره حکومت وکړ او د امنيت په راوستلو کې ډير زيارونه ووستل، دوى رسماً له ملگرو ملتونو وغوښتل، چې زموږ حکومت په رسميت وپيژني او غړيتوب ورکړي، مگر هغوى ځواب ورکړ، چې تاسې د ښځو حقوق زموږ له قوانينو سره برابر نه مراعتوئ، طالبان وويل: چې کوم حقوق اسلام ورکړي وي، د هغې په رڼا کې ورته حقوق ورکوو.

چې وروسته له پاکستان، سعودي او متحده اماراتو پرته نور يو هيواد هم په رسميت ونه پيژانده، مگر د ملا او طالب په جامه خلکو داسې کارونه وکړل، چې په اصلاً له اسلام سره په ټکر کې وو، په خلکو کې نفرت او مخالفت پيل شو، تردې چې د امريکا يرغل زمينه مساعده شوه. دوى خپل وزيران، واليان او رئيسان ديني علماء او روحانيين ټاکلي و.

د طالبانو سقوط

په ۲۰۰۱ م کال د سپتمبر په ۱۱ کې د امريکا پر نړيوال تجارتي مرکز باندې د الوتکو په واسطه بريدونه وشول، امريکا ددې بريد پرېه پر اسامه بن لادن واچوه او د غچ اخيستلو په موخه امريکا پر افغانستان د وحشت حمله پيل کړه، په دې وخت کې اسامه بن لادن هم د جلال اباد په توره بوږه کې اوسيده. امريکا له افغانستان څخه وغوښتل تر څو اسامه بن لادن ورته وسپاري، طالبانو په ځواب کې ورته وويل: چې دا زموږ ميلمه دی او موږ خپل ميلمه د اسلامي او افغاني مقدساتو په اساس چاته نه سپارو.

د ننګرهار په کابل کمپ سيمه کې يوې وړې انجلۍ ژورنالتانو ته وويل: اسامه بن لادن د افغانانو ميلمه دی، زموږ د اسلامي اخلاقو او افغاني دستور له مخې ميلمه بايد چاته ونه سپارل شي، چې وروسته د ملا محمد عمر مجاهد له خوا ورته لکونه روپې په انعام ورکړل شوی.

خو وروسته ملا محمد عمر وويل: چې اسامه بايد په افغانستان او يا يو بل اسلامي هېواد کې محكمه شي، كه چيرې جرم پرې ثابت شي، صحيح ده او كه جرم پرې ثابت نه شو نو مونږ درته اسامه نه شو سپارلى.

دا چې د امريكا د متحده ايالات له ډير پخوا څخه دا هيله درلوده چې افغانستان د خپل ستراتيژيک موقعيت له مخې بايد تر خپل تصرف لاندې كړي او د دوى فوځونه تل دلته وي، ځكه چې د امريكا مهم دښمنان او سيالان لكه چين، ايران، پاكستان او روسي پلوه هېوادونو په منځ كې موقعيت لري، تر څو خپل مهم سيالان له نژدې نه تر څار لاندې وساتي او بل د افغانستان بې شميره كانونه چې د خاورو لاندې موجود دي اول بايد دوى ورنه استفاده وكړي، نو د امريكايانو هدف په افغانستان كې اوږد مهاله اوسيدلو ته اړتيا درلوده كه خبره په اسامه واى نو اسامه خو په ۱۳۹۰/۲/۱۲ هجري شمسي كال د اسلام اباد په اييټ اباد كې چې د پاكستان په زړه كې موقعيت لري ووژل شو.

اوس د دوى دا بهانه هم ختمه شوه مگر دوى د ډيرو پلانونو سره پر افغانستان حمله وكړه، كه طالبانو اسامه ورته سپارلى هم واى نو دوى به له كومې بلې پلمې سره حتماً افغانستان ته راتلل، مگر د اسامه نه سپارل په اسلامي او افغانى غيرت او ننگ كې تر ټولو غوره عمل بللې شو.

ځكه افغانان خپل سروونه وركوي، مگر د خپل ميلمه بې عزتي نه غواړي خو بلاخره د اسامه بن لادن د نه سپارلو په پلمه د ۲۰۰۱ د اكتوبر په ۱۱ نيټه پر افغانستان يرغل وكړ، ډيرى يې گناه مسلمانان سپين ږيرى، ماشومان، نارينه او زوانه شهيدان او يتيمان كړل، كلي او كورونه يې له خاورو سره خاورى كړل، پرته له دې مختلف مرضونه يې مونږ ته انتقال شو، چې له هغې جملې څخه ډير خطرناك مرض ايدز دى په ۱۳۹۴/۳/۱ د افغانستان دولت په ايدز د اخته كسانو تعداد ۱۷۰۰ تنه وښودل او ملگرى ملتونه دغه تعداد ۴۵۰۰ تنه وښودل په هر صورت دوى اعلان وكړ چې مونږ سوله راولو او يو با امنه او په پښو ولاړ افغانستان جوړو، خو نه يې سوله راوسته او نه له

شرطونو پرته افغانستان سره مرسته كوى لنډه دا چې دغه چگړه لا تر اوسه په شدت سره دوام لري او له دواړو خواوو نه افغانستان ټكول كيږي.

په هر صورت همدا فعلا د داعش (دولة الاسلاميه) ډله د سوريې او عراق نه سرچينه اخيستي ده او افغانستان ته هم راوړسېدل، ځينې طالبان هم له داعش سره يو ځاى شول، خو كله چې طالبان د خپل مشر ملا محمد عمر اخند د حضور په هكله وپوه شول چې د دوى رهبر مې دى يا ژوندى بالاخره دا معلومه شوه چې ملا محمد عمر اخند په (۱۳۹۲) هـ، ش د حمل په مياشت چې برابر دى د اپريل (۲۰۱۳) م كال د كراچۍ په يوه روغتون كې په مرموز ډول وژل شوى دى.

په (۱۳۹۴/۵/۸) هـ، ش طالبانو هم د خپل رهبر وژل كېدل رسماً تائيد كړل چې دا ډېر د تعجب خبره ده چې طالبانو دوه كاله له خپل امير پرته وجنگېدل او بيا ملا اختر محمد منصور د طالبان د نوي رهبر په توگه وټاكل شو او د طالبانو د وخت د سترې محكمې رئيس مولوي هيبث الله لومړى مرستيال او سراج الدين حقاني د جلال الدين حقاني زوى دويم مرستيال په توگه وټاكل شول، خو د كويتې د شورا ځينو غړو لكه ملا عبد الرزاق اخند، ملا محمد حسن رحمانى، مولوي محمد رسول اخند، مولوي عبد المنان نيازى او نور ملا منصور د خپل مشر په توگه نه مني، دوى وايي چې د طالبانو مشر بايد ملا محمد يعقوب د ملا عمر زوى يا عبد المنان اخند د ملا عمر ورور د طالبانو رهبر وټاكل شي.

خو ډېر ژر ۲۰۱۲ مې/۲۰ چې د ۱۳۹۵/۳/۱ هـ ل سره سمون خوري، ملا اختر محمد منصور كويته كې ووژل شو او د هغه (۲۵) كلن معاون مولوي هيبث الله اخندزاده چې په قوم نوزى دى، د طالبانو مشر وټاكل شو.

مولوي سراج الدين حقاني د جلال الدين حقاني زوى او ملا يعقوب د ملا محمد عمر اخندزاده زوى د مولوي هيبث الله معاونين وټاكل شو.

حامد کرزی

۲۰۱۴.۲۰۱ م
۱۳۸۰.۱۳۹۳ ش

حامد کرزی د عبدالاحد کرزي زوی او د خير محمد خان لمسی د ۱۳۳۲ ل کال د قوس په ۹ مه نېټه چې د ۱۹۵۷ ز کال د دسمبر د ۲۴ سره برابره ده د کندهار ښار ته نژدې د کرز په کلي کې زېږېدلی دی. د حامد کرزي نیکه د افغانستان د ازادۍ په جگړه او له هغه وروسته هڅو او مبارزو کې لويه ونډه لرله او د څه وخت لپاره يې د افغانستان د مشرانو جرگې د مرستيال په توگه هم دنده ترسره کړې ده. عبدالاحد کرزی د پوپل زيو قوم څخه و او د هېواد د سياسي مشرانو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې د ميلادي نېټې په شپېتمه لسيزه کې د افغانستان په شورا کې د مرستيال په توگه په دنده بوخت و، کله چې عبدالاحد کرزي د پارلمان غړيتوب ترلاسه کړ د خپلې کورنۍ سره کابل ته راغی. حامد کرزي لومړی د محمود هوتکي لومړنۍ ښوونځي بيا د سيد جمال الدين افغاني او وروسته بيا د حبيبيه عالي لېسه کې شامل او له همدغې لېسې څخه فارغېدو وروسته په ۱۹۷۲ ز کال د لوړو زده کړو لپاره هندوستان ته لاړ او د هغه هېواد د هماسيل پرايش په پوهنتون کې يې د سياست په پوهنځي کې خپلې زده کړې پيل کړې، حامد کرزي په دغه څانگه کې د ماسټرۍ سند ترلاسه کړ او په ۱۳۴۲ ل کال کې چې

د ۱۹۸۳ ز کال سره سمون خوري له هند نه پاکستان ته راستون شو او د شوروي د يرغل په خلاف د مجاهدينو ليکو سره ځای شو، حامد کرزي په ۱۳۶۴ ل کال چې ۱۹۸۵ ز کال کې د ژورنالېزم په څانگه کې د يوې ازمايښتۍ دوري لپاره فرانسې ته لاړ، د فرانسې د (ليل) په ښار کې د دغه درې مياشتني کورس په بشپړېدو سره پېښور ته ستون شو او د پروفيسور صيفت الله مجددي په مشرۍ د ملي نجات د جبهې د تنظيم د اطلاعاتو د ادارې مشر او بيا وروسته د دغه تنظيم د سياسي دفتر معاون په توگه په دنده بوخت شو، حامد کرزي په پېښور کې د مجاهدينو د لنډ مهالې حکومت په رامنځته کېدو سره په ۱۹۸۹ ز کال چې د دغه لنډ مهالې حکومت د بهرنيو اړيکو دفتر د رياست دنده پر غاړه درلوده، حامد کرزي په افغانستان کې د مجاهدينو د حکومت تاسيس نه وروسته په ۱۳۷۱ ل کال کې چې د ۱۹۹۲ ز کال سره سمون خوري افغانستان د بهرنيو چارو د وزارت د سياسي معين په توگه په دنده وگمارل شو، دوه کاله وروسته هغه مهال چې د جهادي ډلو تر منځ خپل منځي جگړې په کابل کې توندې شوې حامد کرزي دولتي ځوکۍ پرېښود.

په ۱۳۷۹ ل کال کې چې د ۲۰۰۰ ز کال کې د حامد کرزي پلار د پاکستان د کويټې په ښار کې استوگنه درلوده مسجد ته روان و د نامعلومو کسانو لخوا ووژل شو، حامد کرزي د خپلو هڅو په لړ د ۲۰۰۱ ز کال د اکتوبر په لومړيو کې د خپلو درېيو تنو همفکرو ديموکراتانو ملگرو سره ارزگان ولايت ته د طالبانو په خلاف خلک پاڅون ته وهڅوي او د طالبانو د واکمنۍ تر نسکورېدو پورې يې د افغانستان په مرکزي ولاياتو کې د امريکا لپاره په هڅو بوخت و او د امريکا د يرغل لپاره يې زمينه برابره کوله، حامد کرزي د (۲۰۰۱ ز)، د دسمبر په ۵ مه نېټه ۱۳۸۰ ل د عقرب په ۲۲ نېټه) د المان په بن ښار کې يوه غونډه وشوه او په هغه کې د عبدالستار سبیرت د ۱۱ رايو په مقابل کې د امريکا په خوښه د ۲ رايو په خپلولو، د افغانستان د موقتي جمهور رئيس په توگه وټاکل شو، د همدغه کال د دسمبر په ۲۲ مه نېټه يې د کابينې له

غږیو سره یو ځای د وفادارۍ لوړه ترسره کړه.

حامد کرزي د ۲۰۰۲ ز کال د جون په ۱۳ نېټه د بهرنۍ لویې جرگې د غړو او امریکا له لوري د افغانستان د انتقالې دولت د رئیس په توګه وټاکل شو. حامد کرزي شپږ ورورنه او یوه خور د فوزیه په نوم لری، کرزي په پښتو، دری، انګلیسي، اردو او فرانسوي ژبو خبری کولی شي.

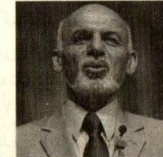
د ۱۳۸۳ هجري لمريز کال د میزان په ۱۸ د جمهوري ریاست لپاره انتخابات ترسره شول، حامد کرزي د افغانستان د جمهوري رئیس په توګه وټاکل شو، په ۱۳۸۴ د سنبلې په ۲۷ نېټه پارلماني ټاکنې وشوې او پارلمان هم رامنځته شو، په ۱۳۸۸ هجري لمريز کال چې د ۲۰۰۹ م کال سره سمون خوري د دویم ځل لپاره د جمهوري ریاست لپاره ټولټاکنې ترسره شوی.

چې په دوهم ځل هم حامد کرزي د اکثریت رایې په ګټولو سره جمهوري رئیس وټاکل شو، چې د کرزي د جمهوري ریاست دویمه دوره په ۱۳۹۳ هجري شمسي پای ته ورسیده. حامد کرزي فعلاً د ملي وحدت په ځینو اجراتو دېرې نیوکې کوي او د امریکا او پاکستان مخالف ګڼل کېږي.

په پایله کې د همدې کال دریم ځل انتخابات ترسره شو، چې دوه مخکښو نوماندان هر یو ډاکتر عبدالله د ۴۴.۹ او ډاکتر اشرف غني احمدزي د ۳۱.۵ سلنه رایو په ګټلو سره له نورو پنځه نوماندانو مخکې و، خو یو نوماند هم ۱۰.۵۰ رایې ترلاسه نه کړې، له همدې امله ټاکنې دویم پړاو ته وځنډول شو، چې دویم پړاو ټاکنې په ۱۳۹۳/۲۴/۳ د شنبې په ورځ چې د ۱۴/۲/۲۰۱۴ سره سمون خوري ترسره شو، د لومړنيو پایلو له اعلان سره چې ډاکتر اشرف غني احمدزي د ۵۵.۴ او ډاکتر عبدالله د ۴۴.۲ سلنه رایې وګټلې، په داسې حال کې چې په لومړیو ټاکنو کې ډاکتر عبدالله عبدالله تر نورو مخکې و، له همدې امله یې دغه پایلې ونه منلې او د بریالیتوب ادعا یې وکړه، چې حالات کېکچن شو، تردې چې د امریکا د بهرنیو چارو وزیر جان کیری ۱۳۹۳/۴/۲۷ چې د ۲۰۱۴/۷/۱۳ سره سمون خوري کابل ته راغی او نوماندان یې په دې راضي کړل، چې د ملي وحدت

حکومت رامنځته کړې او رایې دې له سره وشمېرل شي، دا شمېرنه تقریباً دوه میاشتې وخت ونيو، چې پایلې یې داسې اعلان کړ، چې ډاکتر اشرف غني احمدزي ۵۵.۵ او ډاکتر عبدالله د ۴۴.۴۰ سلنه رایې وګټلې په دې توګه ډاکتر اشرف غني احمدزي د رئیس جمهور او ډاکتر عبدالله د اجرایوي رئیس په توګه اعلان شو، ډاکتر اشرف غني احمدزي ۱۳۹۳/۷/۲۹ چې د ۲۰۱۴/۹/۲۹ سره سمون خوري خپل د لوړې مراسم ترسره کړ او پر سبا یې د امریکا متحده ایالاتو سره امنیتي تړون لاسلیک کړ او رسماً ټول افغانستان یې ورته وسپاره او د تلپاتې کیدو لپاره یې جواز پانه ورته ورکړه.

د ډاکټر اشرف غني احمدزي لنډه پيژندنه

ډاکټر محمد اشرف غني احمدزي د شاه جان احمدزي زوی په ۱۳۲۸ هجري لمريز کال د ثور مياشتې په کابل کې زيږيدلي دي. لومړنۍ زده کړې يې د استقلال په ليسه کې او متوسطه او بکلوريا زده کړې يې د حبيبيې په ليسه کې ترسره کړي دي. د ليسانس لومړۍ شپږ مياشتې يې په کابل پوهنتون او ليسانس بشپړه دوره د بيروت په امريکايي پوهنتون کې د سياسي علومو په برخه کې ترسره کړيدې.

لومړۍ ماسټري په سياسي علومو کې د بيروت له امريکايي پوهنتون څخه دويمه ماسټري په نړيوالو اړيکو او انسان پيژندنه کې د امريکا د کولمبيا په پوهنتون کې.

درېيمه ماسټري په نړيوالو اړيکو د کولمبيا له پوهنتون څخه ډاکټري په انسان پيژندنه (انټروپالوجي) کې د امريکا د کولمبيا پوهنتون څخه او همدا راز د نړيوال بانک لپاره د امريکا د متحده ايالاتو د هارډورډ او سټنفورډ د پوهنتونونو لخوا د مشرتابه (ليډرشپ) د يوه ځانگړي پروگرام څخه ترسره کول.

لومړۍ افتخاري ډاکټري په ۲۰۰۷ کال کې د امريکا د متحده ايالاتو د سکرانټن له پوهنتون څخه دغه افتخاري ډاکټري ورکړل شو. دويمه افتخاري ډاکټري د ۲۰۰۸ کال په جون کې د کاناډا گيلف پوهنتون څخه نوموړي ته افتخاري ډاکټري ورکړه.

د افغانستان معاصر تاریخ

ځانگړې ديني زده کړې د يادولو وړ ده چې له ټولو يې يو هم د ۱۹۸۵ م کال څخه تر ۱۹۸۲ م کاله پورې د نبوي سيرت په باب د کراچي، لاهور او نورو ښارونو په مدرسو کې زده کړې کړي دي. چې د نوموړي په وينا دده لپاره خورا ارزښتمنې وې. همدا راز سرکال د امريکا تفت پوهنتون ډاکټر اشرف غني ته د نړيوال وطندار تر عنوان لاندې د نړۍ ډيره ممتاززه جايزه ورکړه، بايد وويل شي چې دا جايزه د نړۍ ډيرو کمو خلکو ته ورکول کيږي، چې دا خلک يې ده ته ورکړي شو، له دې ټولو څخه دا جوت ښکاري چې له امريکا سره د ډاکټر اشرف غني ډيرې نږدې اړيکې دي.

دندې د کابل پوهنتون د هغه مهال په ادبياتو پوهنځي استاد و او په ۱۹۷۷ م کال د ډنمارک په آروس پوهنتون کې د لنډ مهال لپاره استاد و.

ميلمه پروفيسور: د امريکا په ستر پوهنتون بکلي کې د يوه کال لپاره استاد د امريکا په مشهور پوهنتون جانزو پکنز کې اته کاله استاد، د نړيوال بانک د پاليسي او ستراتيژي جوړولو لس کاله مشر، نوموړی خپل لومړی علمي څيړنې په افغانستان کې د اسلام د مابين دين د نفاذ، د ښځو حقوق او ټولنيز عدالت له موضوعاتو څخه پيل کړ او په دې اړه يې ليکنې وکړې، همدا راز په بل گام کې يې په قبايلي ټولنه کې د اسلام او دولت جوړول تر سرليک لاندې يوه مفصله څيړنه وکړه، ورپسې يې د اسلامي شريعت په محکمه کې د شخړو هوارۍ تر نامه لاندې موضوعات راوسپړل، چې د تحليل لپاره يې د عبدالرحمن خان د سلطنت لومړۍ لسيزه وټاکله او د کونړ ولايت د محکمې پر اسنادو يې څيړنه پيل کړه.

د دې تر څنگ د افغانستان پر اقتصاد، تاريخ او دولتي جوړښتونو يې هم زيات شمير مقالې ليکلې او خپرې کړي دي، د علمي څيړنو په لړ کې د ډاکټر غني بل ستر کار د افغانستان د څلور سوه کلن تاريخ په اړه څيړنه ده چې له پنځلسم م پيړۍ تر نولسمې ميلادي پيړۍ پورې ډير موارد پکې تر څيړنيز پوښښ لاندې راغلي دي او پوره لس کاله پرې نوموړی بوخت و. ډاکټر اشرف غني د خپل علمي ژوندانه په بهير کې گڼ شمير نور آثار هم

بشري ټولني ته وړاندې كړي، چې زيات شمير يې د كتابونو څينې يې د لکچرونو او ځينې يې په بيلابيلو فورمونو کې د پوهنتونونو د استادانو او محصلانو د استفادې وپرځيدلي دي، په دې ورستيو کې يې يو کتاب (ناکام دولتونه او د هغو د کاميابۍ تگلار) تر سرليک لاندې د انگلستان د اکسفورډ پوهنتون لخوا په اروپا او امريکا کې خپور شو، چې د نړيوالو مطبوعاتو له لارې پرې تاوده بحثونه ترسره شول، په داسې حال کې چې نړۍ د افغانستان په اړه له ژور څپگان سره مخامخ و، د ملگرو ملتونو د هغه وخت سرمشري ښاغلی کوفي عثان له ښاغلي غني څخه غوښتنه وکړه چې د افغان مسئلې د حل لارې د موندلو په منظور دي، ددې سازمان له يوه چارواکي او د افغانستان لپاره د باصلاحيته استازي ښاغلي لخصر ابراهيمي سره ځانگړې سلاکار په توگه په کار پيل کړی، ډاکتر غني دا وړانديز ومانه او د همدې پرلپسې هڅو په نتيجه کې وتوانيده چې د بن د موافقې په ترتيب کې ونډه واخلي او نړۍ وپوهوي چې افغانان کولای شي، د خپل عنعنوي دود يعنې لويې جرگې په چوکاټ کې ور پيښې ستونزې اوارې کړي او د هغه سيمه ييز گروپ څخه چې د ټول هيواد استازيتوب نشی کولای قدرت د همدې ميکانيزم (جرگې) له لارې ملت ته انتقال کړای شي، چې د همدې پوهاوې په نتيجه کې د مراحلو ټاکنه وشوه او ورپسې موقته اداره منځته راغله څه موده يې په پوره برياليتوب دا دنده پر مخ يوړ او وروسته يې په افغانستان کې د مرستو د انسجام د ادارې مشر وټاکل شو، اشرف غني په دې اداره کې د پام وړ کارونه سرته ورسول، چې د ساري په توگه بايد ووايو چې لومړی يې د ملي بيارغونې سرتاسري بنسټونه او اصول ټاکل ورپسې يې د هغه کال د حمل په مياشت کې د مرستو د جذب نړيوال کنفرانس ته تيارۍ ونيوه، چې په کابل کې جوړ شو، په دې کنفرانس کې ډاکتر غني نړيوالو ته د افغانستان د حکومت او خلکو لومړيتوبونه په گوته کړل او يوه سالمه تگلاره يې وړاندې کړه بېړنۍ لويې جرگې ته د ماليې د وزير په توگه وپيژندل شو، چې جرگې دا وړانديز ومانه او اشرف غني د

منځ مهالې دورې د ماليې د وزير په حيث وټاکل شو، د پورتنيو کارونو په پايله کې په ۲۰۰۳ ميلادي کال کې ډاکتر غني د آسيا د ممتاز او کامياب ماليې وزير په توگه وپيژندل شو، چې د کال د وزير جايزه يې هم ترلاسه کړه، ډاکتر اشرف غني پر ۲۰۰۲م کال د نړيوالو مطبوعاتو له لارې ملگرو ملتونو د عمومي سرمشري د کانديد مرحلې ته د سرمشري په توگه مطرح شو، بيا د افغان حکومت لخوا دا وړانديز رسماً هغې ادارې ته وړاندې شو، پر ۲۰۰۷ کال دده نوم نړيوالو مطبوعاتو د نړيوال بانک د رئيس په توگه وړاندې کړ. ډاکتر غني په همدغو دوو کلونو کې د نړيوالو مؤسساتو په غوښتنه سوډان کوسوو او نيپال دولتونو ته مشورې ورکړې او کله چې رئيس جمهور وټاکل شو، سمدستي د فساد پر ضد مبارزه پيل کړه او اصلاحاتو باندې يې شروع وکړه لکه د کابل بانک د قضیې پرانستل د پوليسو غير سياسي کول، د بنديانو د دوسيو خپرل او چين ته د اقتصاد پياوړتيا لپاره سفر او نور...

ماخذونه

- ۱- عثمانی عبدالرحمن، د افغانستان لرغونی تاریخ.
- ۲- حبیبی عبدالحی، د افغانستان معاصر تاریخ.
- ۳- غونچه مجله.
- ۴- پوهاند سید سعدالدین هاشمی، د افغانستان معاصر تاریخ.
- ۵- قدرت الله حداد فرهاد، د افغانستان ملي تاریخ، ساپی د پښتو ژبې د خپرونو مرکز، چاپ کال ۱۳۸۳هـ.ش.
- ۶- روحانی محمد حسین، عمومي تاریخ، میهن خپرندویه ټولنه، پېښور.
- ۷- پوهندوی مستعلي خان نیازی معتبر اثار.
- ۸- غبار میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ.
- ۹- عطایی محمد ابراهیم، د افغانستان معاصر تاریخ، میوند خپرندویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۸۰هـ.ش.
- ۱۰- صمد نثار احمد، د افغانستان د بهرنیو اړیکو تاریخ.
- ۱۱- د اشرف غني د کمپاین دفتر په ختیځ زون کې.
- ۱۲- داکتر داود جنبش، څلور ویشته ساعته چې افغانستان یې واپړاوه.
- ۱۳- بشیر احمد ریان، د افغانستان د پاچاهانو لنډه پیژندنه.
- ۱۴- صدیق الله راهي، آیا نجیب پیژنئ.
- ۱۵- مولانا محمد اسمعیل ریحان، د افغانستان معاصر تاریخ.
- ۱۶- اباسیند نظرزی، د افغانستان سیاسي اوضاع ته یو لنډه کتنه.
- ۱۷- داغا محمد قریشي ژباړه، یو سړی او موټر سایکل.
- ۱۸- انټرنیټ ګوګل سایټ.
- ۱۹- صوتي رسنۍ.

پای
درناوی
حکمت الله یوسفزی

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library